

ВОСЕНЬСКІ НАСТРОЙ НА ПАЧАТКУ ЖНІЎНЯ

Анатолий БУТЭВІЧ: "А калі зніклі
пуцяводныя сцежкі, то не
ўздымецца назад у свае
нябесныя шаты Мікалай
Цудатворац. Застанецца тут, з
намі, каб пераканаць знявераных,
наталіць пытлівых, умацаваць
моцных. Каб паверылі мы, што на
Беларусі Бог жыве. І сталіся
вартымі Яго".

5

НОВЫЯ ВЕРШЫ

Ніла ГІЛЕВІЧА

8

ТЭАТР У АБЛАСНЫМ ВЫМЯРЭННІ

Вадзім САЛЕЕЎ: "У 90-х у Брэсце
паўстала новая рэальнасць, якая не
можа не адбівацца на развіцці ўсёй
тэатральнай культуры ў рэспубліцы.
Назва гэтай з'явы вядома ўсім
тэатралам — "Белая вежа".

10—11

У СУРОВЫ ВЕК ЖЫВУ СУРОВА

Згадкі Валянціны КУЛЯШОВАЙ
пра Аркадзя КУЛЯШОВА

13—15

РАДЗІВІЛІЯДА

або Пра жыццё і дзеі, слаўныя
подзвігі бессмяротнай памяці
найсвятлейшага пана Мікалая
Радзівіла, князя ў Дубінках і Біржы
Віленскага княства, а таксама
наймацнейшага ваяводы войскаў
Вялікага Княства Літоўскага

16

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на
"ЛіМ" на чацвёрты квартал 2001 года.
Падпіску можна аформіць у любым паш-
товым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай
падпіскі на адзін месяц — 750 рублёў, на
тры — 2250 рублёў. Кошт ведамаснай
падпіскі на адзін месяц — 2000 рублёў, на
тры — 6000 рублёў.

Індыўідуальны індэкс — 63856.
Ведамасны індэкс — 63857.

Спрадвечнае,
знаёмае,
не вытруцілі
з нас...

Фота Анатоля КАЛЯДЫ

КОЛА ДЗЁН

Яшчэ нядаўна ў школах звяноў апошні званок для выпускнікоў, а ўжо праз тыдзень прывітанні першы званок для першакласнікаў, якія стануць першымі першакласнікамі, што прыйшлі ў школу ў дваццаць першым стагоддзі. Яшчэ, здаецца, нядаўна пачыналі гаварыць пра прэзідэнцкія выбары ў нашай краіне, а ўжо да іх засталася 16 дзён. 21 і 22 жніўня з 18.30 да 19.30 па БТ, а 23 і 24 жніўня з 8 да 9 гадзін па радыё можна было паслухаць 30-хвілінныя выступленні кандыдатаў у прэзідэнты Сяргея Гайдукевіча, Уладзіміра Ганчарыка, Сямёна Домаша і Аляксандра Лукашэвіча. Такія ж выступленні можна будзе паслухаць 28 і 29 жніўня з 18.30 да 19.30 па БТ, а 30 і 31 жніўня з 8 да 9 гадзін па радыё. Праўда, у апошнія дні гэты расклад істотна парушыўся, бо Сямён Домаш зняў сваю кандыдатуру на карысць Уладзіміра Ганчарыка, а Аляксандр Лукашэвіч адмовіўся 22 жніўня выступаць па БТ. У выступленнях кандыдатаў ёсць што паслухаць і над чым задумацца. А думаць трэба...

МІЛЬЯНЕРЫ ТЫДНЯ

Па звестках прэс-службы Мінсельгасхарча, па стане на 20 жніўня збожжавы і зернебабовы сабраны з 72,2 працэнта плошчаў. Першымі завяршаюць жніво ў Брэсцкай вобласці (85,3 працэнта), дзе вал збожжа склаў 756,1 тысячы тон пры сярэдняй ураджайнасці 25 цэнтнераў з гектара. Найбольшая ураджайнасць у Гродзенскай вобласці — 32,77 ц/га (агульны намалот — 1 мільён 42,9 тысячы тон), далей ідзе Мінская вобласць, дзе ураджайнасць склала 24,2 ц/га (намалочана — 1 мільён 40,8 тысячы тон). Нягледзячы на тое, што з 1 мільёна 892,7 тысячы гектараў намалочана 4 мільёны 421 тысяча тон збожжа, работнікі Мінсельгасхарча мяркуюць, што, на жаль, ужо сёння ўраджайнасць збожжа на 0,22 цэнтнера ніжэйшая ў параўнанні з адпаведнай датай мінулага года. І, відаць, намалачыць 6 мільёнаў тон збожжа ў гэтым годзе не атрымаецца...

ПАСТАНОВА ТЫДНЯ

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прыняў пастанову па захаванні і адраджэнні гістарычных цэнтраў гарадоў нашай краіны. Міністэрствам архітэктуры і будаўніцтва, культуры, жыллёва-камунальнай гаспадаркі, Мінгарвыканкаму і аблвыканкамам даручана да 1 ліпеня 2002 года ўнесці ва ўрад прапановы, якія б датычыліся парадку рэалізацыі праектаў адраджэння важных гісторыка-культурных забудов і комплексаў. Згодна з пастановай, ужо да верасня гэтага года павінен быць распрацаваны праект стварэння цэнтра падрыхтоўкі спецыялістаў у галіне культурнага турызму на базе Мірскага замка. Да 2003 года павінна ажыццявіцца пашпартызацыя ўсіх гісторыка-культурных каштоўнасцей Мінска і Гродна. Мінгарвыканкаму даручана актывізаваць работу па аднаўленні гістарычнага квартала Мінска "Верхні горад" і да 2005 года аднавіць гарадскую ратушу і царкву Святога Духа... Планаў шмат, і хочацца верыць, што яны стануць явай, а не застануцца на паперы, як гэта ўжо было раней...

АПЫТАННЕ ТЫДНЯ

Сацыялагічныя службы існуюць ва ўсім свеце і апытаннем людзей займаюцца не толькі ў нашай краіне. Пытанні бываюць розныя, як і адказы на іх. Тыднёвік Veidas надрукаваў вынікі апытання літоўцаў пра іх адносіны да суседзяў. На жаль, сваімі найлепшымі суседзямі нас, беларусаў, лічаць толькі 6 працэнтаў апытаных літоўцаў. Не можа суседзі быць нават тое, што ў расіян рэйтынг яшчэ меншы — 5 працэнтаў, бо ў латышоў — 37,2 працэнта, а ў палякаў — 27,6 працэнта. Словам, ёсць над чым задумацца...

ХВАЛЯВАННЕ ТЫДНЯ

У некаторых сродках масавай інфармацыі прайшло ведамленне, што апошнім часам назіраецца падзенне курсу долара ЗША ў адносінах да іншых вядучых сусветных валют, пры гэтым робяцца папярэджанні нават адносна магчымага абвалу долара. У гэтых жа СМІ нас супакойваюць, што гэта нічога страшнага, бо такое адбывалася і раней, што ў Амерыцы дзяржаўны доўг мае ўстойлівую тэндэнцыю да скарачэння, а ўзровень беспрацоўя значна ніжэйшы, чым у іншых краінах свету. І сапраўды, нічога страшнага для нас, калі долар ЗША ўпадзе ў цане, бо мы маем сваю валюту, за якую нам у першую чаргу трэба хвалявацца. А пакуль што 1 долар ЗША ў нас каштуе 1465 рублёў...

АКЦЫЯ ТЫДНЯ

Гісторыя краіны — гэта не мастацкі твор, які можна перапісаць, як Леў Талстой "Вайну і мір", да таго часу, калі твор прыблізіцца да дасканаласці. Аднак гісторыю перапісалі, перапісваюць і будуць перапісваць пакуль гісторыя, якая стала афіцыйнай, будзе не толькі афіцыйнай, але і сапраўднай. За сапраўдную гісторыю змагаюцца не толькі гісторыкі, але і радавыя грамадзяне той ці іншай краіны. У кожнага свая метада. Але тое, што прыдумалі карэйцы, не кожны зможа паўтарыць нават дзеля праўдзівасці гісторыі ўласнай краіны. У Сеуле дваццаць карэйцаў публічна адрэзалі сабе мезенцы, пратэстуючы супраць новага тлумачэння падзей другой сусветнай вайны, прынятага ў японскіх падручніках па гісторыі. У падручніках апраўдваецца захоп японцамі Паўднёвай Карэі і замоўчваюцца факты аб зверствах японскай арміі. Удзельнікі акцыі пратэсту скандзіравалі лозунг: "Выправім скажоную гісторыю". Але ці ўразаць японцаў адрэзаньня мезенцы настолькі, каб перапісаць падручнікі?

ПЫТАННЕ ТЫДНЯ

Сярод нас, відаць, мала такіх людзей, якіх амаль не хвалюе кватэрнае пытанне. Гэта пацвярджаюць і лічбы, згодна з якімі па сённяшні дзень амаль паўмільёна беларусаў стаіць у чарзе на кватэру. Але адны чакаюць кватэр, а другія, маючы кватэры, у іх не жывуць. Цяпер у Беларусі налічваецца 25654 кватэры, якія пустыя (у іх ніхто не прапісаны), але, тым не менш, маюць канкрэтнага гаспадара. Самая вялікая колькасць такога жылля ў Мінску — 12419 кватэр. У Брэсцкай вобласці — 17774 кватэры, Віцебскай — 2149, Гомельскай — 4085, Гродзенскай — 1604, Мінскай — 1207, Магілёўскай — 2416 кватэр. Агульная плошча гэтых памяшканняў складае 1,1 мільёна кв. м. Вось вам і кватэрнае пытанне — каму нічога, а каму пяць кватэр мала...

ВЫГОДА ТЫДНЯ

Завяршаецца рэалізацыя праграмы рэспубліканскага аб'яднання "Белтэлекам" па ўкараненні ўніверсальных тэлефонных карт на тэрыторыі нашай краіны і замене жэтонных таксафонаў. Цяпер кожны жыхар абласнога і раённага цэнтраў Беларусі пры дапамозе новых тэлефонных карт зможа весці размову з абанентам у любым пункце свету. Напрыклад, карткі ў 500 тарыфных адзінак хопіць на 3 гадзіны 20 хвілін размовы па Беларусі, на 9 хвілін — сувязі з Расіяй, на 7 хвілін — каб паразмаўляць з абанентам у Еўропе або на 2 хвіліны — з абанентам у ЗША. Такімі вольнымі выгодамі зможа карыстацца любы жыхар нашай краіны, абы ў яго было за што купіць новую тэлефонную картку...

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Прыняць удзел у традыцыйных жывенскіх нарадах, выказаць свае думкі аб удасканалванні супрацоўніцтва паміж школай і пісьменніцкай арганізацыяй, выкладання беларускай літаратуры і г. д. — такая магчымасць сёлета была дасягнута дзякуючы дамоўленасці паміж СБП і Мінскім гарадскім упраўленнем адукацыі.

Учора ў рабоце педагогічнай канферэнцыі ў Савецкім раёне сталіцы бралі ўдзел Н. Гальпяровіч і У. Глушакоў, сёння перад педагогамі Цэнтральнага раёна

выступае І. Шаўлякова. У Маскоўскім раёне пабывае Г. Далідовіч, у Першамайскім — В. Праўдзін, у Фрунзенскім — У. Мархель, у Партызанскім — А. Пісьмянкоў і В. Шніп, у Кастрычніцкім — А. Канапелька, у Ленінскім — В. Коўтун, у Заводскім — І. Качаткова.

Добра ведаюць і ўшаноўваюць пісьменнікаў-землякоў на Віцебшчыне, — паведаміў у лісце, які прыйшоў на адрас Саюза

пісьменнікаў, намеснік старшыні аблвыканкама П. Южык. У прыватнасці, сёлета ўжо былі адзначаны юбілей Я. Сіпакова (Аршанскі раён), Янкі Журбы (г. Полацк, г. Чашнікі), А. Нафрановіча (Паставы). Прайшлі таксама XIII Пушкінскае свята пазіі ў Віцебску і абласное свята пазіі "Ушацкія крыніцы".

Цяпер грамадскасць вобласці рыхтуецца адзначыць 70-годдзе Анатоля Вяргіна. Юбілейны вечар пройдзе на яго радзіме ў Лепелі.

Н. К.

ДАТЫ

На Беларусі Адама Сідаравіча Чопчыца ведаюць. Руплівец самадзейнага мастацтва, педагог, заслужаны дзеяч культуры. Дасведчаны практык і дарадца, чый талент сілкаваўся фальклорнымі традыцыямі роднай Жыткаўшчыны, чый досвед узбагачаўся навучаннем у колішнім сталічным педінстытуце імя М. Горкага і ў Беларускай

...І "Нёманам" кіраваў

дзяржаўнай кансерваторыі, чый прафесіяналізм гартаваўся на выкладчыцкай працы ў Пінскім педагагічным і Гродзенскім музычным вучылішчах.

У 50-х гадах Адам Чопчыц кіраваў Пінскім народным хорам палескай песні, а з 1960 па 1983 г. быў мастацкім кіраўніком Гродзенскага народнага ансамбля песні і танца "Нёман". Самабытны

калектыў менавіта ў гэты перыяд дасягнуў высокага майстэрства, пасляхова выступаў у ГДР, Іспаніі, Польшчы... А свае педагагічныя набыткі нястомны Адам Сідаравіч абагульніў у шэрагу вучэбных і метадычных дапаможнікаў па спевах для агульнаадукацыйных школ.

Нядаўна яму споўнілася 80. Віншум з юбілеем!

Н. К.

На палотнах — украінскае Палессе

Палескі край ва ўсёй яго шмааблічнасці прадстане на выставе твораў мастакоў Жытомірскай вобласці Украіны, якая адкрыецца 28 жніўня ў Мінскім музеі сучаснага выяўленчага мастацтва.

Выстава прысвечана 10-гадоваму юбілею Незалежнасці Украіны, і яе арганізатары — Пасольства Украіны ў Беларусі, Жытомірская абласная дзяржаўная адміністрацыя, дырэцыя музея — спадзяюцца, што аматары мастацтва годна ацэняць работы ўкраінскіх майстроў.

Жытомірская абласная арганізацыя Саюза мастакоў Украіны аб'ядноўвае больш за 40 скульптараў, жывалісцаў, графікаў, манументалістаў, мастакоў тэатра і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва. Узначальнае арганізацыю заслужаны дзеяч мастацтваў Украіны Дзмітрый Красняк.

Можна сказаць, што ў іх творчасці адлюстраваны ўвесь спектр напрамкаў і жанраў сучаснага мастацтва. Сярод нашых майстроў — шырока вядомы на Украіне бліскучы віртуоз нацюрморта народны мастак Украіны Н. Максіменка, мастак рознабаковага таленту Л. Шалудзька, псіхолог і тонкі лірык Б. Партной, прыхільны сімвалічнай вобразнасці А. Шахрай, натхнёны апявальнікі Палесса М. Мальцаў, Ю. Карпаполаў, К. Камышны, В. Кулік. С. Антанюк. Хвалюцца напоўненыя магутным нацыянальным светаадчуваннем работы В. Нечуйвітра, уражвае тонкае адчуванне формы і матэрыялу Д. Красняка. Удумлівы глядач ацэніць рознапланавую эстэтыку Н. Касніцкай, у якой спляліся рэалістычныя і рамантычныя элементы, складаная, напоўненая супярэч-

насцямі і дысанансамі XX стагоддзя творчасць С. Зялёнай, натхнёны і чысты дух палотнаў П. Багамаза, тонкі эстэтызм М. Вярыцкай, напоўнены драматычнай рамантыкай вобразы В. Вярыцкага, інтэлектуальная, упоўнены сэнс гэтага слова, элітарная творчасць Н. Буткоўскага, рамантычны свет В. Радзецкага, утворчасці якога спляліся язычніцкі і хрысціянскі космас, яркі, магутны, манументальны рэалізм Ю. Камышнага. Некан'юктурна, шыра прадстаўлена нацыянальная тэматыка ў творчасці В. Кандрацюка. Тэма старога Жытоміра выразна і цікава гучыць у творчасці А. Раціцкага.

У кожнага мастака свая духоўная галытка. А аб'ядноўвае іх імкненне да прыгажосці, гармоніі, дасканаласці.

І. ВІШНЯВЕЦКАЯ

БАЛЕТ

Калі прачнецца... Клеапатра?

Наталля Фурман), Валянцін Елізар'еў працуе над вечным шэкспіраўскім сюжэтам — "Антоній і Клеапатра". Вось, бадай, і ўся інфармацыя, да якой дадаць можна хіба толькі тое, што назва новага балета — "Клеапатра". Застаецца толькі цярдліва чакаць тако ўрачыстага моманта, калі геранія, абуджаная творчым натхненнем харэографа, кампазітара, выканаўцы, усіх стваральнікаў будучай пастаноўкі, — "прачнецца". І ўразіць публіку.

С. Б.

Айрора — Людміла Кудраўцава ў сцэне са спектакля "Спячучы прыгажуня".

Фота В. МАЙСЯЁНКА

У музеі Максіма Багдановіча

Упершыню ў Беларусі для мінчан і гасцей сталіцы раскрывае свае скарбніцы музей-сядзіба Астаф'ева "Русский Парнас". Адкрыццё перасоўнай выставы "Усадыба Остафьева в истории русской культуры" адбудзецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча 25 жніўня 2001 г. Экспазіцыя выставы пазнаёміць наведвальнікаў з унікальным гісторыка-літаратурным і мемарыяльным помнікам архітэктуры эпохі класіцызму на мяжы XVIII—XIX вякоў.

Сядзібай валодалі некалькі пакаленняў князёў Вяземскіх і Шарамецевых. У канцы XIX стагоддзя сядзіба мелашматлікія і разнастайныя мастацкія калекцыі, мемарыяльныя рэчы, вялікі архіў і кніжны збор. Астаф'ева звязана з імёнамі М. Карамзіна, А. Пушкіна, П. Вяземскага, В. Жукоўскага, К. Бацшоўскага, Д. Давыдава, А. Міцкевіча і іншых знакамітых гаспадароў і гасцей сядзібы. У 1899 годзе да 100-годдзя з дня нараджэння А. Пушкіна ў сядзібе быў адчынены першы ў Расіі даступны для ўсіх музей паэта.

На выставе "Усадыба Остафьева в истории русской культуры", якая працягнецца адзін месяц, будуць прадстаўлены гравюры, фотаздымкі, кнігі, рукапісы, іншыя прадметы, якія даюць наведвальнікам магчымасць пазнаёміцца з адным з унікальных помнікаў культуры Расіі.

Мы чакаем вас па адрасе: г. Мінск, вул. М. Багдановіча, 7а, Літаратурны музей Максіма Багдановіча, т. 234-42-69.

Душы прагныя напоўнім...

Уяўленне і асэнсаванне гісторыі беларускай культуры немагчыма па-за царквой. Царква, як вядома, заўсёды карысталася мастацтвам у сваім богаслужбовым абыходку. Творы, якія з'явіліся ў перыяд, калі мастацтва цалкам служыла рэлігіі, — тыя творы паводле майстэрства, формы і глыбіні зместу маюць непераўздыдзены каштоўнасць. Сярод узорнаў — "Тройца" Андрэя Рублёва, Уладзімірская ікона Божай Маці, царкоўныя фрэскі, пазія і форма літургічных песняпеваў...

У галіне царкоўнай праваслаўнай музычна-пеўчай культуры сёння немагчыма аддзяліць рэлігійнае мастацтва ад свецкага. Ужо некалькі стагоддзяў на царкоўных клірсах ужываецца свецкі стыль спявання. Музыкальны кампазіцыі, якія гучаць падчас набажэнства, складзеныя ў XIX стагоддзі ў стылі сентыментальнага рамантызму, выкарыстоўваюць, у асноўным, музычную форму канта, адпаведныя гарманічныя спалучэнні, свецкія банальныя меладыйныя звароты з інтанацыямі "плачу". Таму ў тых праваслаўных храмах, дзе богаслужбовыя тэксты распяваюцца т. зв. "абыходкавымі" напевамі, ствараецца ўражанне тужлівага, пахавальнага спявання. Паверце, такое спяванне не мае нічога агульнага з сапраўдным праваслаўным богаслужбовым спяваннем — простым і засяроджаным, манументальным і дынамічным, надзвычай разнастайным, з уласцівай для яго найтанчэйшай пэўнасцю.

Але вярнуцца да забытых напеваў сёння немагчыма. Гэтыя напевы адпавядалі светапогляду, стылю жыцця, мыслення не толькі адной асобы, а і светапогляду і стылю жыцця ўсяго грамадства. Таму ў сучасным царкоўным мастацтве спявання трэба шукаць і знаходзіць новыя формы, новыя фарбы, якія адпавядаюць узроўню сучаснага музычнага і агульнаэстэтычнага мыслення і пачуцця.

Новыя формы і фарбы знаходзіць у сваёй творчасці богаслужбовы хор мінскага Свята-Петрапаўлаўскага сабора пад кіраўніцтвам выкладчыка

Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі. кампазітара Ірыны Дзянісавай. Тыя прафесіяналы, якія спяваюць у гэтых хорах, аддаюць свой талент Богу і Царкве. Богаслужбовыя песняспевы ў выкананні хору Свя-Петрапаўлаўскага сабора — гэта прачытанне вечных ісцін вачамі сучаснага праваслаўнага музыканта, які імкнецца да пазнання Бога, да злучэння з Богам. Філігранная тэхніка, арыгінальнае музычнае мысленне і дзівоснае аднадушства, харовае пачуццё, тонкі ансамбль адрозніваюць спяванне гэтага хору. Богаслужбовыя песняспевы ў яго выкананні робяцца глыбока асабістымі. У сканцэнтраваным перажыванні адбываецца нібы перараджэнне і пераўвасабленне не як кожнага выканаўца, так і слухача.

Хор Свя-Петрапаўлаўскага сабора не толькі спявае ў час набажэнстваў. Тройчы ён выступаў на міжнародных

фестывалях, пацвярджаючы высокі ўзровень беларускага музычна-пеўчага мастацтва. І ў Мінску (1999 г.), і ў Польшчы (2000 г.), і ў Вільні (2001 г.) выступленні хору атрымалі самыя высокія адзнакі спецыялістаў, высокай ўзнагароды і ўдзячнасць слухачоў.

Немагчыма не звярнуць увагу на

кампазіцыі І. Дзянісавай. Яе музыка-рэлігійная творчасць — гэта той сасуд, які напаўняе боская гармонія. Вельмі цікавыя і арыгінальныя творы аўтара, і апрацоўкі старажытных распеваў. Яе музыка спалучае мудрасць сталага чалавека і бясконцы пошук духоўнай дасканаласці. А яе кіраванне дэманструе феноменальную "спетасць": адзінае жыццё, адзінае дыханне, адзіны светапогляд. Гэта — як апошні ўздых, калі ўжо адступае ўсялякая хітрасць, няпраўда і лісліваць і чалавек стаіць перад Хрыстомі "вочы ў вочы" спавядаецца голасам сваім у апошнім пакаянні...

Не так даўно на Беларускім тэлебачанні ў праграме "Існасць" адбылася сустрэча з праваслаўным музычна-пеўчым мастацтвам, яго сутнасцю і зместам, з творчасцю хору Свя-Петрапаўлаўскага сабора, з кампазітарскай творчасцю І. Дзянісавай. Усе гледачы атрымалі магчы-

масць наталіць сваю душу гармоніяй, прыгажосцю і дабрыйнёй.

Ларыса ГУСТОВА,
выкладчык Беларускага
дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры

На здымках: хор і яго кіраўнік Ірына Дзянісава.

АБСЯГІ

БРЭСТЧЫНА

"Белпошта" — юбіляру

Рэспубліканскае дзяржаўнае аб'яднанне "Белпошта" выпусціла канверт, прысвечаны 60-годдзю 558-га авіяцыйнага рамонтнага заводу, што ў Баранавічах. Прадпрыемства было заснавана на чацвёрты дзень Айчыннай вайны пад Харкавам і зрабіла вялікі ўнёсак у перамогу над Германіяй. Тады яно называлася "рухомыя авіярамонтныя майстэрні". З 1953 года прадпрыемства асталася на Беларусі і атрымала назву — Баранавіцкі авіяцыйны рамонтны завод, які і сёння годна нясе сваю прафесійную марку.

Прэса за збліжэнне

У Белакежскай пушчы прайшоў Міжнародны "круглы стол" "Прэса за збліжэнне", у якім прынялі ўдзел журналісты Беларусі, Расіі, Украіны. Арганізатарамі форуму сталі Пастаянны камітэт Саюзнай дзяржавы, Кангрэс журналістаў расійскіх СМІ, Цэнтральнае агенцтва развіцця сістэмных інтэграцыйных ініцыятыў. Па выніках сустрэчы была прынята дэкларацыя медыя-форуму, які ў далейшым павінен распрацоўваць сумесныя праекты, накіраваныя на развіццё ўзаемаадноснаў паміж буйнымі саюзнымі дзяржавамі.

На думку ўдзельнікаў "круглага стала", праз дзесяць гадоў пасля віскулёўскіх падзей, дзе быў скасаваны СССР, у жыцці славянскіх краін пачаўся новы этап, які вымагае новых ініцыятыў, на гэты раз па інтэграцыі эканомікі і паспалітства.

С. К.

ВІЦЕБШЧЫНА

У Віцебску — "Беларуская цацка"

Падчас "Славянскага базару" у Віцебску адбылося адкрыццё выставы "Беларуская цацка", экспанаты якой прадстаўлены Беларускай саюзам майстроў народнай творчасці. Галоўная дзеючая асоба на выставе — лялька: з саломкі, дрэва, ільну, гліны.

На выставе шмат саламяных птушак і павукоў вядомай майстрыхі з Салігорска Р. Раманені. Механічных лялек-прыгажунь у беларускіх строях выставіў майстар В. Паўтаржыцкі, які працягвае справу свайго знамага дзеда.

К. Д.

Полацк — Гародня

Штогод Полацкая нацыянальная гімназія ладзіць фальклорна-этнографічныя экспедыцыі па родным краі. На гэты раз летняя вандроўка вучняў гэтай навучальнай установы была краязнаўчага кшталту, ды не па Полаччыне, а ў Гародню.

Безумоўна, зведзець гэты чудаўны горад за чатыры дні немагчыма, але іх хапіла, каб атрымаць незабыўныя ўражанні і займець жаданне трапіць туды яшчэ раз. Стары і Новы замкі, касцёлы, сінагога, аркі і старыя двары — усё выклікае захапленне. Нёман, Барысаглебская царква на ягоным стромкім беразе, музей Багдановіча і Ажэшкі — ды хіба ўсё перакажаш!

І галоўнае, людзі, іх стаўленне да роднага горада. Відочная розніца паміж заходнебеларускай і ўсходнебеларускай рэчаіснасцю — зразумела, да гонару першай...

Удзельнікі вандроўкі шчыра дзякавалі гарадзенцу Валеру Руселіну за распрацаваныя маршруты і экскурсіі па Гародні.

Таццяна НЯТБАЕВА

ГОМЕЛЬШЧЫНА

Камп'ютэр для музея

У фондах Веткаўскага музея народнай творчасці знаходзяцца тысячы унікальных экспанатаў: старадрукі, абразы, вырабы ткацтва, ганчарства і д. п. Усё гэта патрабуе пільнага ўліку, ашчаднага захавання, штодзённай прапаганды. Адным словам, без сучаснай артэхнікі ніяк не абыйсці!

Нядаўна дэлегацыя музея наведвала беларускую амбасаду ў Маскве, там жа адбылася сустрэча з прадстаўнікамі сталічнай мэры, якія ўручылі веткаўцам выдатны камп'ютэр, што дазволіць на больш высокім узроўні весці навуковую работу ў музеі.

А. ШНЫПАРКОЎ

ГРОДЗЕНШЧЫНА

Старонкі гісторыі

У нядаўна выдадзеным зборніку "Старонкі гісторыі Свіслацкага раёна" змешчаны матэрыялы навукова-практычнай краязнаўчай канферэнцыі, прысвечанай багатай гісторыі краю ад даўніх часоў да нашых дзён. Выданне пабачыла свет дзякуючы агульным намаганням райвыканкама, аддзела археалогіі Інстытута гісторыі НАН, кафедры гісторыі Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, абласнога савета грамадскага аб'яднання "Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры". Вучоныя і краязнаўцы падрыхтавалі глыбокія даследаванні, уключаючы летапісную даўніну, аналіз першабытных помнікаў і старажытнасцяў, археалагічных і гістарычных сведчанняў пра Белакежскую пушчу, сярэднявечча.

Шэраг публікацый прысвечаны Кастусю Каліноўскаму, ягонаму брату Віктару, іх папелчыку Рамуальду Траўгуту. Не абыйдзены ўвагай вядомыя грамадскія дзеячы, вучоныя, гісторыкі, воіны, спартсмены, чый лёс звязаны са Свіслаччынай.

В. З.

МІНШЧЫНА

Новая газета

У ліпені пабачыў свет першы нумар газеты "Обыватель и К°", якую заснаваў і выдае журналіст Яраслаў Чапля. Мяркуюцца, што газета будзе распаўсюджвацца ў шасці краінах: Беларусі, Латвіі, Літве, Польшчы, Расіі ды Украіне. Чаму менавіта такая геаграфія? Як вызначыць Я. Чапля, яе мэта — інфармацыйнае аб'яднанне тэрыторый, што некалі цалкам альбо часткова ўваходзілі ў Вялікае Княства Літоўскае. Пастарычныя традыцыі, сувязі паміж народамі гэтых дзяржаў, што склаліся даўно, існуюць і зараз. І таму інфармацыйная падтрымка гэтых сувязяў будзе вельмі дарчы.

І. А.

"Круглы стол" з вострымі вугламі

У мінулы чацвер у ДOME прафсаюзаў на праспекце Машэрава адбыўся "круглы стол" па пытаннях рэфармавання Беларускага тэлебачання. Ладзілі тую дыскусію Беларуска асацыяцыя журналістаў (БАЖ) і прафсаюзны актыв тэлебачання. Сярод запрошаных — людзі культуры, прэса, прадстаўнікі ўрада.

Увогуле сітуацыя на Беларускім ТБ характарызуецца як заняпад. Прыгадалася, што ў 70-х гадах наша тэлебачанне было адным з лепшых у Савецкім Саюзе. Без усялякіх скідак на "правіцыйнасць" яго можна было параўноваць з Цэнтральным тэлебачаннем, з Масквою. Масква пераносіла з Беларускага тэлебачання на ўсесаюзны тэлеэкран і рубрыкі, і цэлыя праграмы. А колькі тэлефільмаў, якія потым ішлі на ўсю краіну, рабілася ў Беларусі! Па мерках СССР 70-х гадоў Беларускае ТБ — "захад". Праўда, у сярэдзіне 80-х — пачатку 90-х, калі наша грамадства стала больш адкрытым, з'явіліся новыя крытэрыі, узнікла патрэба працаваць ужо не па савецкіх, а па сусветных стандартах...

Што ж датычыць сённяшняга дня, дык тэлебачанне Беларусі не заўсёды працуе на грамадскую згоду, на нацыянальную ідэю.

Святлана Алексіевіч, чый выступ быў, магчыма, самым запамінальным на "круглым stole", лічыць, што ў сённяшняй грамадска-палітычнай сітуацыі (заняпад на БТ — адна з яе праяў) выявілася непадрыхтаванасць народа прыняць, зразумець гістарычны выклік, няздольнасць даць адэкватны адказ. Нават культурніцкая эліта апынулася ва ўмовах, што, каб выжыць, вымушана арыентавацца на замежку, быць канкурэнтаздольнай у вачах замежных грантадаўцаў, а не ў вачах уласнага народа. Але ці можна яна пасля гэтага называцца нацыянальнай элітай? Письменніца мяркуе, што ў Беларусі масавая свядомасць скажоная тра-

гічнымі падзеямі і з'явілі савецкай гісторыі — ГУЛАГ, другая сусветная вайна, Чарнобыль, распад Савецкага Саюза, які многія ўспрынялі як разбурэнне звыклых абыякаў усталёванай шкалы каштоўнасцяў. Абсурдна гаварыць пра ГУЛАГ і Чарнобыль як пра "звыклы побыт" — але такая наша рэчаіснасць. Грамадская свядомасць у такой ступені перагружана негатыўнай інфармацыяй, што адмаўляецца прымаць новыя негатыў. Спадарыня Алексіевіч лічыць, што трэба засяроджвацца не на фактах, якімі б "выбуховымі" яныні падаваліся б прафесійнікам і фармацыйнай сферы, а "ствараць поле, пашыраць у масавай свядомасці прастору для фармавання асобы".

Юры Хашчавацкі выказаў меркаванне, што пошук сярод натоўпу асобаў альбо нават спробы выкрышталізаваць гэтых асобаў з натоўпу — справа не вельмі плённая. Нельга прымусяць быць асобаю. Кожны музіць шукаць асобу ў самім сабе. Ці не кожнаму інтэлектуалу вядома сітуацыя, калі і работу, і работадаўцу ўспрымаеш без пашаны, але ўсё роўна працуеш. Бывае, што нават уцягнуты ў барацьбу, вымушаны змагацца, чалавек душою застаецца работам.

Чаму на Беларускім тэлебачанні няма месца асобам? — пытаецца Юры Хашчавацкі. Таму што журналіст, які звольніўся, знойдзе сабе працу ў недзяржаўным выданні; а куды пойдзе, страціўшы працу на БТ, рэжысёр альбо апэратар? Змяніць сітуацыю на дзяржаўным БТ можа толькі наяўнасць канкурэнтаздольных недзяржаўных каналаў. Не варта "хадзіць у народ" — трэба стварыць структуры, якія дазваляць выжыць у сённяшніх умовах эліце. Бо носьбіт культуры — эліта. Сёння БТ амаль прыватызаванае людзьмі, пастаўленымі ўладаю. З'яўленне альтэрнатыўнага аўтарскага БТ зробіць іх беспрацоўнымі жабракамі.

П. В.

Эфірны час Васіля Макаравіча

15 жніўня споўнілася 230 гадоў з дня нараджэння англійскага пісьменніка **Вальтэра СКОТА (1771—1832)**

Велізарны талент В. Скота, яго гістарычныя раманы, зрабілі глыбокае ўражанне на сучаснікаў пісьменніка. Гэтэ і Бальзак, Гюго і Стэндал з захапленнем пісалі пра В. Скота як пра стваральніка новага жанру рамана, які аказаў уздзеянне на развіццё еўрапейскай літаратуры XIX стагоддзя. У Расіі адным з першых зразумелых сапраўднае значэнне творчасці Скота А. Пушкін, які назваў яго раманы "спажывай душы", а іх стваральніка — "шатландскім чарадзеям".

Вальтэр Скот нарадзіўся ў Шатландыі ў Эдынбургу. Яго бацька займаў пасаду сакратара суда і належаў да старажытнага шатландскага роду. Дзіцячыя і юнацкія гады В. Скота прайшлі ў вёсцы, дзе бабуля і цётка расказвалі казкі і старадаўнія баллады, рамантыка якіх вызначыла жыццё будучага пісьменніка. Сямейныя паданні, апаўднёныя аб подзвігах шатландскіх герояў прабудзілі ў хлопчыка любоў да радзімы, цікавасць да мінулых чынаў, захапленне народнай творчасцю.

У 1783 г. В. Скот паступіў у Эдынбургскі ўніверсітэт, дзе сутыкнуўся з чароўным светам легендарных герояў Гамера, Тасо, Асіяна. Ён пайшоў шляхам бацькі і атрымаў званне адваката і пасаду сакратара эдынбургскага суда.

У далейшым, нават набыўшы літаратурную славу, ён да канца свайго жыцця заставаўся шэрыфам Селкіршыра, што давала пісьменніку магчымасць займацца збіраннем народных песень, балад, якіх ўвайшлі ў знакаміты трохтомнік "Песні шатландскай мяжы". У перыяд з 1803 па 1813 гады В. Скот — прызнаны майстра літаратурных балад, сярод якіх вядомыя "Песня апошняга менестрэля", "Марміён", "Дзева возера", а таксама адна з лепшых і апошніх яго літаратурнай творчасці В. Скота пэма "Рокбі".

Пасля гэтай пэмы пісьменнік перайшоў ад гістарычнай пазіі да гістарычнага рамана. "Узверлі" — першы твор Скота гэтага жанру. Ён быў выдадзены ананімна: пісьменнік не хацеў рызыкаваць сваім літаратурным імем. Аднак раман прынес яму грошы і славу, паклаў пачатак так званым "шатландскім" творам. З 1814 па 1832 год кнігі выходзілі адна за другой. У раманах "Гай Мэнерынг", "Пуритане", "Роб Рой" аўтар паказаў найбольш вострыя, рашаючыя падзеі ў гісторыі Шатландыі XVII—XVIII стагоддзяў. Будучы для ўсяго свету англійскім пісьменнікам, В. Скот па сваім духу заставаўся перш за ўсё шатландцам, і яго творы неслі рамантыку шатландскага сярэднявечча, моц горскіх традыцый і характару.

У 20—30-я гады тэматыка гістарычных раману Скота пашыраецца. Ён звяртаецца да самых розных эпох, паказвае гістарычную рэальнасць многіх краін. Раманы "Абат", "Кенілварт" пераносяць чытача ў эпоху царствавання каралевы Елізаветы. Гісторыі сярэднявечнай Англіі прысвечаны адзін з найлепшых раману пісьменніка "Айвенга". "Вудстак" дае шырокую і ў многім сапраўдную карціну рэвалюцыйных падзей 1649 г. Аб крыжовых паходах гаворыцца ў раманах "Талісман" і "Граф Роберт Парыжскі". Гісторыі Францыі прысвечаны "Квенцін Дорвард". Творы В. Скота перавыдаваліся сотні разоў, яны заўсёды мелі вялікую аўдыторыю і ўдзячных чытачоў. Раманы пісьменніка працягваюць сваё жыццё ў сусветнай літаратуры і сёння. Яны сталі неад'емнай часткай тых духоўных каштоўнасцей, якія аб'ядноўваюць шматнацыянальную культуру свету.

Кацярына **ВАРАНЬКО**, галоўны бібліяграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Амаль ці не адначасова з плённымі пошукамі ў пазіі Васіль Макаравіч сцвердзіў сябе і як таленавіты радыёжурналіст. Ён не адзін дзесятак гадоў працуе ў літаратурна-драматычнай рэдакцыі, і, канечне, добра засвоіў прафесійныя сакрэты адпаведных жанраў, што гучаць у эфіры. Абжываючы перш за ўсё мастацкую, з пазнавальна-аналітычным ухілам радыёхваляю, пазт стаў прызнаным майстрам нарыса, творчага партрэта, разгорнутай рэцэнзіі, а многім слухачам, напэўна, і сёння помніцца ягоны захапляючы цыкл інтэр'ю на тэмы вясковага жыцця, узятых у роднай маці Лісаветы Іванаўны. Цяпер на Беларускім нацыянальным радыё нельга не заўважыць аўтарскую праграму з крыху незвычайнай, узвышана-патэтычнай назвай "Неўміручае і надзённае". Стварыў яе В. Макаравіч больш за чатыры гады таму назад, а расказвае ён у сваёй арыгінальнай перадачы пра выключныя з'явы як у нашай, айчынай, так і ў сусветнай літаратуры.

Вядома, што ў кожнага значнага мастацкага твора, а тым болей — шэдэўра, ёсць свая ўласная біяграфія, метрычнае сведчанне, у якую эпоху і час з'явіліся на свет, выйшлі з-пад пяра таленавіты верш, пэма, раман. Зноў жа, хіба не цікава, як пісаў гэты твор, што падштурхнула аўтара ўзяцца за пяро, да якіх крыніц, гістарычных і архіўных, ён звяртаўся? Якія стаялі перад пазтам ці праявіліся задачы, напрыклад, пошукі і вывучэнне матэрыялаў, што дазволілі з дакументальнай дакладнасцю ўзнавіць асобныя падзеі, ды нямаюча чаго іншага, няхай, на першы погляд, дробязнага, а папраўдзе істотнага і актуальнага.

На пачатку выхаду ў эфір незвычайнай і арыгінальнай для радыё праграмы загучалі перадачы па творах Паўлюка Багрыма "Зайграй, зайграй, хлопца малы...", Міколы Гусоўскага "Песня пра зубра", Максіма Багдановіча "Раманс", "Слова пра паход Ігаравы", што ў жанравым плане ўяўляюць п'есы-аднаактоўкі, сцэнічныя фрэскі. Пішучы сцэнарыі, В. Макаравіч імкнецца, каб у іх прысутнічала нейкая фабула, стараецца выстраіць і выбудаваць матэрыял па ўсіх законах драматургічнага твора. Праўда, фабула часцей унутраная, чым знешняя. Сюжэт рухае не развіццё падзей, якія адбываюцца з пісьменнікам альбо з яго творам, а тое, што адначасова адбываецца ў дзяржаве, як успрымае гэта аўтар. У аднаактоўках і сцэнічных фрэсках дзейнічаюць персанажы Максім Кніжнік, Пазт і Бібліяграф. Яны сустракаюцца ў кніжнай лаўцы, "святліцы" аднаго з іх — Максіма Кніжніка, альбо там, дзе ім зручней сустрэцца, каб наглядней перадаць атмасферу пэмнага гістарычнага часу, напрыклад, у скверыку каля кафедральнага сабора ці на Нямізе, і вядуць гаворку пра цікавы і арыгінальны твор, стараюцца заглянуць у яго глыбіню, спрачаюцца, імкнуча знайсці ісціну, згаджаюцца і не згаджаюцца паміж сабой.

Змястоўнай і напоўненай дакументальнай фактурай атрымалася п'еса-аднаактоўка пра вядомы і адзіны верш Паўлюка Багрыма "Зайграй, зайграй, хлопца малы...". У названай фрэсцы ёсць усё неабходнае для драматургіі малой формы: завязка, дзеянне, кульмінацыйны пункт, развязка. Зрэшты, аўтару не так ужо і трэба было напружваць фантазію, каб атрымаўся цікавы радыётвор. Бо лёс верша "Зайграй, зайграй, хлопца малы..." сам па сабе драматычны. Як мы ведаем, сялянскі пазт чамусьці больш не вяртаўся ні да пазіі, ні да мінулага, хоць і ходзяць чуткі пра яшчэ адзін ці два сшыткі з вершамі. Гэты ж, вядомы нам, твор згадаў адвакат Яцкоўскі і змясціў у кніжцы, трэба сказаць, па памяці, пры жыцці П. Багрыма. Малаверагодна, што пазт-самаву не ведаў пра надрукаванне свайго верша, аднак ён не адгукнуўся на публікацыю. Хіба тут не нейкая загадка? А, магчыма, ён меў кніжку успамінаў пана Яцкоўскага, нават трымаў у

руках, але факты не дайшлі да нашых дзён. Да таго ж, у адным надрукаваным матэрыяле сцвярджалася, быццам верш напісаў нехта іншы. А што да лёсу пазта, то нібыта дажываў ён свой век не бабылём у маленькай хатцы на "курунай ножцы", а самым багатым чалавекам на ўсю ваколіцу. І ажаніўся на прыгожай шляхцяны, якая была намнога маладзей за яго.

Такім чынам, абязковай інтрыгі для аднаактоўкі хапала нават болей, чым трэба. Заставалася толькі як след апрацаваць яе і пакласці на паперу ў адпаведнай форме дыялогу. З гэтай задачай добра справіўся В. Макаравіч. Слухаючы аднаактоўку-фрэску, няцяжка прыйсці да высновы, што сцэнарыст у дастатковай меры валодае драматургічнымі сакрэтамі, ведае тую ўнутраную "спружыну", на якія варта націснуць, адчувае, дзе іх паслабіць, каб твор загучаў і стаў літаратурнай з'явай. Тым больш, аўтару ўвесь час трэба азірацца на дакументальныя факты, прытрымлівацца іх.

Як бы там ні было, праграма "Неўміручае і надзённае" заваявала шмат сваіх прыхільнікаў. І тут нельга не сказаць пра радыёп'есу, створаную В. Макаравічам, ці, дакладней, радыёную фрэску па "Рамансе" Максіма Багдановіча. Гаворка ідзе не толькі пра геніяльнага твора, а і пра тое, каму прысвечаны гэты "Раманс". Чаму ён напісаў яго вось так, а не інакш? Што за ім стаіць? Паралельна размова вядзецца пра тое, як пазт адносіўся да дзявочай прыгажосці, ці было ў яго каханне, захапленне сваімі равенніцамі? Тэкст адлюстроўваецца на фактах і цікавых дыялогах. Сюжэт развіваецца ў дынаміцы, ён раскручваецца, як туга напятая спружына. Сваёй кульмінацыяй аднаактоўка дасягае ў тым месцы, дзе лёс пазта параўноўваецца з лёсам Хрыста.

Так, я не памыліўся. Пазт, хворы на сухоты, усё жыццё, ад самага маленства, нёс крыж пакуты да месца сваёй Галгофы, што чакала яго ў Ялце. Нёс цяжка, але без лішняй панікі і распачы. І яшчэ тады, калі ён быў падлеткам і ездзіў у Крым на лязчыне, сустрэў там дзяўчыну, містычна настроеную Кіціцыну, з якой і здружыўся, пасябраваў і праводзіў у гутарках цэлыя дні і вечары. Яна зрабіла на яго глыбокае ўражанне. Але з часам пачуццё гнятлівасці і цяжару прайшло. І праз паўгода ў адным з вершаў Максім пісаў, што ён, "бальны, бяскрыдлаты пазт", ажыў душой з-за таго, што сяброўка "перадала яму прывет". У гэтым месцы В. Макаравіч умела праводзіць паралель: Хрысту, як вядома, Аўгараў пасланнік, Ананій, працягнуў плат, Ісус папрасіў вады, апаласнуў твар, выцерся платам, на якім і з'явілася яго аблічча — першая хрысціянская ікона. Багдановічу Кіціцына "перадала прывет", і хворы, "бяскрыдлаты" пазт ажыў душой і пасля гэтага прысвяціў ёй геніяльны "Раманс".

Пра лёс пазта вельмі ёміста, дакладна і далікатна гаворыцца ў фрэсцы-аднаактоўцы. Гэты дыялог, што з высокім майстэрствам, пад музыку, вядуць М. Захарэвіч, І. Лапцінскі, А. Вінярскі, прымушае радыёслухачоў затаіць дыханне. Такага эмацыянальнага ўздзеяння, як прыгаданая вышэй мясціна, не заўсёды дасягаюць нават мастацкія спектаклі, што ставяцца на Беларускім радыё. І адбылося гэта, дзякуючы ўдала знойдзенай паралелі пакутнага лёсу Хрыста і лёсу простага пакутніка пазта Максіма Багдановіча. Фантазія сцэнарыста тут спрацавала ўмела і бездакорна. Ён зрабіў карціну, выпісаў яе, як сапраўдны творца, які ведае сілу мастацкага слова, дэталі і нават невялічкага штрышка.

Можна гаварыць пра многія аднаактоўкі і фрэскі, што створаны В. Макаравічам па творах-шэдэўрах вялікіх майстроў, напрыклад, "Боскай камедыі" А. Дантэ, "Песні пра зубра" М. Гусоўскага, "Слова пра паход Ігаравы". Але асаблівай увагі

заслужваюць аднаактоўкі, прысвечаныя жыццю і творчасці геніяльных пазтаў, якімі з'яўляюцца ў рускай літаратуры — А. С. Пушкін, а ў польскай — наш зямляк, выхадзец з Наваградчыны Адам Міцкевіч. Зрэшты, гэта былі не асобныя перадачы-аднаактоўкі, а цэлыя серыялы агульным лікам недзе каля 22-25 п'ес. Аўтар імкнуўся маляўніча і поліфанічна паказаць побыт і атмасферу своеасаблівай эпохі, дружбу двух геніяў, якіх лёс звёў у Маскву і Пецярбург, пра іх няпростыя адносіны пасля таго, як А. Міцкевіч апынуўся за мяжой, у прыватнасці, у Парыжы. Там ён напісаў верш-заклік да рускіх сяброў, заклімаў тых, хто перайшоў на бок цара Мікалая I, да якога польскі пазт ставіўся ваража, адраваючы аўгусцейшую асобу досыць змрочнымі эпітэтамі. Не надта прыхільна Пушкін успрыняў некаторыя вершы Міцкевіча, бо палічыў, што асобныя папрокі тычацца і яго. Пасля таго, як цар вярнуў апальнага вальнадумца з Міхайлаўскай ссылі, той прысвяціў самадзержцу верш, у якім яго ўсхваляў. І, відавочна, нямаюча намаганняў каштавала рускаму пазту, каб перамагчы ў сабе незадавальненне і гнёў да польскага сябра, якога ён любіў, шанаваў, аддаваў яму належнае, як мастаку слова, і звярнуцца да яго з памяркоўнымі, поўнымі разумення і спагады радкамі. Шмат цікавага можна знайсці ў гэтых аднаактоўках і пра дуэль Пушкіна з Дантэсам, аб ролі цара ў лёсе вялікага пазта.

Што ж тычыцца радыёперадач пра асветніцкую і друкарскую дзейнасць Францыска Скарыны, то пра гэта трэба было б напісаць цэлае даследаванне. На дакументальных фактах В. Макаравіч здолеў паказаць тытанічную працу і тую здабытку, якія Скарына прынес у нашу нацыянальную культуру як сын эпохі Адраджэння і вялікі асветнік, прадэманстраваў выдатную мову, на якой пісаў уступныя артыкулы да біблейскіх твораў, даваў тлумачэнні, вызначаў асноўнае, пра што гаварылася ў іх.

Выканаўцы гэтых і іншых роляў: народная артыстка Беларусі Марыя Захарэвіч і артыстка Алена Пастрэвіч (Бібліяграф), заслужаны артыст рэспублікі Ігар Лапцінскі і народны артыст Беларусі Арнольд Памазан (Максім Кніжнік), артыст Алег Вінярскі (Пазт). Кожны са згаданых персанажаў мае свой характар, свае псіхалагічныя асаблівасці. Максім Кніжнік, хто б яго ролю ні выконваў, — умудроны жыццём вопытам, з шырокай эрудыцыяй і кругглядам, начытаны чалавек, які ўмее параважаць, задумацца над мінулым і над сённяшнім днём, падтрымаць калег і паспрачацца з імі ў пошуках праўды. Пазт — малады, гарачы творца. Яму не сядзіцца на месцы, яму хочацца багата ведаць, ён задае старэйшым калегам вострыя, з падвохам, пытанні. Ён пэўным чынам пракуда, можа нават у нейкай ступені падсмейвацца над калегамі, але ягоныя "шпількі" не настолькі балючыя і здэклівыя, каб крыўдаваць на маладога і няўсёдлівага юнака-пазта. Што да Бібліяграфа, дык гэта стрыманая, паважана жанчына-вучоная, якая выдатна ведае літаратуру і шмат пабачыла ў жыцці. Яна не толькі дае дакладныя звесткі па мастацкіх творах, але яшчэ глыбока і ўсебакова аналізуе іх, цікава разважае пра творчасць многіх пісьменнікаў, як праявіў, так і пазтаў.

Уласная эфірная праграма Васіля Макаравіча "Неўміручае і надзённае" гучыць два разы на месяц. Трэба сказаць, што і апошнія па часе фрэскі-аднаактоўкі вызначаюцца высокім мастацкім узроўнем, прыносяць асалоду яе непасрэдным стваральнікам, глыбокае задавальненне ўсім, хто слухае па радыё ці не самую цікавую перадачу літаратурна-драматычнай рэдакцыі.

Віктар ГАРДЗЕЙ

Святло начнога праспекта...

Фота Ул. КАГУЦЕНКІ

ЛЕТА толькі-толькі скіравала на жнівень. Але не спадае пакулівая не толькі для гараджан спякота. Добрая і што крыху асыяжаюць дажджы. Аднак і яны маюць свой мінус — пасля наваліні наступае неверагодная прэласць і парнасць. А пры амаль стопрацэнтнай вільготнасці паветра гэта мудрэй, чым у нацэпленай лазні. Праездзеш у ранішнім аўтобсе ці тралейбусе — і на палок не захочаша.

Адно збавенне — дача. Там і рагуюцца запараныя мінчкі. Хто кожны вечар, хто пятнічна-выхаднымі наездамі. Хоць дажджавітасць і тут даймае, ды ўсё ж дачная разняволена і гэта не гарадская гальштучна-пінжаковая зашнураванасць.

Праліўся чарговы спорны паслябедзенны дождж, і перапыніліся мусовыя дачныя памідорна-агуркова-парэчкавыя клопаты не да рэшты рассяяненых мінчукоў. Найбольш актыўныя пачалі кучкавацца — хто з

рухацца, уцякаючы ад уцэпістай восені? Ці мо толькі цяпер праўляюцца пасля спёкавага галоўнашаў?

Аказваецца, падвіслая туманная пялёнка выкінула гэтакі жарт з тутэйшымі коньмі, якіх пажылы дзядзька з суседняй вёскі вывелі на начны папас.

Вунь і галасы іхнія чуваць між стракатання тых, травяных конікаў. А коні, нібыта спраўджаючы сваю прысутнасць тут, раптоўна зафыркалі, заіржалі — пачаргова, адзін за адным. І не зразумець, ці то іх тут цэлы табун, ці то баравое рэха шматкроць памнажае іхнюю існасць.

Так і паяднеліся яны на балоцістым поплаве — няўтомныя конікі-стракатуны і нястомныя працаўнікі коні, кожны са сваёй апзнавальнай песняй.

А паветра над волкім поплавам і сапраўды аддае восенню. Насуперак летняй дэспічнай спёцы, насуперак перунова-грымотнай і высечанай маланкавымі

чалынкам, і музычны грукат здзіўлым тут войканнем разарваў чуйна-насычаную цішыню. Але на аматара папсы зашыкалі, і музычныя дэцыбелы сціхілі, не набраўшы патрэбнай моцы.

Хтосьці крануў гітарныя струны, пасля пераचाкаў, ці не перапыняць і яго. Не загаманілі.

Струны загучалі больш упэўнена. Няўзнак прыцішаная мелодыя разам з вогнішчавым дымком памкнулася ўгору, па бясконцым туманым ручніку папльыла праз азірцо да ракі, а разам з ёй — некуды далёка, мо туды, ва ўсё больш бязлюдных вёскі і мястэчкі башкоў і дзядоў гэтых маладзёнаў, дзе песня нарадзілася і стала на крыло:

*Ой, рэчанька-рэчанька,
Чаму ж ты няпоўная*

Не забыліся, аказваецца, гарадскія акселераты таго генетычнага спрадвечнага, спадкаемцамі чаго нават неўсвядомлена

вельміная "Сікцінская Мадонна", рэпрадукцыя якой некалі часцічком з'яўлялася на кніжна-часопісных старонках. Толькі што ўбачанае падалося падобным на сюжэт, які таленавіта ўвасоблены амаль пяць стагоддзяў таму знакамітым італьянскім жывапісцам і архітэктарам Рафаэлем і які да скону свету будзе хваляваць сваёй узвышанасцю, таямнічасцю і спагальнасцю Вечнасці да зямлян.

Здаецца, сёння і тут прырода гэтаксама, як на карціне Рафаэля, ахвотна расхінула свае зялёналістыя занавескі і праз гэтую разнасцежаную таямнічасць вось-вось ступіць на пухляныя воблакі Нябесная Царыца — дабрадзеяная прыснадзева Марыя са сваім святым немаўляткам Збавіцелем на руках. З'явіцца нам, каб нагадаць пра нешта больш важнае і значнае, больш важнае і вызначальнае, чым наша штохвілінная мітусня. Прыйдзе, каб падтрымаць абназдзеенасць нашага чакання.

На гэтакі нябесны цуд, здаецца, зачаравана-здзіўлена пазіраюць і тутэйшыя маладзёны — як прыціхлыя рафаэлеўскія але бяскрылыя анёлы, акрыленыя раптоўным разуменнем сваёй далучанасці да вечнага, адвечнага і спакоўнага.

А чырванашчоці, як яблык і тутэйшых садах, месяц загадкава ўзмахнуў наміткай — хмаркай, затуліўшы задумлена — праніклівы погляд Нябеснай Мадонны, і папльы — пакаціўся між зор. Як той касмічны карабель, толькі ў супрацьлеглым напрамку. Не заўважыў круглашчоці таўстун, як на самую нябесную вяршыню забраўся. А заселены людзьмі зоркалет ужо насустрач яму ляшч. Так і даўдзешца ім шматкроць сустракацца гэтай летняй ноччу, якая нагадае пра неадступнасць восені, аж пакуль маладзенькае сонца не развадзіць іхнія шляхі — дарожкі.

Калі ж пільна прыгледзешца да зорак, трохі прымуражышы вочы, дык можа падацца, што бялесыя кудзелістыя палосы — праменні балотна-папльаюга туману дасягнулі нябеснай вышыні. А мо гэта чароўныя сцежкі, апушчаныя звысоку, па якіх няўрымслівы чалавек — клапатлівец можа ўзняцца на жаданае і недасягальнае сёмае неба, дзе не трэба будзе высільвацца да знямогі, бясконца рупіцца пра хлеб надзённы?

Але расплюшчышы вочы, і знікнуць прывідныя сцежкі, зноў робячы недасягальным тое зваблівае і невядома дзе схаванае поклічнае сёмае неба.

А калі зніклі пуцяводныя сцежкі, то не ўдымецца назад у свае нябесныя шаты Мікалай Цудатворац. Застанецца тут, з намі, каб пераканаць знявераных, наталіць пытливых, умацаваць моцных. Каб паверылі мы, што на Беларусі Бог жыве. І сталіся вартымі Яго.

Анатоль БУТЭВІЧ

P. S. Гэтак рэфлексавалася самай першай жнівёнскай субатай у адной з паднінскіх дачных суполак, дзе драўляныя дамочки амаль спрэз хаваюцца ў засені буйнаплодных яблыні і груш. Дык тое, напэўна, мог бы адчуць кожны неабякавы да сябе і акаляючага наваколя мінчук альбо жыхар іншага багатага на дачнае акружэнне горада.

Але яшчэ не позна. Заўтра ж — субота...

A. B.

Восеньскі настрой на пачатку жніўня

ДАЧНАЯ РЭФЛЕКСІЯ

разлікам на падкіднага, хто на шашлык, а некаторыя проста так — каб не быць аднаму. Таксама свойскія заняткі.

Але вась сонца, натомлены віноўнік усіх сёлетніх пагодных катаклізмаў, скацілася, нібыта ўцякаючы і хаваючыся ад вінавайшаў, за далёкі падпалены ім бор. А ўзамен яшчэ доўга гарачым прысакам ірдыяца берагі счарнелых хмар і прасветленых воблакаў, ажно пакуль вечарова-начны попель не прысыпле іх, не ператворыць іхны ірдынец у затухаючае свячэнне вуголя, якое працяглы час пасля заходу сонца падафарбоўвае небасхіл сваім мігачэннем.

Ну рыхты старадаўнія іконы альбо біблейскія малюнкы. Здаецца, і на самай справе вась-вась з-за папаяляста-счырванелага воблака з'явіцца і на пруткіх аблачынках-вышнанаках спуціцца на зямлю Мікола-цудатворац, каб даведацца, ці не патрэбна сённяшнім беларусам ягонае заступніцтва.

А прырода нібыта і сапраўды рыхтуецца да сустрэчы святога ўгодніка.

У адсырэлай ад дажджоў і здабрэлай ад парнасці траве ажно заходзяцца конікі. Іхняе стракатанне цягам усёй ночы чуецца праз разнасцежаныя дачныя вокны. Цэлы тыдзень пасля — да наступнае пятніцы яно будзе натуральным чынам, як некалішняе ціканне ходзікаў у высковай хаце, несціхана гучаць у вушах задыханай гарадской ноччу.

Літаральна на вачах дзеецца сапраўдны цуд. Набрынялая вільгаццю зямля пачынае дыхаць. Яна дыміцца. Ейны куродым становіцца ўсё больш імгэтным. Аж пакуль з лагчынак, што бліжэй да тутэйшых балацінаў, якія, як пацеркі, нанізаны на шнурочак схаванай у алейніку і вербалозе рачулкі, гэтак кудзелістае дыханне астываючай зямлі не ператвараецца спачатку ў танюсенькую і рэдзенькую, як вэлюм, палосачку туману. Гэтым імпазантным вэлюмам атулююцца спачатку высокія ладзігі пахкага асоту, пасля нізкія кусты, адзінокія алейшчыкі. У гэтай святочнай намітцы, здаецца, ажно адбіваюцца тыя ірдыстыя і попельныя-вугольныя абрысы паднябесных воблакаў.

Дыханне зямлі не перапыняецца, не сціхае. І вась ужо тая нясмелая туманковая палосачка становіцца сапраўдным густым туманам. Але дзіўна — яна нібыта намагнічаная: адзін полюс магніта як бы ўвесь час адштурхоўвае яе ад зямлі, а другі не адпускае. Так і вісіць, быццам у невырашальным одуме: ці то ўзняцца вышэй, ці то апусціцца на волкую зямлю.

У гэтым раскатаным усцяж пакурчастай рачулкі сувоі выбеленага палатна ўсё набывае дзівосныя абрысы. Дрэвы і кусты як бы нехта перацяў пасярэдзіне. Бачны іхнія камялькі-ножкі, якія ўсё больш зліваюцца ў суцэльную чорную паласу, і выразнае, як у акенцы батлейкі альбо ў святлістай ад запаленых свечак вялікай каляднай зорцы, якая з высковых вуліц перабралася нарэшце і на гарадскі асфальт, голейка вершалін. А пасярэдзіне іх хавае — атуляе белая палоска туману. Толькі сям — там яе падпіраюць, як бы і трымаюць над зямлёй, гэтакія ж белыя ствалы бярозак.

Ці мо гэта лета, беручыся на восень, сфастрыгавала сабе такі нязвычайны ўбор? І пакуль яшчэ не хапае матэрыі — сапраўдных восеньскіх туманоў, прымярае міні-сукеначку, гэтакі пераходны летне-асенні падлеткавы фасон.

Але што гэта — няўжо алейнікава-вербалозныя камялькі-ножкі пачалі

сплохамі-бляскамі навалініцца вечарова пасвяжэласць прымушае сцепануць плечукамі.

Патухлыя нябесныя воблакі зліліся ў адзін цёмны покрыв, які атуляе набрынятую не толькі дажджамі, а і ўраджаем зямлю. Ды няўзнак яго пранізала мігценне зоркі-першыня. Але неўзабаве гэтую мігтлівую адзіноку зліквалі іншымі ліхтарыкі-вочкі. І вась ужо ўвесь раптоўна падвышаны нябесны купал засявіўся мноствам пульсуючых светлякоў. Яны нібыта падміргваюць людзям, абрысы якіх частавата бачацца праз разнасцежаныя і прыкрытыя фіранкамі падстрэшна-мансардавыя вокны дач.

Добра, што блукае па зямлі гэтая сцяпнелая дачная ноч: каб не забыўся гараджанін, што ёсць на небе зорачкі-знічкі, каб не адвук палымаць вочы ўгору. Бо з асветленых гарадскіх вуліц зоркі нябачнымі застаюцца.

Але на небе адбываецца нешта дзіўнае — чарговая неспадзянка. Адна з тых мігтлівіх пачынае рухацца. Няспешна, упэўнена, прабіўшы хмарна-насуслены покрыв на захадзе, яна прапльвае над галавой і кіруецца на ўсход. Высока, але ніжэй за зоркі. Напэўна, міжзорны касмічны дом, бо на мігтліва каляровыя агеньчыкі самалёт ніяк не падобна. А мо гэта схаванае няўтомнае сонца паслала свайго ганца, каб даведацца, ці ўсё спакойна і дабрадзеяна там, скуль яно мае з'явіцца заўтра раным-раненька, на дасвешці.

А пакуль ледзь не з таго будучага ранішняга сонцазачаткавання выкаціўся зружавела-чырванаваты месяц. Колер ягоны такі, нібыта ён дужа загарэў падчас сёлетняга саніапёку, бо і сапраўды шыкаўны маладзічок, пакуль стаў паўнатварым месяцам, часцічком выскокваў на неба, дзе яшчэ ва ўсю раскашавала сонца. Прымуражана-млявым паглядом азірае ён бялесы туманістае наваколле і, здаецца, прасветлена ўсміхаецца праз наміткавую імжу: ну, нарэшце восень адважыцца нагадаць пра сябе сваёй выбеленай палатнянай пасцілкай.

А тут і начныя заўсёднікі з'явіліся. Адарваныя ад гарадской мітусні і вырваныя з дыскатэчнага грукату, хлопцы і дзяўчаты, здаецца, ажно захлібнуліся конікавай стракатлівасцю, зоркамігтлівай начной супакоенасцю. Здаецца, чуецца ім, як у настроненай цішыні жыццятворным сокам наліваюцца крамяныя яблык і дачных сада-палісадах. А набрынялы цяжарам белы наліў і сапраўды час ад часу шпокае па лапушыстым лісці пакуль што негалавастай яшчэ капусты. Спачатку аціхла паўзіраліся дзеці асфальту ў перакулены ў азірцо зорны купал. Пасля на ягоным беражы акурат на самым памежжы дзвюх стыхій: валы і глыбеючага ў ёй неба, расклаі цяпельца. Удыхнулі нязведанага дагэтуль кастровага дымку і п'яноцю ад першасных і натуральных зукіў і бачанню стала галава. Нязвычайна да гэтага занятку рукамі наскрылялі сала, нанізаны на лавовы пруткі, і вась ужо пахка закапала ў агонь, засквірчэла яно, настрымна кружачы ў носе, наганяючы апетыт. А ў маладых душах абуджаецца, мацуецца і спеліцца тое спакоўнае і неспатольнае адчуванне знітанасці з прыродай, з зямлёй, са сваім краем, якое робіць чалавека грамадзянінам і гаспадаром.

Нехта раптоўна шчоўкнуў выключ

Апошняя прымерка — хутка ў школу.

"Три талера"

У юнага чытача вялікая папулярнасцю карыстаецца прыгодніцкая літаратура. Канечне, буму, што быў раней, цяпер не назіраецца, але ў тых хлопчыкаў і дзяўчынак, хто не толькі бавіць час ля экрана тэлевізара, але і з ахвотай зазірае ў кнігу, падобныя творы, у параўнанні з іншымі, займаюць асаблівае месца. Яно і не дзіўна. Аповесць ці раман з напружаным, дынамічным сюжэтам, з нечаканымі калізіямі, дзе ўсё адбываецца на мяжы магчымага, а нярэдка і, здавалася б, немагчымае становіцца явай, не могуць не прыцягваць увагу. Іншая рэч, што ў гэтым жанры па-сапраўднаму мастацкіх твораў не шмат. Яшчэ горшэе становішча ў беларускай літаратуры.

Пісьменніцаў, якія працавалі ў ім (маюцца на ўвазе не "дарослыя" творы), можна пералічыць па пальцах, згадаўшы найперш класіка беларускай дзіцячай літаратуры Янку Маўра. А яшчэ адзначышы, што дзеці ахвотна чытаюць і асобныя творы Уладзіміра Караткевіча. Тым больш прыемна, што сярод маладых літаратараў знаходзяцца аўтары, якія разумеюць значнасць прыгодніцкага жанру. У шэрагу іх — Андрэй Федарэнка. Не навочок у літаратуры "дарослай", ён у дзіцячай літаратуры некалькі гадоў назад дэбютаваў аповесцю "Шчарбаты талер". У гэтай твора, апублікаванага спачатку на старонках часопіса "Маладосць", шчаслівы лёс. Аповесць выйшла асобнай кнігай у выдавецтве "Юнацтва" і, дарэчы, маланкава хутка разышлася. У перакладзе на рускую мову публікавалася ў газеце "Зорька".

Няменьш прыемна і тое, што да "Шчарбатага талера" з параўменнем паставіліся тыя, хто складае школьныя праграмы па беларускай літаратуры. Аповесць А. Федарэнкі ўключана ў кнігу для пазакласнага чытання ў пятым класе "Ветразі". А не так даўно "Шчарбаты талер" выйшаў, калі можна так сказаць, і на "эсэндзскую" арбіту. Пад назвай "Тры талеры" аповесць пабачыла свет у недзяржаўным выдавецтве "Современный литератор" (выпушчана пры ўдзеле ТАА "Харвест").

Трэба сказаць, што "Современный литератор" (які і "Харвест") — выдавецкія структуры, якія карыстаюцца вялікай папулярнасцю, маюць чытачоў у многіх краінах. У сваю чаргу пісьменнікі лічаць гонарам надрукавацца ў іх. Нядаўна гэтымі выдавецтвамі пачаў ажыццяўляцца новы праект. Нарадзілася серыя "Детектив для девочек и мальчиков". А. Федарэнка — першы беларускі пісьменнік, каго запрасілі ўдзельнічаць у згаданай серыі. Думаецца, выбар на ім спыніўся невыпадкова. Сёння А. Федарэнка — найбольш таленавіты (і перспектывны) празаік маладшага пакалення, якое паступова становіцца сярэднім, у беларускай літаратуры. Ён хораша зарэкамэндаваў сябе першымі апавяданнямі, пацвердзіў аб сабе думку як аб літаратары надзіва псіхалагічна глыбокімі аповесцамі. А яшчэ, што таксама немалаважна, А. Федарэнка смела абжывае новыя тэматычныя пласты, не баіцца ступаць па літаратурным цаліку, што, у прыватнасці, засведчыла яго аповесць "Нічыё", змешчаная ў трэцім нумары часопіса "Польмя" за сёлетні год, у якой павольна асэнсоўваюцца падзеі Слуцкага паўстання. Зыходзячы з вышэйсказанага, пісьменніку такога таленту грэшна "замыкацца" толькі на беларускамоўнай чытацкай аўдыторыі. Гэта першымі зразумелі ў далёкім замежжы, калі некалькі гадоў назад апавяданне А. Федарэнкі "Бляха" ў перакладзе на англійскую мову з'явілася ў аўтарытэтным амерыканскім часопісе "Ікарус". Кніга "Тры талера", верагодней за ўсё, будзе распаўсюджвацца ў Расіі, а гэта дазволіць тамашнім юным чытачам лепш зразумець Беларусь і беларусаў. У падобным сцвярджэнні нацэжкі няма. Хоць аповесць і прыгодніцкая, але ў ёй узнікаюць і важныя, надзённыя праблемы. А. Федарэнка, ставячы сваіх персанажаў у незвычайныя сітуацыі, адначасова не абходзіць праблем патрыятызму, любові да Бацькаўшчыны, глыбокага ведання сваёй гісторыі. А паколькі "Шчарбаты талер" сам перакладаў, імкнуўся асобныя моманты ўдакладніць з арыенціроўкай на новага чытача. І гэта яму ўдалося паспяхова ажыццявіць, бо хто, як не сам аўтар, найлепш ведае ўласны твор. Дый, калі знаёмішся з перакладам, адчуваеш добрае веданне А. Федарэнкам як беларускай, так і рускай моваў. Таму і гучыць "Шчарбаты талер" у якасці "Трёх талеров" так натуральна, не адчуваецца той моўнай каструбавацасці, якая нярэдка заўважаецца, калі ў якасці перакладчыкаў выступаюць людзі, якія толькі слепа прытрымліваюцца арыгінала.

Міхась ГЕНЬКА

Басаноў па старых дарогах...

Аднаўленне напам'яці старых нацыянальнай гісторыі — справа ўдзячная заўсёды, а адшуканне прозвішчаў тых, хто, знаходзячыся далёка ад роднай зямлі, услаўляючы сваю новую радзіму, становіўся сусветнаведомым і пры гэтым лічыў сябе спрадвечным беларусам, — удзячайшая яшчэ болей. Вядома ж, гэта надзвычай карпатлівая праца, бо звесткі даводзіцца адшукваць па крупінках, карыстацца падшыўкамі старых часопісаў і газет, якія цудам захаваліся да нашага часу, параўноўваць даты і лічбы, справаздачы і каштарысы адміністрацыйных данясенняў, высочваць адрозненні ў геаграфічных атласах і картах, і радавацца, калі сярод шматлікіх прозвішчаў ці назваў знаходзіцца згаданне пра тых, каго шукаеш. Пісьменнік, які займаецца вывучэннем маладаследаваных фактаў з далёкага ці не зусім мінулага сваіх мясцін, называецца краязнаўцам. Апошнім часам краязнаўства сягнула на новую для

Марціновіча такое: "Супраць Чалібея Перасвет выступіў па ўласным жаданні, бо зразумеў, што не знойдзецца іншых ахвотнікаў супрацьстаяць яму — усе былі напалоханы не толькі ваяўнічасцю Чалібея, а і яго волатаўскім выглядам". Але ж магло быць і іншае — упэўненасць у сваім вайсковым майстэрстве, асабліва ў пядынках адзін на адзін, або гэтка ж самая вялізная фізічная сіла. У дружыне Дз. Данскога было нямала воінаў-дружыннікаў, а гэта ж тыя самыя прафесіяналы, якія ў любым выпадку павінны былі выконваць загады, не паспылаючыся на тое, страшна ім ці не. Гэтую сітуацыю А. Марціновіч проста не пралічыў да канца. Рамантызаваная ацэнка — гэта адно, а рэальныя факты — зусім іншае. На жаль, не выключана, у дадзеным выпадку, што паходжанне каранёў Івана Перасветава ад асілка Перасвета ў многім магло быць чыста легендарным, бо сваяцтва такое пацвярджалася не архіўнымі ці летапіснымі дадзенымі, а вусным сведчаннем самога І. Перасветава.

даказваў невіноўнасць, ніхто і слухаць не хацеў. Нарэшце, каб разабрацца ў сутнасці справы, вырашылі запатрабаваць з Якуцка пэўныя дакументы. Яны прыйшлі толькі праз тры гады, калі Івана Пятровіча не было ў жывых...

Дзмітрый Паўлюцкі абессмяроціў сваё імя тым, што дзякуючы яму рускія ўпершыню ступілі на зямлю Аляскі. У гэтай элегіі пісьменнік гаворыць пра тое, што выхадзец з беларускіх земляў быў незвычайна жорсткім і бязлітасным у адносінах да мясцовых жыхароў. Ён пастаянна ваяваў, пакідаў пасля сябе шматлікія трупы. Але ж А. Марціновіч не забываецца падкрэсліць і тое, што час быў такі і дзейнічаў там даводзілася па прынцыпе, калі не ты заб'еш, то пазбавяць жыцця цябе. Да таго ж, даводзілася проста ісці шляхам запалохвання, каб тым, хто прыйдзе следам, было значна прасцей.

Да даследчыкаў нязведаных мясцін, "белых плямін" на геаграфічных картах адносім і Іосіфа Ходзьку, які займаўся

Басаноў па старых дарогах...

сябе вышыню. І ў многім дапамог у гэтым Аляксандр Марціновіч і яго новая кніга "Элегіі забытых дарог".

Разгарнуўшы кнігу, адразу ўспомніў славутыя радкі Якуба Коласа, якія датычыліся, праўда, чалавека зямлі, таго, хто не імкнуўся ні ў якім разе ад не адарвацца, — Міхала: "разы са два схадзіў у прусы, куды не трапіць беларусы...". Але ж гэта пісаў паэт у "Новай зямлі" пра звычайнага селяніна-земляроба, які марыў не пра назведаныя далячыні, а пра тое, каб прыдбаць надзел ураджайнага чарназёму і праз гэта "выпутацца з панскіх пуг". Тым не меней, нават гэты чалавек многае зведаў, многае пабачыў, апынуўшыся занадта далёка ад роднага кута, а што ўжо застаецца гаварыць пра тых, каго выводзіць галоўнымі героямі сваіх элегій (дарэчы, вельмі ўдалае вызначэнне) А. Марціновіч.

Пачынаючы з легендарнага Перасвета, які выехаў на двубой з Чалібеям перад самым пачаткам Кулікоўскай бітвы, пісьменнік сцвярджае адзначнае — беларусы ніколі не ўцякалі панічна перад ворагамі, не паказвалі задарма свае спіны, а біліся, сустракалі смяротную небяспеку тварам да твару. Таму і было ў нас гэтулькі многа шляхціцаў, што сваё шляхецтва яны здабывалі — заваёўвалі ў бітвах. Не мелі тыя заслужаныя ваюры многа багацця ды земляў, але зброя заўсёды была пры іх і валодалі яны ёю па-майстэрску. Аўтар ніколі не забываецца пра гэта, хоць, праўда, не надта пераканаўча тлумачыць, чаму ж іменна ўраджэнец беларускай зямлі — Перасвет, які да пострыгавання ў бранскім баярынам і меў свецкае імя Аляксандр, выехаў на пядынак з Чалібеям. Сцверджанне А.

Аляксандр Марціновіч. "Элегіі забытых дарог". Мн., "Польмя", 2000.

УРАЖАННЕ

Мінчанін. Сучаснік Пушкіна

Не сумняваюся: калі б Уладзімір Бобрыкаў, патомны дваранін, быў у Пецярбурзе ў той дзень, калі палкі дзекабрыстаў сталі ля Сената, ён бы абавязкова апынуўся на той плошчы. Прышоў бы на яе не таму, што было проста цікава, а таму, што такі ўжо ён ёсць — чалавек, які заўсёды прагне волі. У творчасці — у тым ліку.

На рассвете полкі развернуты ад Сінода к Сенату, Как четыре строки, — Так сказал гразданин и поэт. Ради вашей любви Я лицом повернулся к закату, А иноземцу

На Сенатской мне площади нет.

Я знаёмы з Уладзімірам гадоў з дваццаць і меў магчымасць быць сведкам ягонага надзвычай пакрычатага творчага шляху. Неймаверна таварыскі, як кажуць, — цэнтр кожнай кампаніі, ён быў здольны прысутнічаць адначасова, здаецца, паўсюль. Па-свойску яго называлі проста: Бабёр. Але ў той знешне прасцяцкай мянушцы адбілася адначасова і пачынаецца да ягонай неспакойнай асобы: усе адчувалі, што Бобрыкаў — гэта індывідуальнасць, а таму і прымалі яго такім, які ён ёсць. Літаральна з усімі плюсамі і мінусамі. Шчыра кажучы, хапала і тых, і другіх...

Спачатку я пазнаёміўся з ягонымі песнямі.

Такое ўражанне, што тады мала хто задумваўся над тым, што аўтарская песня не магла існаваць без уласнаму напісаных вершаў. Вершы ж ягоныя прыйшлі да публікі значна пазней, праз самвыдат, хоць падчас канцэртаў ён часта многае чытаў. Ды ўсё адно слухачы ішлі пекна. Тым не менш менавіта паэзія Бобрыкава і раскрывае яго як творцу найбольш поўна.

Я невыпадкова згадаў дзекабрыстаў. Бо першае, што кідаецца ў вочы, — гэта ягоная ўласная, выразная прыналежнасць (па духу, сэнсе, змесце вершаў, нарэшце, — па чыста паэтычных тэхналогіях) да паэтаў пушкінскай эпохі, класічнай рускай паэзіі наогул. Тым часам як у песнях ён, безумоўна, працягваў у тым ліку традыцыі Галіча і Высоцкага (адзін з ягоных вершаў адрасаваны менавіта гэтым двум паэтам). Але ў вершах, апрача вядомых яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя шліфаваных памераў, рытму, ён надзвычай часта і не хаваючы таго звяртаецца да паэтаў таго часу. Безумоўна, адзін з лепшых ягоных вершаў (і песень, дарэчы, таксама) — прысвячэнне Чаадаеву:

**Слышны не наши имена
В привыкшей ко всему Отчизне.
Нет, не для нас пришла весна,
Не нам здесь радоваться жизни.
И не для нас сады цветут,
Порывы наши отцветают.
Здесь приспособившись живут,
А не смирившись, погибают.**

Ці вострыя радкі, нібыта амаль слова ў слова спісанія з чарнавікоў якога з няскончаных твораў Аляксандра Сяргеевіча:

вывучэннем Арацкіх вышыняў, а працяглы час вёў тапаграфічныя здымкі мясцовасці, гэтакія неабходныя для вядзення удалых ваенных дзеянняў супраць туркаў, горцаў і іншых знешніх і ўнутраных ворагаў Расійскай імперыі. Даслужыўся да звання генерал-лейтэнанта, быў узнагароджаны шматлікімі ордэнамі, як вайсковымі, так і паграмадзянскім ведамстве.

Выхадцы з Беларусі праславілі сябе не толькі на палях баёў, дзе вырашалася, хто пераможа ў нейкай канкрэтнай бітве, так бы мовіць, лакальнай, але і там, дзе, па сцверджаннях А. Марціновіча, вырашаўся лёс усяго славянскага свету. Нездарма ён распавядае нам пра генералаў царскай арміі — Міхаіла Чарняева і Іосіфа Гурку. Гэтыя людзі ўвекавечылі сябе тым, што змагаліся на Балканах супраць туркаў. І розніца была вялікая ў тым, што першы з іх, хаваючыся за чужым пашпартам, вымушаны быў самастойна пераходзіць мяжу, каб узначаліць народна-вызваленчы рух сербаў, а другі вёў рэгулярныя войскі, каб прагнаць туркаў з балгарскіх земляў. Абодвух клікалі ў бой гонар і сумленне, імкненне змагацца за волю іншых, а ў выніку... У выніку — адзін Іосіф Гурка — стаў нацыянальным героем балгарскага народа, а другі, Міхаіл Чарняеў — быў бязлітасна высмеяны за паражэнне ў сербска-турэцкай вайне М. Салтыковым-Шчадрыным у "Сучаснай ідыліі" пад дзеклівым прозвішчам Палкана Самсоньча Радзедзі. Рускі пісьменнік не браў у разлік нават тое, што М. Чарняеў змагаўся на баку паўстанцаў, колькасць якіх была намогана меншай за турэцкае войска. Гаворачы пра тое, у якіх умовах салдатам І. Гуркі даводзілася пераходзіць Балканы, А. Марціновіч крыху згучае фарбы, бо ж надта непераканаўча гучаць словы: "Слязінкі ж, не паспеешы збегчы кропелькамі па шчацэ,

**Ночь с буквы началась заглавной.
Спала Наталья Николаевна.
Все начиналось с прописной —
Поэт и мой двойник по думам —
Сказал, открыл глаза от шума:
"Все возрождается весной".**

Але вострыя асмелюся замест самога Уладзіміра Бобрыкава патлумачыць. Вобраз Русі, які часта сустракаецца ў ягоных вершах, не ёсць вобраз такі ўжо канкрэтны. Не варта забываць, што нарадзіўся ён у 1955 годзе, а таму СССР для яго — краіна наогул не містычная, не прывідная, хоць уласна СССР ён не цярыўся. Зрэшты, і Саюз яго таксама. Нарадзіўся б раней — напэўна, у лепшым выпадку трапіў бы ў прымусовую эміграцыю. Вось чаму "потерявший себя дворянин" заўсёды ўспрымае Расію (у межах Саюза) своеасаблівай краінай — сховаўкай, дзе шануюцца годнасць, вернасць ідэалам і дадзенаму слову, дзе сумленне засудзіць крочыць поруч з учынкам.

**Погибавшему за свободу,
Утопившему совесть в крови,
Потерявшему веру народу
Я хочу обьясниться в любви.
Неспокойной и странной
любовью
Я люблю свой великий народ,
Искупивший слезами и кровью
Неизбежный семидцатый год.**

**Не забуду, с какого здесь года
Содержали Россию во мгле.**

хутка замярзала, утвараючы, няхай і тонкі, ледзяны панцыр". Зразумела імкненне аўтара стварыць рэальны абставіны горнага надвор'я, але ж...

Многа ўвагі ў сваіх "Элегіях забытых дарог" А. Марціновіч удзяляе даследчыкам старажытнай літаратуры і мастацтва, мовазнаўцам, літаратарам і фалькларыстам. Сярод іх мы можам згадаць К. Касовіча і М. Кутаргу, А. Пальмбаху і К. Каганца, а таксама П. Шпілеўскага.

Спынімся больш падрабязна на жыццядзеі П. Шпілеўскага. Ён пададзены ў жанры своеасаблівага эса, падзеі ў якім разгортваюцца ў асноўным вакол паштовай станцыі ў Сіняўцы. Хто добра знаёмы з творчасцю гэтага беларускага этнографа і фалькларыста, дык той адразу ж можа ўпікнуць А. Марціновіча ў адвольным пераказе адпаведнага ўрыўка з "Путешествий по Полесью и Белорусскому краю". Проста тут аўтар павёў гаворку нібыта ад самога П. Шпілеўскага. Такі прыём значна ажывіў твор, але, з другога боку, нібы разбіў яго на дзве палавіны — тую, якая ідзе ад самога фалькларыста, і тую, якая сыходзіць ад А. Марціновіча. Стварэцтва ўражанне, што наш сучаснік здолеў перанесціся ў часе на паўтара стагоддзя назад, перадаў каларыт тагачаснага мястэчка і ягоных жыхароў, нават папрысутнічаў на традыцыйных гулянках. Ён так і адзначае: "Але самае цікавае чакалася наперадзе, калі пачалося народнае гуляне. З частушкамі (падкарэслена мной. — А. Н.), песнямі, танцамі" (с. 226). Далей таксама чытаем: "Пастаянна знаходзіліся завадатары, якія арганізавалі скокі, што змяняліся песнямі, частушкамі (падкарэслена мной. — А. Н.)" (с. 234). Мне не паверылася, што гэта А. Марціновіч змог напісаць паводле "Путешествий по Полесью и Белорусскому краю" П. Шпілеўскага. Уважліва прачытаў с. 55—56 і сапраўды не знайшоў там нічога адпаведнага. А ўся справа ў тым, што на той час беларускі фальклор яшчэ зусім не ведаў такога жанру, як частушка, які прыйшоў да нас з рускай вуснапаэтычнай творчасці і ўзнік... напрыканцы XIX стагоддзя ў асяроддзі фабрычных і заводскіх рабочых.

Я згодны з пісьменнікам у тым, што "ніхто ні да Шпілеўскага, ні пасля яго не рабіў апісання 52 багоў і духаў. Нікому не ўдалося даць такія падрабязныя характарыстыкі іх. Нідзе не знойдзеш гэтых дакладных партрэтаў тых, каго нарадзіла шчодрая народная фантазія. Але ці толькі народная?" Гаворка вядзецца пра працу "Беларускія паданні", якая пабачыла свет пад псеўданімам Драўлянскі. Вядома ж, нельга выключыць таго, што пры распрацоўцы гэтай тэматыкі П. Шпілеўскі актыўна "уклучаў" сваю багатую фантазію, але, з другога боку, тэарэтычнай распрацоўкай дэманалагічнага свету беларусаў ажно да канца 80-х гадоў XX стагоддзя ніхто так і не займаўся. Можна толькі ўявіць, які б багацейшы пласт беларускай духоўнай спадчыны быў ўзнят, адроджаны, развіты, калі б усяму гэтаму была ўдзелена належная ўвага. Важна і тое, як адрагавалі чытачы, бо, напрыклад, "Даследаванне аб вайкалаках", якое пабачыла свет асобным адбіткам у "Москвитяніне" за 1853 год, да гэтага часу карыстаецца попытам у навукоўцаў. Яшчэ б хацелася сказаць колькі слоў у працяг заканутага аспекта — мабыць, не варт было ў краязнаўчых элегіях рабіць тэарэтычны разгляд працаў пэўных персанажаў, бо тады губляецца асноўны акцэнт, мова становіцца

вузкапрафесійнай, а ад жывога аповеду не застаецца ніякага следу. Гэтым А. Марціновіч "грэшыць" тады, калі піша пра К. Каганца, А. Багданова (Маліноўскага), А. Чыжэўскага, М. Багушэвіч.

І апошняе. Вельмі спадабаліся тыя эсы, дзе гаворка вядзецца пра мастакоў В. Ваньковіча, М. Неўрава, М. Мікешына, а сярод іх — апаўданае пра апошняга. На маю думку, такой моцнай элегія атрымалася з-за багацця фактаў, якія адшукаў, упарадкаваў і выкарыстаў А. Марціновіч пры напісанні гэтага твора. Выбіраць было з чаго. Маці М. Мікешына — Ганна Барташэвіч, была заўважана на балі, за дзівосную прыгажосць, самім Напалеонам, а славуці маршал Ней уручыў ёй ад імператара чырвоную ружу, якую прыгажуня захоўвала ўсё сваё жыццё. Іронія лёсу, але гэтая дзяўчына выходзіць замуж за звычайнага селяніна — Восіпа Мікешына. У гэтай сям'і і нарадзіўся таленавіты хлапчук.

Адносна даты нараджэння М. Мікешына, А. Марціновіч крыху, відаць, наблытаў, бо на с. 356 чытаем: "...сям'я, якая на той час мела некалькі дачок, дачакалася сына. 21 лютага 1835 года ў Мікешыных нарадзіўся хлопчык, якога назвалі Мішам". А ўжо на с. 357 пазначана: "У гэтых жа запісах адзін з раздзелаў называецца "1812 год". Да з'яўлення на свет Мікешына заставалася яшчэ трынаццаць гадоў" (падкарэслена мной. — А. Н.)...

А хіба не мог абрасці легендамі рэальны факт, калі зусім яшчэ малады і амаль нікому не вядомы мастак-баталіст — усяго дваццацітрохгадовы — выйграў конкурс на будаўніцтва помніка "Тысячагоддзе Расіі" сярод 57 праектаў. Мала гэтага, калі мастак даведаўся, што сярод выдатных асоб, выявы якіх павінны былі размясціцца на помніку, не было М. Гоголя і Т. Шаўчэнка, то ўступіў у супярэчэнні з самім царом і... напалову дасягнуў свайго — адлюстраванне Гоголя было захавана.

Ужо толькі сваімі карцінамі, прысвечанымі беларускай тэматыцы, Міхаіл Восіпавіч назаўсёды захаваў бы пра сябе памяць сярод удзячных нашчадкаў. А прыгадаць тут ёсць што: "Жаніч і нявеста", "Беларуская дзяўчына", "Банкір і шляхціц", "Дзед і баба", "Тыпы Магілёўскай губерні", "Паштовая эстафета. Беларусь", "Жабрачка" і іншыя.

А чаго варты яго "Смяхотныя лісты" з адпаведнымі надпісамі-дыялогамі пад імі. Вельмі ж яны ўдала перадаюць памяркоўнасць беларускай душы. — "Дзед, га, дзед, а калі ж ваша сяло гарэць перастане?"

— А відаць, як усё згарыць, так і перастане."

Нам прыгадаецца ўжо з сучаснага амаль аналагічнае:

— Дзед, га, дзед...

— Ну?..

— Твая карова курыць?..

— Не...

— То ў цябе хлёў гарыць...

Хочацца спадзявацца, што хутка ў пераліку кніг Алеся Марціновіча "Хто мы, адкуль мы...", "У часе прасветлення твары", "Элегіі забытых дарог" з'явіцца новая, якая працягне гэтую цікавую тэматыку.

Аляксея НЕНАДАВЕЦ,
прафесар,
доктар філалагічных навук

**Это правда — земля для народа:
Нас хоронят всех в этой земле.**

У свой час гэты верш адмовіліся друкаваць у "Нёмане"... Але ў гэтых радках і заключаецца, бадай, галоўны парадокс творчасці Уладзіміра Бобрыкава, творчасці надзвычай своеасаблівай, аналагаў якой у рускамоўнай пазіі Беларусі адшукаць цяжка. Ён, безумоўна, беларускі паэт, і не толькі згодна штампу аб прапісцы, хоць, акрамя Мінска, галоўнымі для яго месцамі, дзе пішацца найлепш і найбольш, з'яўляюцца Масква ды Адэса. Так, вучыўся ён у Маскве, у тым ліку ў ВГІКу, але здымаўся ў кіно тут ("Кругляны мост"). Так сталася, што апошні канцэрт у Мінску ён даў у кастрычніку 1987 года, і на ім, здаецца, згадваючы блізкі ўжо ўзрост Хрыста, пажартаваў: маўляў, з гэтай самай, мусіць, нагоды было зроблена аж сем дубляў эпизоду, калі яго, забітага паводле сцэнарыя, але жывога ў жыцці, апускалі ў магілу. Ён наогул вяртаў часам на мяжы фолу, але жарт для яго — усяго толькі нейкі не надта надзейны шчыт, якім ён захінае ўласную душу. І той жа час — шырока расхінае яе ў вершак.

**Счастливая страна,
внушившая себе,
что лишь она одна
права в своей борьбе.
Страна, что хвалит свой
невыйсшимый путь,
и в завтрашний свой день
боится заглянуть.
Как счастлив мой народ!
Он молчалив и тих.
Живущий без свобод,
не знающий о них.**

Гэтыя словы пісаліся, заўважу, у далёкім ужо, здавалася б, 1980 годзе, вярнуцца ў які яшчэ зусім нядаўна магчыма было хіба што

ў чорных мроях. Выступаючы 11 студзеня 2001 года ва ўтульным барыку "Грэфіці" ў Мінску, Уладзімір Бобрыкаў раптам прызнаўся: ён думаў, што гэтыя вершы, гэтая песня назаўсёды адышлі ўжо ў гісторыю, аднак цяпер яны зноў зрабіліся актуальнымі. Ці не гаворыць гэта пра тое, што гісторыя паўтараецца? І не толькі ў выглядзе фарса, а ў выглядзе сапраўднай трагедыі: менавіта з нагоды песень Уладзіміра Бобрыкава ў пачатку 80-ых гадоў адбылося сьліннае бюро Мінскага гаркама партыі, рашэннем якога яму афіцыйна (!) забаранілі выступаць у Беларусі з канцэртамі. Такі "гонар" у нашай краіне ад улады атрымаў, здаецца, толькі ён адзін. Дарэчы, такая забарона ўспрымаецца сёння ці не як дзяржаўная адзнака, калі хочаце — узнагарода за сапраўды вартасную творчую працу. Нешта нахшталь дзяржпрэміі. Ці знаку якасці — як хочаце.

Забарона спяваць Бобрыкаву ў Беларусі (пра выданне вершаў тады наогул гаворка не ішла) не азначала, аднак, што ён перастаў выступаць з канцэртамі ў Беларусі наогул. Ягоньня вершы ўпершыню былі надрукаваныя ў часопісе "Грані" (выдавецтва "Посев", Мюнхен). Аўтар пра тое нават не ведаў. Тады ён упершыню цесна пазнаёміўся з КДБ, і ў выніку запісанна на фірме "Мелодия" песні так і не пабачылі свет. Нягледзячы нават на тое, што дзве песні Уладзіміра Бобрыкава спяваў Іосіф Кабзон. У сярэдзіне мая 1986 года я, седзячы ў кавярні Тбіліскай філармоніі ў дзень адкрыцця міжнароднага джаз-фестывалю з удзелам раней у нас не бачных зорак джаза сацыялістычных краін, вачам не паверыў: па фэе крочыў Бабёр! У кампаніі вясёлых грузінскіх мужчын ды з вялікай валізкай у руцэ. "Каньяк будзеш?" — замест прывітання спытаў ён. І мы пілі той каньяк, як аказалася — хабар аднаму з ягоных тбіліскіх сяброў, смяяліся, амаль

Вышыня душы

У малдаўскага пісьменніка Іёна Друцэ ёсць цудоўны раман "Цяжар нашай дабрыні". Галоўны герой яго — Анаке Карабуш — здолеў цераз усё жыццё пранесці ў сабе самую важную, на мой погляд, чалавечую якасць — дабрыню. Не страціць яе падчас пакутлівых жыццёвых выпрабаванняў, дарыць яе іншым і заўсёды глядзець з аптымізмам у будучыню, чаго нам так не хапае цяпер. Менавіта дабрыня, на думку пісьменніка, здольна перамагчы нягоды, менавіта яна з'яўляецца вызначальным крытэрыем лёсу нацыі. І сёння, перачытваючы гэты, як зараз прынята казаць, савецкі твор, глыбей разумееш сэнс свайго існавання, які, безумоўна, павінен грунтавацца на агульначалавечых, гуманістычных прынцыпах.

Твор малдаўскага пісьменніка я ўзгадаў нездарма: перада мною — кніга, якая і навяла на падобную паралель. Кніга — не раман і не аповесць, і нават не зборнік апавяданняў, а шчырая размова з чытачом, у якой узнікаюць надзённыя праблемы сучаснасці ў сувязі з разглядам твораў рускай літаратуры. Твораў малавядомых, амаль не вывучаных у аічынным літаратуразнаўстве, якія — патрабуюць асцярожнага і беражлівага, уважлівага і ўдумлівага стаўлення.

Аўтар кнігі — Юрый Васільевіч Пяталкоў, дацэнт Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна. Пазізія — асаблівае кола яго інтарэсаў. Менавіта ёй і прысяціў ён некалькі сваіх кніг, што выйшлі ў розны час пад агульнай назвай — "Строка і чувство". Перада мною — чацвёрты выпуск, у якім, апрача пазізіі, даследуюцца і праяўныя творы.

У прадмове, напісанай прафесарам Міколам Мішчанчуком, засяроджваецца ўвага на гуманістычным змесце ўсіх кніг Ю. Пяталкова. У прыватнасці, што "гуманізм гэты не назоўліва дыдактычны, а аб'ектыўны, які выцякае з асэнсавання мастацкіх твораў розных аўтараў, расшыфруўкі (часцей за ўсё таленавітай) нават іх асобных радкоў, на першы погляд, нічым і не паказальных, "ключавых" слоў". Заслуга аўтара, на думку М. Мішчанчука, у тым, што той у "магутнай плыні мастацкай прадукцыі шасцідзесяцігадовага перыяду змог знайсці дамінантныя творы, якія "працуюць" на высакароднасць чалавека і чалавечтва, выхоўваюць міласэрнасць (Ю. Друціна. "Я толькі раз бачыла рукапашны"), адстойваюць "ахрыплюю праўду" (С. Гудзенка. "Маё пакаленне"), славяць "узыходжанне да каханна" (Ф. Гарэштэйна. "Збавенне"). А "аб'яднальны пачатак многіх твораў крыецца ў высокай маральнасці заключанага ў іх зместу, у пераклічцы мастацкіх шэдэўраў праз дзесяцігоддзі (і нават — стагоддзі)".

Аналізуючы аповесць І. Шмялёва "Неўпываемая чаша", Пяталкоў засяроджвае ўвагу на хрысціянскай маралі, імкненца разгадаць таямніцу "душы чалавека ў момант стварэння ім твора мастацтва".

Гаворачы пра вершы А. Ахматавай,

Пяталкоў даследуе прычыны таго, што прымусіла паэтэсу свядома застацца жыць на Радзіме, тым самым ахвяраваўшы сабой у імя духоўнага выратавання свайго народа.

У аповесці У. Набокава "Кароль, дама, валет" Пяталкоў зноў шукае адказ на пытанні: ці жывём мы на самай справе? Ці не ператвараемца ў пыл, у нішто, як персанажы твора, якія, абраўшы "вечнасць смерці, заснаванай на нянавісці", зніклі духоўна? Юрый Васільевіч упэўнены, што ў аснове "вечнасці жыцця — каханне". Таму твор Набокава папярэджвае "Апомніцеся! Вечнасць — гэта жыццё, а не смерць!"

Пераемнасць гісторыі, "паралелі эпох" цікаваць Пяталкова ў рамане Ю. Тынянава "Смерць Вазір-Мухтара" і В. Яна "Чынгіз-хан". Страта "чалавечых устоў" — у рамане Л. Ляонава "Соць". Праблема асобы ў грамадстве — у рамане У. Набокава "Абарона Лужына". Радзіма — у аповесці Вараб'ева "Гэта мы, Госпадзі..."

Сутнасць сапраўднай міласэрнасці раскрываецца праз верш Друцінай "Я толькі раз бачыла рукапашны..."

"Чалавек — рамантык, які жыве па законах рыцарства, гонару, вечнасці", цікавіць Пяталкова ў кнізе К. Паустоўскага "Далёкія гады".

"Антысталінская тэма" паўстае з разваг над "Калымскімі апавяданнямі" Шаламава.

Праблема шчасця прыцягвае ўвагу ў рамане Гарэштэйна "Збавенне". Пяталкоў піша: "Чалавек пачынае дарогу да шчасця са змены іншых, а не сябе. У выніку ўнікае нешта нахшталь "перападу ціску" — па-за жыццём усё лягчэй і правільней, "ціск" зла зніжаецца. Унутры ж чалавек па-ранейшаму цёмны і люты. Душа яго пачынае кідацца і не знаходзіць сабе месца. Потым індывід выяўляе, што сапраўднага неба ён проста не ўбачыць: чалавек стварыў сабе "надуманае неба". Жыве ў прыдуманым свеце. Нельга сляпой душой убачыць свет. Можна ўбачыць толькі міражы. Слепата душы — гэта і ёсць галоўны, недаравальны грэх чалавечтва. За яго і церпім. Па слепаце упэўнены, што да шчасця могуць прывесці войны, рэвалюцыі, перабудовы — усяякі знешнія змены. Без душэўных змен. Страшная ілюзія. Самагубная хімера!"

Асэнсаванню трагічных старонак нашай гісторыі прысвечаны нарысы, у якіх даследуюцца раманы: Залыгіна "Саленка Падзь", Салжанчына "Ракавы корпус", Аляшкоўскага "Рука", Максімава "Развітанне з ніадкуль. Чаша злосці", Гарэштэйна "Псалом", аповесці Распуціна "Развітанне з Мацэрай", "Апошні ўрок", Трыфанова "Абмен".

Апрача гэтага, шукаецца глыбінны сэнс у пазіі Твардоўскага, Раждзественскага; малой прозе Носава, Шукшына і многіх іншых.

І паўсоль — гуманістычны пафас. Вера ў чалавека. У яго здольнасць стаць, нарэшце, відучым, наблізіцца праз дабрыню і мастацтва да Бога.

Чым не выклік сённяшнім песімістам?!

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

г. Брэст

нічога яшчэ не ведаючы пра Чарнобыль, і Бобрыкаў раскаваў, што прыехаў суды ўсяго толькі на два канцэрты, але ў яго забралі пашпарт і не хочучы адпусціць. Больш за месяц ён тады прабыў у Грузіі і спяваў, чытаў вершы штодня. У наступныя гады каньяк і больш пралетарскія напоі зрабіліся ягонымі найбліжэйшымі сябрамі. На жаль, менавіта таму з канца 80-ых у Мінску ён ужо публічна не выступаў, хоць зніклі і гаркамы, і забароны на творчасць успрымаліся недарэчным жартам, які, здавалася, назаўсёды адышоў у гісторыю.

Як аказалася — не.

**Собираемся на праздник большой,
Приучают то, что надобно петь.
Только что — то надо делать**

**с душой,
Чтоб взяла, да перестала болеть.**

Гэтыя радкі — зноў жа, з тых самых "забароненых" часоў. З 1983 года. А ўражанне такое, што пісаліся яны — сёння. Вось вам і яшчэ адно сведчанне таго, што пазізія, прадбананне паэта і адначасова — дакладна зроблены ім адбітак рэчаіснасці ў ягонай творчасці не старэюць. Прынамсі, у Беларусі — дакладна. І наступныя восем радкоў, знешне няхрыпчы, праставатых, — таксама кінутыя Бобрыкавым туды ж — у вечнасць:

Ведь было как до сих пор?

У нас всегда было так:

взойдет дурак на бугор,

и ясно всем, что дурак.

Да, было так до сих пор,

и будет так на века:

чем выше этот бугор,

видней на нём дурак.

Недзе ў 1997 годзе, як снег на галаву, у рэдакцыйным пакоі з'явіўся Бобрыкаў з

дыскетаі у руках і напрасіў раздрукаваць рукапіс кнігі. Шчыра кажучы, я тады яму не паверыў, але просьбу выканаў. Пасля чаго ён зноў надоўга знік. А кніжка ўсё ж была выдадзена ў канцы 2000 года фондам І.Сыціна ў Маскве. У ёй — вершы, песні, баллады, што былі напісаны за цэлую чвэрць стагоддзя. "Пісьмо во тму неграмотному другу". Магчыма, той ліст і мне — таксама. Ды ведаю, што далёка не ўсё з напісанага трапіла ў гэты зборнік. З напісанага, пражытага. Для мяне ж асабіста гэтая кніжка — дарагая. І не толькі таму, што я даўно ведаю Бабра, а яшчэ і таму, што пісаў ён пра тое, чым жыві і я сам, жылі мае сябры, жыла цэлая краіна. Нездарма ж у 1987 годзе на хвалях рускай рэдакцыі ВВС яго назвалі ці не лепшым сучасным паэтам, які адлюстравваў свой час. Магчыма, крыху і перабралі з адзнакай, узвысілі так, як ён таго не жадаў. Але тое, што ў вершак і песнях Уладзіміра Бобрыкава сапраўды ёсць карціны жыцця краіны апошняй чвэрці стагоддзя, — не выклікае ніякіх сумненняў. Проста жыццё не навучыла яго хлусіць.

**Не возвращайтесь
на родину эту —**

**Здесь по старинке ценят поэтов.
Здесь по привычке постановленью
Всем заменяет душу и мнение.**

Ныне не жертво —

а душ приношенью,

Кому для острастки,

кому в утешенье.

Здесь по старинке — голосованье

Выше, чем честность,

больше, чем знание.

("Письмо на тот свет". Александру

Галичу и Владимиру Высоцкому, 1985 год).

Дзмітрый ПАДБЯРЭЗСКИ

ЛІМ, 24 жніўня 2001

Лёс Адама Бабарэкі, як вядома, трагічны. А. Бабарэка з тых беларускіх пісьменнікаў, хто стаў ахвярай сталінізму, пайшоў з жыцця ў раннім узросце, не паспеўшы многае з задуманага здзейсніць. Разам з тым А. Бабарэку, у параўнанні з іншымі, усё ж пашанцавала. На жаль, не ў жыцці, а пасля смерці, калі праз шмат гадоў наступова гэтых пакутнікаў пачалі рэабілітаваць. Яшчэ ў 1976 годзе асобнай кнігай выйшаў крытыка-біяграфічны нарыс Уладзіміра Конана "Адам Бабарэка", у якім упершыню так падрабязна і ўсебакова асэнсоўваўся жыццёвы і творчы шлях пісьменніка, прытым асобныя звесткі прыводзіліся таксама ўпершыню. Цікаваць да А. Бабарэкі ўзраста, калі ў 1999 годзе даволі шырока адзначалася 100-годдзе з дня яго нараджэння. Тады ж у Смаленску выйшла і кніга "Адам Бабарэка: арест, лагер, смерць. Расправа со ссыльнымі беларусамі в Кирове в 1937-1938 гг." Зноў жа гэтае выданне найперш цікавае тым, што смаленскі даследчык Мікалай Ількевіч прыадкрыў малавядомыя, а найчасцей і зусім невядомыя старонкі жыцця аднаго з тых, хто, з'яўляючыся сумленнем беларускай нацыі, не ўпісваўся ў сістэму, а таму стаў ахвярай яе. Апошнім часам М. Ількевіч працягваў звяртацца да вобліку А. Бабарэкі. А таму нядаўна таксама ў Смаленску пабачыла свет новая кніга "Угасанне", падзаглаўкі якой "Пісьма Адама Бабарэкі из ссылки, тюрьмы и лагеря" і "Матэрыялы к біографіі" удакладняюць змест выдання. М. Ількевіч з'яўляецца ўкладальнікам гэтай кнігі. Ён напісаў да яе ўступны артыкул, падрыхтаваў тэксты да друку і зрабіў да іх каментарыі.

Асноўнае месца ў кнізе займаюць 29 лістоў і запісак, якія Адам Антонавіч адправіў родным у 1931-1938 гадах. У гэты час А. Бабарэка, кажучы словамі М. Ількевіча, "фактычна не належаў ні сам сабе, ні сваёй сям'і". Для яго пачаліся пакутніцкія шляхі. Весткі аб сабе падаваў на этапе і ссыльцы.

Звяртаўся да жонкі, дачок з перасыльнай турмы ў Волагдзе і Вяцкага дома зняволення, з адміністрацыйнай ссылькі і г. д.

За нахмітрымі радкамі паўстае жыццё чалавека, які нечакана стаў пакутнікам і якога абвінавачалі ў неіснуючых грахах. Але А. Бабарэка не зломлены маральна, стараецца не акцэнтаваць асабліва ўвагу на тым, як цяжка яму, хоць, безумоўна, і не заўсёды можа маўчаць.

У той жа час - гэта і свайго роду споведзь чалавека, народжанага сваім часам. Знаходзіцца па-за межамі гэтага часу ён не мог дый, бадай, не хацеў. У правільнасці падобнага меркавання пераконваешся, калі чытаеш развагі А. Бабарэкі пра тое, як на Беларусі прымаюцца захады навесці парадак. Зразумела, сёй-той у гэтых развагах знойдзе жаданне А. Бабарэкі ўвесці ў зман тых, хто, у чым Адам Антонавіч быў перакананы (і не без падстаў), працягае пісьмы, перш чым яны трапяць да адрасата. Маладыя непрымальнікі таталітарызму паспяшаюцца асудзіць А. Бабарэку за непаслядоўнасць поглядаў. Усё, аднак, інакш. А. Бабарэка, як і іншыя пісьменнікі, быў адданы савецкай уладзе, працаваў у імя яе, а незаконні, што тварыліся, успрымаў як прыкрыя памылкі. У гэтым таксама трагедыя. Але і гэта жыццё, якое трэба ведаць без прыўкрас, без кідання ў крайнасці, без жадання перапісваць гісторыю ў "патрэбным" накірунку. Да чаго гэта прыводзіць, можна было ўпэўніцца неаднойчы. Выйсць у тым, каб заўсёды імкнуцца да аб'ектыўнасці.

Прытрымліваюцца праўды, якой бы складанай яна ні была. А гэтая праўда ў кнізе паўстае, як кажуць, з першых вуснаў. І застаешся ўдзячным М. Ількевічу за яго паслядоўную і мэтанакіраваную даследчыцкую працу, за тое, што так шмат апошнім часам робіць ён па вяртанні гістарычнай справядлівасці, а яна немагчыма без вяртання, увядзення ў шырокі ўжытак і матэрыялаў, звязаных з жыццём і дзейнасцю рэпрэсаваных у трыццатыя гады (цяпер ужо мінулага стагоддзя) літаратараў.

Матэрыялы, прадстаўленыя ў кнізе, у асноўным публікуюцца ўпершыню. Толькі некаторыя лісты А. Бабарэкі, дзякуючы Яўгену Лецку, друкаваліся ў газеце "Голас Радзімы". Упершыню змешчаны і многія здымкі, што тычацца і самога А. Бабарэкі, і блізкіх яму людзей. Прадстаўлены і іншыя цікавыя ілюстрацыйныя матэрыялы, узятыя з першакрыніц.

Міхась ГЕНЬКА

Новыя вершы

Сямірадоўі

Людзі спяшаюцца жыць,
гэта значыць —
Прагна і смачна жыццё пражываць.
Ну а чаму? — Пачалі адчуваць:
Нешта іх лёс пагражае з'іначыць.
Што гэта "нешта" — не могуць назваць.
Глеба? Вада? Ці паветра? Ці нафта?
Лепей не ўдумвацца. Страшна занадта.

На мяжы, дзе буяе сівец,
Сеў, знямогшы, і сцішыўся ў роздуме:
"Мне б адно не заўчэць, не сапсець,
Не працяцца злавой і на свет
Не паглянуць вачыма зайздроснымі.
Мне жыццю б усміхнуцца паспеець,
На апошняй пачуўшыся ростані".

Дзякую табе, што падарыла
Гэны вечар сакавіцкі мне.
Сёння ўжо ён — бы ў далёкім сне.
Помню толькі: штось ты гаварыла,
Помню, што ўздыхаў я на вясне
І што ў час непаслушэнства рук
Быў дурны і смешны, як хлапчук.

Страхотныя чорныя хмары
У небе бухмаюцца сінім.
Адкуль вас нагнала, пачвары?
Вы мне непатрэбны! Ні мне,
Ні ружам маім, ні вярцінам,
Ні госціцы мілай — якой
Так любы святло і спакой!

І жыхне, і жыхне маланка раз-пораз,
І ў момант, як водсветы
цемень распораць,
Убачыць ён, чорт найшчаслівы з чарцей,
Прыпухлыя губы, што прагнуць патолі,
Распіленай блузкі прасторчык нявузкі
І ладныя белыя грудзі ў волі...
Дык жыхай, маланачка! Жыхай часцей!

Вы заўважылі, напэўна:
птушак пеўчых,
З галасамі мілагучнымі прыроднымі,
Усё менш і менш — знікаюць
з ласкі нейчай,
Застаецца ж з брыдкім
крыкам вараннё,
Што лятае аграмаднымі чародамі
І на тых наводзіць жах, як насланнё.
Ці не гэта адбываецца й з народамі?

У бальніцы

Голас пазнала і дотык рукі.
А воч не адплюшчыла — сілы няма.
"Мусіць, усё. Адслужыла я вам", —
Ледзь прашапталі бяскрыўныя вусны.
"Не! — закрычаў я ад распачы нема. —
Толькі не гэта! Не! Толькі не гэта!
Толькі не гэта, не гэта, не гэта!.. —
Тахае ў скронях, стукоча ў грудзях. —
Ты не пакінеш мяне, не пакінеш
Безабароннага ў роднай краіне,
Бездапаможнага, як дзіцяня.
Глянё, як, пачуўшы тваё "адслужыла",
Страшна злякаўся, спалохаўся я, —
Так, што ажно пацімнела ў вачах,
Так, што магу і цябе апырэдзіць —
Грыгнуцца тут жа, і ўражаны ўрач,
Пульс перастаўшы лічыць небараку,
Скажа, не тоячы расчаравання:
"Дзіўна! Патэ, а заваліў ад страху,
Што застаецца адзін, без яе.
Божа, які слабачына! А ў вершах —
Ледзь не героем сябе выдае".

Хлапчук з галамянкай

Белабрысы,
Гадоў дзесяці, магчыма,
З вялікімі
Зеленавата-шэрымі вачыма,
З тварыкам жоўтым, бы з воску,
Хлапчук абгрызае костку.

Ён прыбег, галодны, са школы
І сам, самастойна абедзе.
Маці на працы.
Прыйдзе а шостаў дзесці.
Ды што за бяда? Ён ведае:
Суп на пліце,
Трэба толькі пагрэць — і есці.

Для яго гэта звыклія рэчы —
І ў краму схадзіць,
І сябе абслужыць на кухні.
Калі суп быў высербаны дарзіты,
Ён узяўся за харч наступны —
За знойдзеную ў каструлі галамянку —
Ладную голую каравячую костку.
Гэта маці заўчора
Купіла касцей цэлафанку.
Нейкі дзядзька прадаў па-боску.
Нават можна сказаць —
Адаў іх амаль задарма,
Калі зразумеў, што яна
Гэтыя з духам мясным прысмакі
Купляе не для сабакі.

Моцна трымаючы костку ў руцэ,
Ён пажадліва абгрызае
На яе галоўцы белыя храшчыкі.
Храшчыкі —
Мяса на ёй і для смеху няма.
Толькі тонкія белыя храшчыкі
Абгрызае, як гэта не раз
Рабіла, ён бачыў, маці.
І хрумстае, хрумстае зубкамі
І глядзіць,
Ці няма дзе яшчэ абгрызці?

А потым, зноў жа,
Як гэта рабіла маці,
Бярэ сваю алюмініевую лыжку
І пачынае ў яе вытрасаць
З галамянкі мазгі,
Бо ведае, што гэта
Незвычайная смаката —
Сакавітыя і салодкія
З каровінай косткі мазгі.
Мазгі не вывальваюцца,
Хоць ён і прыстуквае
Польым канцом галамянкі
Аб доцца лыжкі.
Тады ён бярэ сталовы нож
З завужаным на канцы лязом
(Гэтак рабіла і маці)
І пачынае соваць у костку,
Калунаць і пакручваць
Тое лязо ўнутры.
А потым зноўку трасе.
І — о, чаканая радасць!
У лыжку вывальваецца камячок
І сок выцякае —
Тлусты салодкі сок!..
Шкада, што гэтае смакаты —
На адзін раз у рот пакласці.
Зараз ён, адкусіўшы хлеба,
Забярэ смакату губамі
І з'есць. І адчуе усім нутром:
Ах, як мала яе! Як мала!
І яшчэ раз засуне ў костку лязо
І будзе круціць ім высільна —
Ці не засталася хоць трошчу?
І зноў будзе трэсці, прыстукваючы
Польым канцом у доцца лыжкі.
Нічога не вытрасыць, ён уставиць
Шчарбаты канец галамянкі ў рот
(Гэтак, бачыў, рабіла маці)
І будзе доўга штосілы смактаць —
Каб да капелькі высмактаць
Туую салодкую смакату.
Той нябачны салодкі стрончык.
Туую салодкую смерць.
Потым пойдзе і возьме кніжку
(Ён надта любіць чытаць),
Разгорне і ўголас, хоць і не гучна,
Прачытае прыгожы вершык
Пад назвай "Жыве Беларусь!"

Адношчанне
Як скарыў Ярмак людцоў Сібіры —
Мноства розных родаў і плямён,
На прасторы, што асвоіў ён,
Рынулі з Масквы купцы-праныры.

Настаўлялі там факторый безліч.
І тубыльцам, каб наладзіць торг,
Везлі усё, што, зналі, пойдзе ў толк,
А найперш — "ваду-агонь" ім везлі.

Спойвалі няшчасных паляўнічых
І за пляшку "вогненнай вады"
Бралі шкурак важкія пуды —
Норкі, собаля, пясца, куніцы.

Бралі іх фактычна задарма,
Ад чаго імгненна багацелі
І шчэ болей багацець хацелі,
Бо граніц у корці той няма.

А няшчасныя усё больш прасілі
Даць "ваду-агонь" ім за тавар,
І усё больш рабілася ахвяр
Страшнаў немачы,
што йшла з Расіі.

Так і выкаціла за стагоддзі
Іх амаль усіх "вада-агонь".
Сёння ж у Расіі ўсе кругом
У сівушным топяцца разводдзі.

Страшна ўжо на спітых апушчэнцаў
І глядзець: што сталася з людзьмі!
І няма ратунку, чорт вазьмі!
Праніваюць і душу дашчэнтну!

Калі Бог сам помсціць — хто ўратае?
А ў Сібіры непітушчы люд
З-за Амура — дзе ў кожны кут
І звяркоў, каб футры мець, гадуе.

Каму?

Вольны пераказ
з Анатоля Вярцінскага

Мы, людзі — рознага ўсе паходжання,
Таму між намі мала ўлагоджання,
Мала любові, мала міласці,
Затое шмат варажнечы й злосці.

А розныя мы ад народзін, змалку,
Таму што паходзім ад розных малпаў.
Хто ад арангутанга,
а хто ад гарылы —
Таму і такія розныя рылы.

Помню, хваліўся мой дзед Гаўрыла:
Наша малпа была не дурыла! —
Рэдкім дарам наш род надарыла:
Сціснуць кулак — ды ў рыла! Ды ў рыла!

Толькі прыходзіцца вось гадаць,
У якое першае рыла даць?
На якім пасля, а на якім спачатку
Паставіць аўтограф свой і пячатку?

У якое ж? Якое? Калі разбяруся?
Каму за здэке над Беларусыяй,
На кулак нацягнуўшы пальчатку,
Дам і пасля і спачатку?
Каму?

Анатолю
Мяснікову,

аўтару эсэ ў "Звяздзе"
за 21.7. 2001 г.

Дарагі Мяснікоў! Я згодны
З тым, што вы пра мяне казалі:
І што творчы мой дух — свабодны,
Як бы і чым яго ні вязалі,
І што ў рыфму цяляць я здатны,
І з навукай сышоўся блізка...
Але ў вашым эсэ выдатным
Ёсць памылачка (ці апіска?).
Так, бяспрэчна: на родным грунце —
І не д'ябал я, і не дэман.
Што ж датычыць, то я, даруйце, —
Быў, і ёсць, і памру нацэдэмам.

Эпітафія

Тут спіць Пракоп.
Ён рана ўсop,
Бо траціў сілы з неашчаднасцю
На два франты: як вершароб
І як стукач (па сумяшчальніцтву).

СУДДЗЯ І ДАРАДЦА

ІНТЭРПРЭТАЦЫІ

Франц СІЎКО

Бачу яе кожны дзень. У сне і наяве. Аўтобусе па дарозе на працу. На стадыёне. Пры дыялогу з выпадковым суразмоўцам. У тэатры. Бачу нават і тады, калі і блізка нішто пра яе не нагадвае. Падчас адпачынку на стракатым ліпенскім лузе. Пад тугімі струменямі вады ў ваннай пакоі. У зварыцы падчас экскурсіі. Бачу ўсюды незалежна ад настрою і звестак метэаэнтра. У цяжкай хадзе старога. У прытомным, у драбнючкі, ледзь заўважны яшчэ, зморшчыны твары жанчыны. У дачасна пасівелай скроні дужага з выгляду дзецюка. Яна як насланне, як ідэя фікс — такая ж навізлівая, уцэпістая, бесцырымонная. Я да такой ступені прывычаўся да яе пастаяннай прысутнасці, што кожнае яе з'яўленне выклікае ў мяне не больш эмоцый, чым, скажам, гадзіннік на руцэ ці вось гэты аркуш паперы.

Учора яна нагадала пра сябе сама меней дзесяць разоў. Так, дзесяць — менавіта гэтулькі чалавек сядзела ў чарзе да лекара. Стаіўшыся да часу ў іх хворых нырках, печані, вантробах, яна ў каго плямаю выступіла на твары, у каго бляскам вачэй прабілася вонкі, каго слязінаю выкацілася з пад вачэй па выхадзе з кабінета. Хто-ніхто з дзесяці здолеў ашукаць шчарбатыю, але — ненадоўга. Ва ўсялякім разе, не больш як на чалавечы век.

Я ашукаў сваю тры гады таму, своечасова зрабіўшы аперацыю. Урачы ажно на тыдзень даўжэй, чым звычайна пры такіх працэдурках, трымалі мяне ў бальніцы — мусіць, баілася казачь праўду. Бо за працу дзён перад тым адзін маладзён, даведаўшыся пра свой кепскі дыягназ, спрабаваў выкінуцца з шостага паверха. Яго паспелі ўхапіць за калашыну, але пасля гэткага пярэпалаху дактары парабіліся асіярожнымі, бы той прамудры курмель. Што да мяне, дык іх перасцярога была залішняй. Сяганне з акна вышэй другога паверха мяне ніколі не вабіла. Есць куды больш прыстойныя спосабы скончыць самагубствам. Напрыклад, застрэліцца. Альбо атруціцца. Апошні, праўда, спаконовеку лічыцца спосабам жаночым, але за адсутнасцю іншага ўпаўне можа прыдацца і мужчыну.

“У вас усяго пару клетак благіх было, — казалі мне падчас выпіскі з бальніцы і, мусіць, каб канчаткова ашчаслівіць, дадалі: — Без метаэтазаў”. Я падзякаваў за гасціннасць і папраставаў ладом — вучыцца жыць у новай, зусім іншай, чым дагэтуль, сістэме каардынат.

“Вучыцца” аказалася не так проста. Усё, што раней складала сэнс існавання,

цяпер здавалася нікчэмным і неістотным. Нічога не хацелася. Людзі раздражнялі. Асабліва даймалі іх несупынным развагі аб шчасці. Падзэраю, што якраз дзеля процівагі іх неўтаймоўнай любові да жыццёвых радасцей і пачала нагадваць аб сабе яна, СМЕРЦЬ — дакладнай, яе прывід.

І вось зараз я бачу гэты прывід так часта, што калі яго доўга няма, пачынаю сумаваш. А кожнае яго з'яўленне найперш успрымаю як чарговую магчымасць зрабіць сякія-такія назіранні. Паасобныя з іх я занатоўваю. Можа, гэта і цыннізм, але што зробіць, калі рука міжволі цягнецца ў такія хвіліны да алоўка. Асабліва, калі людзі, не звязваючы на тое, што смерць — рэч усё-такі аб'ектыўная, насуперак прыродзе робяць усё, каб наблізіць яе прыход. У запісах тых шмат прыкладаў на гэты конт. Напрыклад, у адным згадваецца, як адзін дэволі бедны чалавек вельмі хацеў пахмяліцца, але жонка не дала грошай, і ён павесіўся. У другім апавядаецца пра іншага, сярэдняга дастатку, які еў каўбасу і, добра не разважаўшы, спрабаваў праглынуць. Кавалак трапіў “не ў тое горла”, і небарака задыхнуўся. У трэцім — пра бізнесоўца з “новых”: гэты напхаў поўныя кішэні купюр і пайшоў бавіць час у рэстаран, а па дарозе яго абрабавалі і забілі. Фіксуя я і выпадкі, калі людзі паміраюць ад хваробы.

Каля дзесяці год таму ад хваробы памерла мая цётка. Калі яна, схудлая да непазнавальнасці, ляжала ў труне, дзядзька Чэсь, яе муж, які ўсё жыццё бялітасна муштравуў няшчасную сваімі выхадкамі, пастаяўшы дзеля прыліку ля нябожчыцы некалькі хвілін, падаўся ў кухню, дзе рыхтаваўся памінальны стол, і так напіўся з гора, што не змог праводзіць жонку ў апошні шлях. Тады і зарадзілася ў мяне ўпершыню падазрэнне, якое з часам перарасло ва ўпаўненасць: **ЛЮДЗІ КРАДУЦЬ АДНО У АДНАГО ЖЫЦЦЯ**. Пазней я неаднойчы меў магчымасць у тым пераканацца.

Так, адна з сябровак маёй сястры памерла... ад грукату ўдзверы. Напярэдадні яна выпісалася з бальніцы, дзе знаходзілася пасля інфаркту, а яе трышцінагадовы сын, якому яна не хацела адчыняць, бо ён не даваў ёй спакою, патрабуючы грошай на вясялае жыццё, так заўзятая драгаўся ў хату, што аслабела, недалечанае сэрцайка не вытрымала таго жаху — спынілася.

Ці вось яшчэ выпадак. Адзін з маіх калег усё жыццё марыў пабудаваць дачу, на якой мог бы збіраць сяброў-аднадумцаў і прыемна бавіць час. Як на тое, ягоная жонка захварэла. Паўстала

дылема: альбо яе здароўе, якое, як і ўсё на свеце, патрабуе матэрыяльных выдаткаў, альбо дача. Калега выбраў другое. Пабудаваў велізарны гмах, абстаіў яго. А жонка памерла. На хаўтурах у новым доме было шмат цікавых людзей. Пілі, елі. Было весела.

А ўзяць такую бяскрыўдную на першы погляд рэч, як сваркі. Дастаткова часам самай дробязнай, нязначнай, каб наш арганізм зрабіў збой у выглядзе функцыянальнага, як кажуць дактары, парушэння. Адно такое парушэнне, другое, трэцяе — і вось вам функцыянальнае перарастае ў арганічнае, і маеце хваробу. Стрэсы, што да яе прыводзяць, падчэкваюць нас усюды: у транспарце па дарозе на працу, на вуліцы, у кабінете начальніка. Словам, месцаў, дзе людзі крадуць адно ў аднаго жыццё, так шмат, што хоць зольшага іх пералічыць заняло б, пэўна, некалькі старонак. Адны войны чаго вартыя! А “мірныя” наўмысныя забойствы!

Сёлета ўлетку мне давалося падчас адпачынку ў азёрнай старане забрысці ў пошуках ягд на адзін маляўнічы хутар. На мой стук з хаты выбегла жвавая бабуля галоў пад восемдзесят. Я папрасіў вады. Яна вынесла паўнюткую кварту і, пакуль я раскашаваў, частуючыся тым судалейным калодзежным пітвом, расказала пра свае нягоды. З яе слоў я даведаўся, што яна ўсё жыццё, ад самага нараджэння, пражыла на хутары і зараз вельмі баіцца, каб сын не звёз яе, як памрэ, хаваць у горад. Два гады таму “крутыя” павесілі яе дзевятнаццацігадовага ўнука, і ён пахаваны тут, на вясковых могілках. На гэтых самых кладах знайшла спачын і хлопцава матка, яе дачка, якая праз кароткі час па смерці сына на вачах згарэла ад перажыванняў. Дык і сама яна, Фруза, хацела б легчы побач з ім. Аповед старой гэтак уразіў тады мяне бяспрыкладнай жорсткасцю здзейсненага людзьмі, што я некалькі начэй не мог знайсці сабе месца.

Здараецца, людзі падманваюць сябе: мяркуючы, быццам крадуць жыццё, на самай справе **КРАДУЦЬ СМЕРЦЬ**.

Так, адзін мой знаёмы любіць хваліцца, якая ў яго далікатная і ўважлівая жонка. Маўляў, штодня праводзіць уранні на працу аж да трамвая. І сапраўды, заўчора я спаткаў яе на вуліцы а восьмай гадзіне, калі яна вярталася з прыпынку ладом. “Як вы клапаціцеся пра мужа”, — сказаў, успомніўшы ягоную пахвальбу. “Што вы! — засмяялася яна. — Гэта ж я знарок выходжу разам з ім, каб пасля ў краму зайсці. Яго пакармлю чым-нічым, што звечара застанецца, а потым, праводзіўшы

Ведаеш, ёсць такая краіна Непал. Дык вась там існуе правіла: мая жонка — жонка братоў. А тых братоў ажно сем чалавек. Вось яно яе, браце. Цэлы прагрэс. А мы толькі што і крытыкуем: загніваючы капіталізм, загніваючы капіталізм. Як усё роўна і слова другога падабраць не можам. А прагрэс, браце, на ўзбраенне трэба браць. А то мы без яго па вушы ў балота залезлі і выкарабкацца ніяк не можам.

Любіў Сашка і гумар, і іронію, і сарказм. І ўсё гэта вельмі дапамагала яму ў жыцці.

Пасля службы ў арміі мы з Сашкам апынуліся ў Мінску. Сталі студэнтамі. Паступілі ў інстытут механізацыі сельскай гаспадаркі. А крыху пазней, летам, у час канікулаў паехалі на Вілейшчыну, да яго дзед Галігора.

Дзед Галігор, белгалоўны, нібы голуб-альбінос, высокі, як тычка, які жыў у невялікай, атуленай з двух бакоў лесам, вёсачцы. Адразу за хатай шапацела каласамі жыта, у якім дзе-нідзе цвілі сінія васількі, даспявала. За ім кучылася купкамі чаромха з парэччак. А крыху далей, за раўчуком, сярод вясковых медзяных сосен у густой траве чырвонымі вугалькамі гарэлі буйныя духмяныя суніцы. У верхалінах дрэў ганяліся адна за адной з пэндэламі-мяцёлачкамі на вушах і распушанымі хвастамі вавёркі.

— Тут, дзе расце жыта, алешнік шыкаваў, — сказаў мне Сашка. — Пупы ажно рваліся, пакуль мы яго з дзедом Галігорам вылупілі.

Гаспадар вельмі абрадаваўся нашаму прыезду. Парэзав і прынес у талерках свойскай каўбаскі і паландвіцы, паставіў на стол чыстую, яе сляза, паўлітэрку.

Дзед Галігор трымаў кароўку з цялушчакі, дзесяць авечак, і мы дапамагалі яму касіць сена. Працавалі

на трамвай, па дарозе назад забягу ў мясны аддзел па што смачнейшае. Сасіскі вельмі люблю і вянціну, вась і зараз купіла Але вы, барані Бог, яму нічога не кажыце. А то ўчыніць скандал, а мне хвалівацца нельга: халестэрынавая бляшкі ў сасудах прызналі. Пахвалюешся і няўрокам інсульта заробіш”.

Зрэшты, гэтая калі і заробіць інсулт, дык не ад хвалівання. Затое другая, яе равесніца, дакладна зарабіла. Муж падгульваў, а яна, як вяртаўся за поўнач дахаты, усчынала “разборку”. Затым клаліся спаць. Гуляка тае ж хвіліны засынаў як забіты, а яна ўсё круцілася на ложка, не магла супакоіцца. Далей — болей, шк стаў падскокваць. Урэшце дайшла: тыдзень таму левы бок і рука адняліся.

Абставінаў, калі пад выглядам жышчы насамрэч крадуць смерць, ані не менш, чым калі крадуць жыццё. Узяць хая б бачальную спусьцю, звязваю з паступленнем у прэстыжную навучальную ўстанову. Якія жарсці тут кіпяць, колькі слёз, бачных і нябачных, льецца! А між тым самыя простыя назіранні ў гэтай сферы пераконваюць: пераважна большасць абітурьентаў трапляе ў студэнты ў выніку гэўных маніпуляцый. Але ж няшчасныя тыя людзі, каму гэта ўдалося! Колькі сіл, энергіі, нервовых клетак страціць яны, грызучы граніт непаспелых навук! Як скароціць сваё жыццё ў надзеі атрымаць запаветны дыплом! А няздоўнасць пацвердзіць той дыплом наяўнасцю практычных ведаў! А пакуты сумлення, што будучь адольваць іх штодня, нагадваючы, што заняў не сваё месца! І хацеў бы, не прыдумаеш больш прамой дарогі ў магілу.

Канечне, думаць увесь час адно і тое ж, асабліва благае, — кепска. Бо на псіхіку негатыўна ўплывае. Але гэта, пэўна, у каго як. Мне, напрыклад, сузіранне кепскага дае моц глядзець на свет з гумарам. Як вась сёння на таго чыноўніка ў адной высокай установе што псаваў усім настрой сваёй раздражнёнасцю. Варта мне было падумаць, што некалі ён памрэ, як усё яго недарэчныя выбрыкі падаліся мне нявартым увагі, нават смешнымі. Так што думаць пра смерць калі і ўпадніцтва, дык карыснае.

А бачу яе, сапраўды, штодня. Бо ж, прынамсі, усё на свеце рана ці позна памірае. Трава памірае. І дрэвы. І птушкі. Добрыя намеры, ледзь нарадзіўшыся, здараецца, кануюць. І краскі найпрыгажэйшыя, і свяцілы. І ідэі — асабліва калі аб'ектыўнай неабходнасцю не падмацаваныя. Словам, усё. А яго, гэтага ўсёго, так шмат наўкола! Таму і бачыш ЯЕ кожны дзень, кожную хвіліну. І гэта няблага, мяркую. Бо бачанне — праорытву найпрамейшы папярэднік. Не таму, вядома, праорытву, што прадказвае, а таму, што на існаванне паводле Боскіх запаведзій скіроўвае.

Вось і атрымліваецца, што смерць — зусім не варгм нам, а суддзя найлепшы і дарадца. Але да гэтага кожны сам, сваім розумам, павінен дайсці. Не хачу хваліцца, але я, здаецца, дайшоў. Уявіце, некалі прозвішча ўласнае — Смерцеў — да нервовых колікаў ненавідзеў. А зараз, каб і прасіў хто на менш змрочнае памяняць, — нязвошта б гэтага не зрабіў.

Не, смерці няварта баяцца. Тым больш, што бойся — не бойся, а яна заўсёды блізка. Дастаткова блізка, каб, як даводзіў адзін з філосафаў, не баяцца **ЖЫЦЦЯ**.

Янка ГАЛУБОВІЧ

САШКА

Сашку Яжышкага, майго аднавяскоўца, каржакаватага, з тупым невялікім, як у дзядзьчыны, носікам на круглых твары, светла-шэрымі вачамі і заўсёды адкрытай белазубай усмешкаю ведаў як самога сябе.

Разам з Сашкам вучыліся ў адной школе, а потым паступілі ў вучылішча механізацыі сельскай гаспадаркі. Да арміі яшчэ паспелі ў калгасе трактарыстамі папрацаваць.

Да службы ў арміі, летам, Сашка пайшоў у прымы да маладзенькай загарэлай прадаўшчыцы універмага Зіны Нарэйкі. Але ў жыцці іх, як кажуць, і не кавалася, і не пляскалася.

У адзін з зімовых месяцаў, у снежні, з Сашкам і ў войска пайшлі служыць. Папалі на граніцу. Сашка ў войску нават медаль за храбрасць атрымаў. Затрымаў двух парушальнікаў. Праўда, тыя па ім агонь адкрылі, паранілі ў плячо, і на ўсё жыццё яно засталася ў хлопца белае, нібы алебастрвае.

Заўсёды хадзілі разам з Сашкам у звальненне. Глядзелі новыя кінафільмы, нават у драмтэатры некалькі разоў пабывалі. Але кожны раз, як толькі даводзілася бываць у горадзе, перш-наперш заходзілі з сяброўкам у кафэ. Сашка браў сабе дзвесце грамаў сардэлек

ці каўбаскі і бутэльку “баржомі”. Надта ж даспадобы была яму каўбаска свойскага, як кажуць, палыцам піханая. Аднаго разу за кальцо такой каўбаскі Сашка аддаў радавому Пятру Хомчыку свой нарочны гадзіннік “Ракета”.

Недзе на трэцім годзе службы жонка Сашкі, Зіначка, выйшла замуж за яго роднага брата Антося, на дванаццаць гадоў за Сашку старэйшага, дырэктара універмага.

Ніхто з паслужыўцаў гэтай гісторыі і не ўведаў бы, але Сашка расказаў яе сам. Расказаў з адкрытай душою, мабыць, спадзеючыся хоць крыху зняць боль са свайго сэрца, бо рада з людзьмі ніколі не зашкодзіць. Але розныя яшчэ людзі ходзяць па зямлі. Адзін чалавек, як гавораць, і сабакі дражніць не будзе, а другі цябе ў лыжы валы пастараецца ўтапіць. Дык вось, знайшліся такія, што сталі кпіць з Сашкі, пасміхацца з яго. Як жа гэта: ты, маўляў, герой-пагранічнік, а жонку правароніў. Ды яшчэ каб хто другі, а то ж родны брат такую свінцю падклаў. Сашка не злаваўся. Ён усміхаўся неяк па-свойму, шчыра і хораша, а вочы глядзелі на суразмоўніка спакойна і мірна.

— Во дзівак! — гаварыў ён таму. —

"Архаіка" Анатоля Кузняцова

МЕРКАВАННЕ

Тэатр у абласным вымярэнні

Імя мастака Анатоля Кузняцова ў беларускім творчым асяродку вядомае. Праўда, пісаць пра яго творчасць складана, бо яго жывапісныя палотны не маюць акрэсленай тэматыкі, выяваў людзей і рэчэй. Не глядзяцца яго работы і ў газетным чорна-белым варыянце. Яны разлічаны на сузіранне і разважанне гледачоў, якія адчуваюць гармонію колераў, настраёвыя ўражанні. Яго выставы ў Музеі сучаснага мастацтва і мастацкай галерэі прайшлі з поспехам.

Большасць мастакоў прапануе з вялікім пад'ёмам творы, прысвечаныя падзеям сучаснасці, намнога радзей звяртаючыся да мінулага. Рэдка сустракаеш у мастакоўскім асяроддзі сур'ёзны развагі пра часы, якія ад нас аддаленыя. Серыя "Архаіка" Анатоля Кузняцова менавіта такая выключная з'ява. Дваццаць акварэляў, якія былі выкананы ім у сярэдзіне дзевяностых гадоў, лёгка могуць аздачыць гледача: дзіўныя плямы, нібыта выпадковыя мазкі, пражылкі, трэшчынкі... Паверхня паперы — сведка настольных і працяглых высілках аўтара. Няроўныя, парваныя краі лістоў: ні лінейка, ні цыркуль рукамі не дапамагалі. Затое афармленне кампазіцый узаапрапароджвае здзіўленае вока класічнай строгасцю і прастатою: шырокія светлыя палі і вузкая строгая рамка. Ніводнай назвы аўтар не прапанаваў, але прыдумайце хаця б адно самі...

Каб адчуць перажыванні і надзеі Анатоля Кузняцова, трэба доўга ўглядвацца ў кожную акварэль.

Магчыма, некаму фантазія падкажа гронкі невядомых сувекцяў, крылы агромністага матылька, цені птушак і рыб, сілуэты зламанага арфы і пазелянелага бронзавага падсвечніка. Альбо, наадварот, вы не ўбачыце ні крылаў матылька, ні падсвечніка. Сама размова пра бязрэчавы свет аказалася б на выставе Кузняцова размоваю цалкам беспадстаўнаю.

Згадайце свае ўражанні ад падарожжаў. Калі вы любаваліся каменчыкамі скрозь тоўшчу вады, калі без мзты і шляху ішлі наўгад па вясеннім лесе, калі ляжалі на цёплым узгорку, глядзелі і не маглі адарвацца ад зменлівага бегу аблакаў — тады вы зразумеете Анатоля Кузняцова.

У анатацы да адной з выставаў А. Кузняцова мастак В. Сахно так адазваўся пра музу Анатоля: "тонкасць, неабароненасць, ранімасць, прынцыповасць і мужнасць". Дакладна падобраны свежыя, незацёртыя словы. Жывапісец З. Літвінава заўважыла, што "душэўная тонкасць мастака выказваецца ў меладыйнасці пластыкі, яна прыцягальная, зацягвае ў глыбіню колеры і складана вібраючай прасторы". Сапраўды, двухмерная плоскасць на ваках становіцца бясконцай, здаецца, чуеш колер і бачыш гук. З уяўнага хаосу выпадковых, здаецца, плямаў, мазкоў і штрыхоў вырастае поліфанічная гармонія прасторы і часу без усялякай фальшы гукаў.

Вядома, што запатрабаванні сённяшніх гараджанаў часам нават звыш меры "прадметныя" і разумныя. Тлумачацца гэта хутчэй бытам, паўсудзеннасцю, але зусім не быццём. Гаварыць пра быт на выставе Анатоля Кузняцова проста не выпадае, не да месца, тут прадстае менавіта быццё, якое рана ці позна павінна перафарміраваць нашу свядомасць.

К. ЗЕЛЯНОЙ

На здымку: мастак А. Кузняцоў.
Фота М. ПРУПАСА

...Праўду кажучы, Брэст ніколі не лічыўся асабліва выдатным цэнтрам культуры на Беларусі. Канечне, у гістарычным вымярэнні і ў яго, як у амаль кожнага горада на Беларусі, можна знайсці шмат чаго цікавага. Тут, па загадзе вялікага канцлера ВКЛ Мікалая Чорнага была адчынена моцная пра-тэстанцкая друкарня, да якой ускоснае дачыненне меў Сымон Будны. Тут функцыяніравалі, як і на ўсёй прасторы сярэднявечковай Беларусі, і праваслаўныя брацтвы, і школьныя тэатры са славымі мясцовымі "ўстаўкамі" — інтэрлюдыямі ды інтэрмедыямі. Але ўсё ж заўсёды здавалася, што вышэйшы "сэнс" быцця гэтага горада ляжыць у ваенна-геапалітычнай і гаспадарчых сферах. І пасля знакамітых падзеяў Рэчы Паспалітай, пасля далучэння да Расійскай імперыі Брэст ніколі не быў цэнтрам губерні, і толькі пасля 1939 года жыццё яго пайшло па новай каляіне, якая замацавалася толькі пасля 2-ой сусветнай вайны...

...Тады і з'явіўся на новай аснове тэатр, як неабходны і пастаянны фактар культурнага жыцця краю.

Спачатку, колькі мне вядома, ён выкарыстоўваў акцёрскі склад з ужо сфарміраваных тэатральных калектываў з усходніх гарадоў БССР. Аб гэтым мне раскажаў мой дзядзька — Я. Палосін, тады актёр Гомельскага рускага тэатра, будынак якога быў разбіты падчас вайны. І ён, і вядома купалаўская актрыса Т. Аляксеева і шмат іншых потым вядомых у рэспубліцы актёраў прайшлі праз гарніла Брэсцкага драматычнага.

...У памяці ж захавалася маё першае наведванне Брэста ў 1962 годзе.

Яшчэ былі свежыя ўспаміны пра знакаміты спектакль-візітоўку тэатра "Брэсцкая крэпасць" па п'есе К. Губарэвіча ў рэжысуры А. Міронскага. У 1960 годзе спектакль з поспехам прайшоў на сцэне Крамлёўскага тэатра ў Маскве. Надоўга запомніліся вобразы герайчных абаронцаў Брэсцкай крэпасці, створаныя актёрамі М. Абрамавым (камісар Калеснікаў), П. Маркіным (палкоўнік Ермашоў), Б. Уксавым (Кукушкін), Т. Заронак (Даша), Ю. Уласавым (Пінчук), Г. Качатковай (Калеснікава). Менавіта тады і здавалася апраўданым прысваенне тэатру імя Ленінскага камсамола Беларусі — быў ён маладым, гарачым, патрыятычным. Але, прыбыўшы ў Брэст на пачатку вясны 1962 года, аўтар гэтых радкоў, тады яшчэ зусім малады тэатральны крытык, знайшоў у ім не толькі патрыятычны запал, а і нейкі патаемны псіхалагічны ўхіл. Ён верагодна нагадаваў восень 1944 года, калі асноўную труп тэатра складалі выпускнікі маскоўскага гарадскога вучылішча, і на яго першай афішы значыліся творы П. Марыво, А. Чэхава, М. Горкага.

І тады, памятаецца, уразіла розніца паміж сучасным савецкім "Жыццём і злачынствам" Антона Шэстава і "Трыма сёстрамі" Чэхава ды "Анной Карэнінай" паводле Талстога. Імкненне да псіхалагізму засталася і яно падтрымлівалася ўсімі галоўнымі рэжысёрамі, якія ў 60-ыя і да пачатку 80-х узначальвалі тэатр: Ю. Арынянскім, П. Вінаградным, С. Еўдашэнкам.

Але з часам не ставала моцы, каб усе задумкі ажыццявіць на належным мастакоўскім узроўні: тэатр усё больш рабіўся і сапраўды заштатным, правінцыйным. Не, на маёй памяці былі і асобныя ўзлёты (як след, пасля гастролёў у сталіцы, калі знаходзіліся адзін-два спектаклі, аб якіх разважалі тэатразнаўцы і крытыкі). Прыкладам, у памяці ўзнікаюць спектаклі 70-га года "Дон Хіль — зялёныя штаны" па Тырса дэ Маліна ў пастаноўцы Р. Баравіка і пачатку 80-х "Яна ў адсутнасці каханя і смерці" па п'есе Э. Радзінскага ў рэжысуры Т. Балчэнка — абодва, пры некаторых хібах, усё ж прываблівалі сваёй энергетыкай, больш-менш дакладным "пацрапленнем" у актёрскія індывідуальнасці...

У 90-х у Брэсце паўстала новая рэальнасць, якая не можа не адбівацца на развіцці ўсёй тэатральнай культуры ў рэспубліцы. Назва гэтай з'явы вядома ўсім тэатралам — "Белая вежа". Кожны год на міжнародны брэсцкі тэатральны фестываль прыязджаюць сапраўды цікавыя калектывы (нават з далёкай Бразіліі). Але

галоўнае, што ён збірае тэатральныя відовішчы з нашага рэгіёна: Беларусі, Украіны, Польшчы, Літвы, Расіі. І хаця, часам, не ўсё з іх знаходзіцца на вышэйшым мастацкім узроўні, але лепшыя, безумоўна, садзейнічаюць прагрэсу тэатральнага працэсу ў рэспубліцы. Да таго ж, гэты фестываль пруга людзей тэатра да кантактаў (так звужаных у наш час з-за эканамічнай сітуацыі), узнімае ўзровень тэатральнай культуры гледача. Але "Белая вежа" — гэта светлы бок існавання Брэсцкага абласнога. А як жыве тэатр сваім звычайным жыццём, якія ў ім ідуць рухі, які напрамак і ўзровень тэатральнага быцця?

Усе гэтыя надзённыя, звышнадзённыя пытанні імкнулася вырашыць група тэатразнаўцаў і крытыкаў, якая наведвала Брэсцкі абласны тэатр драмы і музыкі напачатку 2001 года. Быў прагляд спектакляў, быў абмен думкамі. І хочацца падзякаваць Міністэрству культуры і Саюзу літаратурна-мастацкіх крытыкаў за правядзенне гэтай акцыі — дзе ж ты наладзіш у наш час сапраўдныя (на месяц — як у савецкі час) гастролі, дзе збярэш цэлы "узвод" спецыялістаў для размовы аб тэатры. А гэта — сапраўдная, незангажаваная, аб'ектыўная крытыка патрэбна тэатру як глыток чыстага паветра.

І хаця некаторыя ацэнкі членаў нашай групы розніліся (праўда, нязначна), а аўтар гэтых радкоў вызначаецца пэўнай рэзакцыю суджэнняў, — сама акцыя, падкрэслім яшчэ раз, наўна даказала сваю канструктыўнасць.

...Але заглянем ў залу Брэсцкага абласнога тэатра.

Першы спектакль, які быў паказаны ў рамках своеасаблівай тэатральнай справаздачы, меў назву "Дзівацтва Белісы" і жанрава вызначаўся як "камедыя-пратэкс". Аднак гэтая каедыя належыць яму Лопэ дэ Вэгі, і ў нашым тэатры існуе, бадай, векавечная традыцыя пастановак вялікага камедыёграфа. Тут абавязкова атмасфера каханя, веселасці, хітрыкаў з боку закаханых, авантур і г.д. Адным словам, лёгкае, вясёлае дзеянне, аптымістычны фінал, сутыкненне з радасцю.

Нічога альбо амаль нічога падобнага няма ў Брэсцкім тэатры. Дзеянне пазбаўленае і меры, і густу і, зразумела, галоўны адказы за такую "трактоўку" класіка — рэжысёр-пастаноўшчык Таццяна Пацай. "Постмадэрнізм" у яе пастаноўцы выяўляецца ў модных "экс-акцэнтах": галоўная герайня ў важнай размове бесперапынна перасоўвае бюстгалтэр, служка героя з'яўляецца на сцэну ў баскетбольных трусах, паходка Дон Хуана, аднаго з галоўных герояў, спараджае думку аб нетрадыцыйнай сексуальнай арыентацыі. Размовы і дзеянні герояў штучныя, нават добрыя актёры Т. Ляўчук (Лісарда) і М. Мятліцкі (Ціверьё, брат Лісарды) аказваюцца вельмі пераканаўчымі ў шэрагу эпізодаў, а галоўная герайня Беліса ў выкананні Т. Юрык і зусім бездапаможнай. І гэта ўсё адбываецца, на мой погляд, таму, што рэжысёр выбудоўвае спектакль насуперак Лопэ дэ Вэгу. Зрэшты, справа не ў дакладнасці тэмпарытму ці ў пабудове мізансцэны, а ў тым, што ў вялікага іспанскага драматурга ёсць першародства палкасці і каханя, а

ў спектаклі — амаль няма. Гэта "амаль" тычыцца, здавалася б, другарадных герояў Фелісарда (Педры) — А. Бузук і Сельі (Зары) — Н. Лабко, якія адзіныя даказалі неўміручасць лопэдзвэгаўскага першародства каханя: дзякуючы ім напрыканцы першай дзеі адбыўся адзіны ўзлёт у спектаклі.

Акрамя гэтага, у пастаноўцы бракуе вынаходніцтва і сцэнографа (В. Лесін) — мастака па касцюмах (Т. Карвякова) і нават кампазітара (В. Кандрасюк), паколькі дзеянне ўвесь час суправаджаецца сінкопамі... Але ж пры тым наяўна бачна, што ў тэатры, які носіць назву "тэатр драмы і музыкі", амаль ніхто з актёраў не можа спяваць!

Нятрапанасць час ад часу ў музычны строй, несупадзенне гуказапісу і актёрскага выражэння ствараюць уражанне, што дзеянне дзіцячага спектакля "Кошчын дом", які паставіў у шоу-клубы Ю. Лізянговіч, адбываецца нібыта пад пласцінку. Але, на шчасце, спектакль выраतोўвае моцная рэжысёрская думка, ён выглядае арганічным, цэласным. З натхненнем вядуць свае ролі А. Ягорава (Кошка), Ст. Савосцін (Певень, Кацяня), Т. Зелянка (Каза), Г. Чурыкаў (Свіння).

Але яе, гэтай самай рэжысёрскай думкі, а больш дакладней кажучы, рэжысёрскае рукі не хапае іншым спектаклям брэсцкага тэатра. Пра гэта сведчаць работы вэтэра брэсцкай сцэны з.а. РБ Сяргея Еўдашэнка. Аналізуючы спектакль "Французскія страстці на падмаскоўнай дачы" па п'есе Л. Разумоўскай, хочацца прыгадаць, што дэталі — вельмі важная з'ява ў тэатры, з дакладнай дэталі, часам, на сцэне выбудоўваецца спектакль. У пастаноўцы С. Еўдашэнка ўсё робіцца як бы ад адваротнага. Прынамсі, стрэл, які забівае Жанна, праходзіць па-за ўвагай гледача, хаця ён павінен быць агульнавядомым, стаць нейкай кропкай у спектаклі. Яшчэ больш дрэнна тое, што не выбудаваны ўзаемаадносінныя героі. Гэта тым больш крыўдна, што работы артыстаў Т. Кірынай (Зоя Віктараўна), Т. Ляўчук (Лідзія Мікалаеўна), Т. Юрык (Лара), С. Пяткевіча (Жан) увогуле надрэзаны і можна было б чакаць нечага ад спектакля, калі б...

Іншае ўражанне пакідае спектакль "Сола для гадзінніка з боем". Нягледзячы на тое, што многія з крытыкаў не прынялі гэты спектакль, мне ён падаўся пазітыўным з-за, галоўным чынам, больш-менш арганічнага тэмпарытму, які надае яму рэжысура...

Добрыя актёрскія работы з.а. РБ К. Перашэліцы (Францішак Абель) і Т. Ляўчук (пані Конці) — актрыса зусім не іграе ўзрост — ствараюць атмасферу "рэтра", і, калі ўцягнешся, сапраўды цікава глядзець, як іх героі пражываюць свой час на сцэне. А прысутнасць маладых герояў — Паўла, унука Абея (Я. Тарасаў) і ягонай дзяўчыны Дашы (І. Давыдзенка) часам узрывае романтична-сентыментальную ідылію, якую ствараюць старэйшыя персанажы спектакля. Да таго ж і маладыя актёры выглядаюць у спектаклі прыстойна. На жаль, не вельмі моцную дапамогу ў гэтай пастаноўцы атрымлівае рэжысёр ад сцэнографа (В. Лесін) — рэчы на сцэне здаюцца зусім выпадковымі. Трумо, талчан і звычайны абшарпаны падлогава гадзіннік не працуюць на

абагулены вобраз спектакля.

Пастаноўка "Выходзілі бабкі замуж" па п'есе Ф. Булякова пазначаная жанрава як "народная камедыя", спачатку разгортваецца марудна, у рэчышчы бытавой драмы. Сцэнаграфія (мастак-пастаноўшчык В. Лесін) даволі прымітыўная: перад намі ці то балыніца, ці то інтэрнат. У прасторы сцэны месцяцца чатыры ложка, на якіх сядзяць пажылыя ўжо жанчыны...

І тут на сцэне з'яўляецца Акцёр. Віктар Міхайлаў у ролі Абдулы стаў атрам усяго тэатральнага дзеяства. Яго манера, тэхнічная манера выканання нібыта адцяніла абрысы роляў чатырох жанчын, а дзве з іх — Паліна (Т. Ваўчэцкая) ды Іваніха (Т. Багрэева) сталіся сапраўднымі партнёрамі лідэра. На некаторы час залунаў дух сапраўднага тэатра. І хаця канчатковага рашэння спектакля няма (прынамсі, я налічыў чатыры фіналы), інтанацыя псіхалагічнага дзеяння схопленая больш — менш дакладна.

Запомнілася работа маладога рэжысёра Цімафея Ільёўскага "Карнавал" — што за дзіўная назва! па п'есе С. Кавалёва. Цікава, што ўслед за драматургам рэжысёр мусіў выявіць прыроду самога тэатра: кароль Марка (В. Міхайлаў) адначасова выступае Трагікам, а служка Брагіня (А. Ягорава) — Камедыянткай. Аднак толькі С. Пяткевіч (Трыстан) пакідае пазітыўнае ўражанне.

Спектакль, пазначаны як "жанравыя гульні на чатырох акцёраў у дзвюх дзях", канчаткова не быў вытрыманы ў адным стылі. У гэтай пастаноўцы можна было знайсці шмат рэжысёрскіх знаходак, нават знакамты брэхтэйскі "эфект адхілення". У спектаклі шмат руху, некаторыя эпізоды (як у пачатку 2-ой дзеі) сашчэпліваюцца моцна і цікава, але, на жаль, толькі эпізоды. Тым не менш адчуванне свежасці ад спектакля застаецца і тэатру, безумоўна, было б карысна працягнуць супрацоўніцтва з маладым мясцовым рэжысёрам...

...Пасля прагляду шасці спектакляў Брэсцкага тэатра карціна ў агульным выглядзе не надта радавала. Часам мільгала думка, а наколькі можна разважаць аб прафесіяналізме гэтага калектыву. Амаль у кожным спектаклі брэсцкае знаходзіцца ў "памежкавай сітуацыі" — паміж быццём і небыццём.

Але ёсць у рэпертуары адзін спектакль, які дэманструе мажлівасці трупы, забяспечвае існаванне мастацтва на брэсцкай сцэне. Гэта славуці спектакль Рыда Таліпава, пастаўлены ім па творы І. Тургенева "Месяц у вёсцы". У свой час ён быў пераможцам на міжнародным тэатральным фестывалі, і невыпадкова!

Спектакль ужо даўно атрымаў станоўчую прэсу, заслужыў выдатныя ацэнкі, таму я не буду доўга затрымліваць на ім увагу чытача. І зразумела, з часам у ім таксама з'явіліся страты — мне асабіста шкада страчаную лінію Шаафа (М. Маршын) — Мацвея (Я. Тарасаў) — Каці (А. Ягорава). Але адчуванне панарамнасці дзеяння, тонкай псіхалагічнай распрацаванасці і жыццесцвярдальнай атмасферы ў спектаклі засталася і замацавалася. Як і чудаўныя акцёрскія работы В. Міхайлава (Іслаеў), К. Перашэліцы (Шпігельскі), Т. Кірынай (Лізавета Багданаўна), а таксама (праўда, з некаторымі агаворкамі) — Т. Ляўчук (Наталля Пятроўна) і С. Пяткевіча (Бяляеў). А некаторыя мізансцэны, напрыклад, размова Іслаева з Ракіціным (М. Мятліцкі), сцэна на сенавале з'яўляюцца доказам арганічнасці працы рэжысёра, мастака (В. Лесін) і

кампазітара (В. Қандрасюк).

Сапраўдная перамога і трыумф тэатра, нягледзячы ні на што, насуперак часу і абставінам жыцця...

... А потым, у малай зале Брэсцкага тэатра драмы і музыкі, адбылася яшчэ адна падзея, якая мела непасрэднае дачыненне да мастацтва тэатра. Гаворка ідзе пра абмеркаванне прагледжаных спектакляў — з'ява надзвычай рэдкая у наш час. Як было ўжо згадана вышэй, усе шэсць спектакляў прагледзела "брыгада" крытыкаў. Паказальна, што пры ўсіх нюансах і адхіленнях меркаванні тэатразнаўцаў у галоўным супадалі. Узнагародай жа гэтаму фінальнаму пасяджэнню было тое, што некалькі акцёраў потым падыходзілі да членаў "дэлегацыі" і шыра дзякавалі за тое, што крытыкі прыехалі ў іх тэатр выказаць свае прафесійныя меркаванні. І гэта было яшчэ адно сведчанне аб неабходнасці сёння мастацкай (у дадзеным выпадку — тэатральнай) крытыкі.

А цяпер я хацеў бы скарыстацца правам крытыка на абагульненне.

На мой погляд, спектаклі брэсцкага паказалі, што патэнцыял у шэрагу акцёраў (асабліва маладых) у тэатры ёсць. Пазітывам можна пазначыць і прысутнасць (пры пэўных праблемах, натуральна) у тэатры больш — менш годнай сцэнаграфіі, музыкі. Затое недахопы цяперашняга быцця тэатра відавочныя. Тэзісна іх можна сфармуляваць так:

1. Тэатр сёння не мае назапашаных знутры мастацкіх якасцяў (за адным выключэннем — спектакль Р. Таліпава)
2. У тэатры адсутнічае мэтанакіраванае запрашэнне рэжысуры.
3. Тэатр не мае адзінай мастацкай лініі, адзінага мастацкага стрыжня.
4. У тэатры — як следства — няма і сваёй тэатральнай эстэтыкі, своеасаблівасць тэатральнага арганізма не ўзыходзіць да высокай мастацкай з'явы.

Чаму ж так адбылося, што тэатр, які мае чудаўнае "геапалітычнае" становішча (прысутнасць Любліна ды Украіны чаго варта!), пэўны мастакоўскія традыцыі, стаўся раптам звычайным, ардынарным тэатрам, кажучы па-руску "без руля і ветрыла"? Тут, на мой погляд, справа павышанай складанасці (як заўсёды, калі гаворка ідзе аб мастацтве), але на паверхні ляжаць дзве відавочныя прычыны. Першая: Брэст — цэнтр вядомага ўжо тэатральнага фестывалю "Белая вежа" (дарэчы, шосты па ліку фестываль распачнецца тут на пачатку верасня). Другая: мастацкі кіраўнік тэатра. Абедазве прычыны звязаны паміж сабой. Справа ў тым, што А. Козак — мастацкі кіраўнік тэатра — мае доступ у любы "высокі" кабінет і можа выбіць для фестывалю амаль усё. Нават у мясцовай прэсе даводзілася чытаць такое: "Патрэбнага Вам адбора, Сан Саныч! Жадаю ўдалага выбару". Такім чынам, усе свае жыццёвыя сокі тэатр паміна сваёй волі аддае фестывалу. А што не для "фэсту"? Як з той руслівай працай, якую вялікі Чэхаў вуснамі сваёй славаўтай герані прызнаваў асновай сапраўднага мастацтва? Падкрэслім яшчэ раз, што А. Козак — мастацкі кіраўнік тэатра. Але не рэжысёр, і тут традыцыі славянскай сцэны прыходзяць у супярэчлівы практыкай брэсцкага тэатра. Канечне, можна ўявіць сабе, што мастацкі кіраўнік — неабавязкова галоўны рэжысёр. Як гэта прынята, напрыклад, у Германіі, дзе ўзначальваць тэатр можа проста высокаадукаваны чалавек (у мяне быў такі прыцель, які не адзін дзесятак гадоў узначальваў знакаміты берлінскі "Фолькбюнг"), у якога шмат "памочнікаў" і па літаратурнай частцы, і ў сферы рэжысуры...

У Брэсце нічога гэтага няма. Вядома, я не супраць фестывалю "Белая вежа", хаця, на маю думку, час ад часу ў ім маглі б асобна чаргавацца драматычны і лялечныя конкурсы. Да таго ж бачны і добры вынік "фэстаў" — выхаванне глядача, які прагне сустрэчы з тэатрам (і чыю прагу, часам, не добрым чынам эксплуатаюць дзеячы тэатра ў Брэсце). Але сам тэатр, сам тэатр былога Бярэсця — унікальнага горада, Беларускага Танжэра? Як хочацца, каб ён узнавіўся на сваім лепшым тэатральным узроўні, каб ні адзін крытык у будучым у адносінах да яго не мог прамавіць гэтую сакральную фразу — "тэатр у абласным вымярэнні".

Вадзім САЛЕЕЎ

На здымках: сцэны са спектакляў "Французскія страці на падмаскоўнай дачы", "Выходзілі бабкі замуж".

ВІШЧЕМ!

Ніць Арыядны

Мастачы Валянціне БАРТЛАВАЙ — 50

...Ідзе абарона дыпломных работ на кафедры мадэлявання адзення і тэкстылю Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Студэнты-габеленшчыкі ўжо бралі ўдзел у шматлікіх маладзёжных выставах, ганараваныя дыпламамі і ўзнагародамі. Такім чынам многія з дыпломнікаў яшчэ ў сценах альма-матэр паспыталі асалоду творчых дасягненняў і заўважаных здабыткаў. Гэта заслуга, у першую чаргу, кафедры і яе кіраўніка Валянціны Бартлавай — дацэнта, вядомай беларускай мастачкі, якая здолела арганізаваць навучальны працэс так, каб вучням было ў каго павучыцца.

Заснаваная кафедра была ў 1961 годзе ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце (цяпер — Беларускай дзяржаўная акадэмія мастацтваў) яшчэ Паўлам Масленікавым, які загадваў ёй з 1967 па 1977 год. Пра гэта аспірантка кафедры Нячай-Ніцэвіч піша: "Масленікаў здолеў разгледзець і падтрымаць з вялікай колькасцю паступаючых у інстытут некалькіх самых таленавітых хлопцаў і дзяўчат". Сярод іх найбольш яркай прадстаўніцай была Валянціна Бартлава. Пра яе творы Нячай-Ніцэвіч піша, што яны "навяваюць асацыятыўнае пачуццё народных песень, гукання вясны".

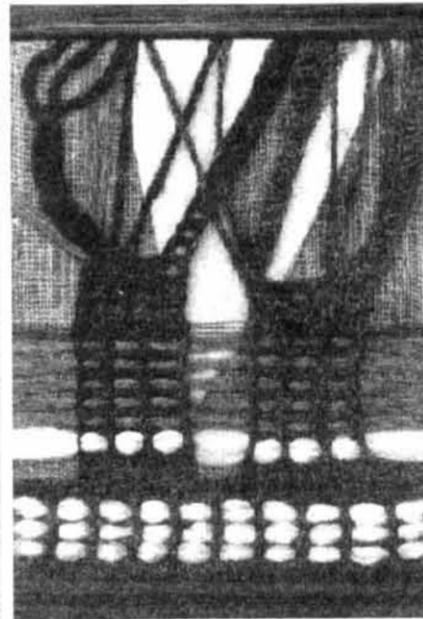
70—80-я гады сталі часам пошукаў Бартлавай свайго ўласнага месца ў сучаснай беларускай культуры. Але ўжо тады мастачка хаця і была ў пэўнай ступені звязаная ў творчай манеры з прынцыпамі ілюстрацыйнасці, вызначалася маштабнасцю мыслення, пэўнай узнёскасцю вобразнага ладу, эфектнымі прыёмамі дэкаратыўных вырашэнняў тэм і сюжэтаў (габелены "Жнівень" (1979), "Гаспадар пушчы" (1980), "Белавежская пушча" (1980) і інш.).

Пэўны пералом, крок наперад у яе творчасці пачынаецца з другой паловы 80-х гадоў. Гэты перыяд супадае з узмацненнем у беларускім мастацтве нацыянальнай плыні і правядзеннем шэрагу мастацкіх выставаў, прысвечаных славытым дзеячам беларускай культуры і знамянальным датам беларускай гісторыі.

На групавой выставе 1985 года, прысвечанай 1000-годдзю Заслаўя, мастачка экспануе адзін з самых цікавых і значных габеленаў у сваёй творчасці — "Песня Купалля" (1985). Твор адметны імкненнем перадаць гукавыя і рытмічныя нюансы, асабліваці купальскія песні праз энергію і вібрацыю колеравых рытмаў. Габелен "Песня Купалля" ў пэўным сэнсе энергетычны сімвал-знак, падобны тым, якія стваралі ў ткацтве і вышываўцы нашыя продкі.

Валянціна пасля заканчэння Інстытута чатырнаццаць гадоў працавала на камбінаце прыкладнага мастацтва, дзе на падставе вывучэння лепшых узораў народнага мастацтва, у першую чаргу — адзення, распрацоўвала эталоны трыкатажных вырабаў і комплектаў сцэнічных касцюмаў для народных, самадзейных і эстрадных калектываў рэспублікі. Бартлава распрацавала шэраг комплектаў адметных сцэнічных касцюмаў для музычных спектакляў ансамбля "Песняры" і канцэртных касцюмаў для харэаграфічнага ансамбля "Харошкі".

Яе мастацкі густ усталяваўся падчас шматлікіх экспедыцый па Беларусі ў гады навучання ў інстытуце, калі вандроўкі для студэнтаў ладзіў выдатны знаўца беларускага адзення, выкладчык Міхась Раманюк. Моцны ўплыў на фарміраванне мастацкай свядомасці габеленшчыцы мела сямейная атмасфера настаўнікаў-інтэлігентаў, у колах якой і прайшло дзяцінства Валянціны ў Докшыцах на Віцебшчыне. Яе бабка Марылька ведала

і спявала вялікую колькасць беларускіх народных песень, была ткаляй і майстрыцай, а маці захаплялася вырабам арыгінальных дываноў для ўласнага дома.

Мастачка гаварыла: "Вялікую ролю адыграла тое асяроддзе, у якім я апынулася, калі толькі прыехала з Докшыц у Мінск. Сябрамі майго брата Віктара былі Аляксей Марачкін, Яўген Кулік, Аляксей Разанаў, Міхась Чарняўскі, Зянон Пазняк. Усе яны: мастакі, археолагі, мастацтвазнаўцы — былі тады маладыя, кожны з іх пісаў вершы... Часта збіраліся, жылі агульнымі думкамі, агульнымі настроямі". Ужо дзесяць год мастачка ўваходзіць у творчую суполку "Пагоня" пры Беларускам саюзе мастакоў і з'яўляецца адным з творчых лідэраў у мастацкіх выставах суполкі, якія прысвечаны падзеям беларускай гісторыі і выбітным асобам зямлі беларускай.

Падзеяй у культуры беларускага габелена стала з'яўленне такіх твораў, як "Адраджэнне" (1988), "Набат" (1989), "Парасткі" (1990). Гэта не толькі асабістыя знаходкі і дасягненні самой мастачкі. Гэта этапы сталення творчай школы нацыянальнага габелена: такой моцы знакавага і сімвалічнага гучання, унутранай энергіі і сучаснага пластычнага вынаходніцтва паводле нацыянальнай традыцыйнай мастацкай культуры яшчэ не ведала сучаснае беларускае дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва.

Мабыць, вяршыняй творчай дзейнасці Валянціны Бартлавай стануца 90-я гады. Гэта перыяд яе мастацкай сталасці. Габеленавыя кампазіцыі гэтых гадоў набываюць выразны сацыяльны, экалагічны, часам драматычны адценні — творы "Поліэкалогія" (1989), "Раляя" (1994), "Прытулак" — з серыі "Чарнобыль" (1994), "Крумкачы" (1996) і іншыя.

У 1977 годзе кафедра мадэлявання адзення і тэкстылю ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкай інстытуце была закрыта. Праца яе аднавілася толькі ў 1993 годзе. Вывучаўся вопыт Прыбалтыкі, дзе існуюць моцныя традыцыі падобных кафедраў, была распрацавана доўга-тэрміновая, навукова абгрунтаваная праграма развіцця і станаўлення беларускай школы габелена.

Даследчыкі пішуць: "Апошнім часам яе творчая праца ўсё часцей адсоўваецца клопатамі пра акадэмію, пра студэнтаў". Гэта так і не так. Мастачка Бартлавай у апошнія гады набыла новыя рысы. Можна сказаць, што яна перайшла ад звычайных традыцый беларускай культуры да хрысціянскага мыслення (габелен "Сум" (1994)).

У апошнія 5-7 гадоў мастачка шмат працавала над міні-габеленамі. Часам стваралася ўражанне, што яе творчая натура стамілася ад глабальных тэм і задач мастацтва, пацягнула да лірыкі.

І ўсё ж канец XX стагоддзя мастачка адзначыла глабальнай творчай работай, якая ўвабрала ў сябе дасягненні папярэдніх этапаў. Разам з Лявомам Бартлавым яна выканала серыю манументальных габеленаў, прысвечаных Беларусі і беларусам, прызначаных для аздаблення канферэнц-залаў Беларускага ўніверсітэта.

Завяршыць аповед пра творчасць мастачкі хачу трапнымі словамі мастацтвазнаўцы Валянціны Трыгубовіч: "Эпічнасцю, нейкай мудрай сталасцю, здольнасцю годна несці ў сабе радасць і боль за блізкіх, сучаснікаў і тых, хто адышоў у вечнасць, ураджаюць габелены Валянціны".

Тацяна ГАРАНСКАЯ

Плён даследчыцкага пошуку

ЮЛІІ КАНЭ – 70

У Мінск Юлія Канэ пераехала з бацькамі ў 1945 годзе. А нарадзілася яна ў горадзе Маскве. Скончыла аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У 1954–1955 гадах была літсупрацоўнікам, стылістам у рэдакцыях газет Літвы, а ў 1955–1959 гадах працавала на Мінскім аўтазаводзе рэдактарам у аддзеле галоўнага канструктара, у газеце "Піянер Беларусі". Пасля знаходзілася на творчай працы. З 1992 года жыве ў Ізраілі.

Друкавацца пачала ў 1951 годзе. Як літаратурны крытык выступае з 1958–га. Рэцэнзіі, артыкулы змяшчаліся ў перыёдыцы. Лепшыя з іх прадстаўлены ў кнігах "Дзень сённяшні", "Плынь"... Вялікую ўвагу Ю. Канэ надае даследаванню жыцця і творчасці Янкі Брыля. У Маскве выйшла яе манаграфія "Янка Брыль", у Мінску – "Як паветра і хлеб. Жыццёвы і творчы шлях Янкі Брыля". Вядома таксама як перакладчык, займаецца праблемамі перакладазнаўства. Віншuem Юлію Міхайлаўну з 70–годдзем! Зычым доўгіх год жыцця, поспехаў у творчай працы!

Пяро ў надзейных руках

СЯМЁНУ БУКЧЫНУ – 60

Сямён Уладзіміравіч – чалавек знаны ў літаратуразнаўстве, публіцыстыцы. Друкуецца з 1959 года. А пачынаў свой творчы шлях як журналіст у рэдакцыі Беларускай дзіцячай газеты "Зорка". З 1966–га выступае як крытык, літаратуразнавец, празаік. Шырокую вядомасць набылі кнігі С. Букчына "Дарогой Антон Паловіч...", "Очерки о корреспондентах А. П. Чехова" (1973), "Судьба фельетониста. Жизнь и творчество Власа Дорошевича" (1975), "К мечам рванулись наши руки" (1978, другое выданне 1985), "Как жить, Лев Николаевич? Очерки о белорусских корреспондентах Льва Толстого" (1979), "Последний год Дениса Фонвизина" (1981), "Народ издревле нам родной. Русские писатели о Белоруссии"... С. Букчын склаў, падрыхтаваў і напісаў уступныя артыкулы да выданняў "Писатели чеховской поры", "Сказки и легенды" В. Дарашэвіча, "Друзьям, отечеству, народу. Поэзия декабристов", "Песнь о Беларуси. Стихи русских советских поэтов". Нарадзіўся ж Сямён Уладзіміравіч у сяле Валаконаўка Курскай вобласці (Расія). У 1959 годзе скончыў у Мінску СШ № 11 імя А. П. Чэхава. Два гады працаваў фрэзероўшчыкам на Мінскім электратэхнічным заводзе. У 1961 годзе паступіў на аддзяленне журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, які скончыў завочна ў 1967–м. Быў рэдактарам на Беларускай тэлебачанні, працаваў у Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, адказным сакратаром "Весцяў АН БССР", з'яўляўся старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. Заснаваў газету "Европейское время" і быў яе галоўным рэдактарам. Апошнім часам С. Букчын жыве ў Польшчы. Выступае з яркімі публіцыстычнымі матэрыяламі ў газеце "Народная воля" і іншых незалежных перыядычных выданнях! Віншуючы Сямёна Уладзіміравіча з 60–годдзем, зычым яму моцнага здароўя, жыццёвых і творчых поспехаў!

"Всемирная литература", № 7

Н. Сяўрук і У. Сяўрук ("Кавалачак чыстага лёду ў моры гразі") дзелачца ўражаннямі ад новага фільма М. Пташукі "У жніўні 44–га". Змешчана заканчэнне рамана Д. –Г. Лаўрыса "Кенгуру". Чытач пазнаёміцца з вершамі Л. Турбіной, Г. фон Гофманстала, апавяданнем Я. Морауцвай "Гісторыя майёй сяброўкі", апавесцю А. Савіцкага "Узаранае поле", заканчэннем "Замка душы" св. Тарэза з Авілы. У раздзеле "Літаратурная крытыка" прапануюцца артыкулы М. Рагачоўскай "Пражытыя жыцці" (да літаратурнага партрэта О. Уайльда) і М. Сібіновіча "Лермантаў праз 150 гадоў пасля смерці". Завяршае нумар падборка "Сярод кніг".

ПАЭЗІЯ

Алена ЯКАЎЛЕВА

Начны ліхтар

Давай забудзем, хто каго пакінуў,
Давай успомнім, хто каго знайшоў,
Калі каханне дзіўнаю навінай
У нашы сэрцы зоркай увайшло.
Звычайны горад стаў
дрыготкай казкай,
Пабеглі за трамваямі дамы,
Начны ліхтар заззяў
бязмежнай ласкай,
Калі б у сне гублялі словы мы.

Ліхтар у парку –
як салдацік з казкі –
Драўляным сэрцам ажываў ля нас
І так дакладна, трапна,
без падказкі
Ён загараўся, гас і зноўку гас.

Ліхтар – драўляны сведка блізарукі
Глядзеў скрозь нас
кудысьці напрасткі,
І ўслед яму ўзяталі нашы рукі,
Нібы чатыры
ў цемры матылькі.

І толькі-толькі раз, ўсяго аднойчы,
У жорсткай спрэчцы
гледзячы на нас,
Стары ліхтар зірнуў
зашклёным вочкам
І на імгненне стомлена пагас.

Усё пагасла рэзка і раптоўна,
Агеньчыкам патухла пад дажджом.
Вузее сцежка нібы знак раптоўны
Майму пытанню –
хто каго знайшоў.

І толькі наш ліхтар
з нямой пляшчотай
Гарыць упарта велічным святлом,
Бы увабраў – збянтэжана, упатай
Каханя непадробнага жытло.

Усё забудзецца, прыстыгне успамінам,
Ды толькі між ружовых іншых мар
Аднойчы ўспомнім наш
ліхтар адзіны –
Другі такі не знойдзецца ліхтар.

Ненапісаны верш

І зробіць раптам вінаватай
Незапісаныя радкі.
Да надыходзячага свята
Не падалася напрасткі.

У мітусні звычайных будзён
Праймуць знянацку скрызьякі,

Душу абудзяць і асудзяць
Ненапісаныя радкі.

І верш на дыбачках здзіўлення,
У шчырым руху адкрыцця
Падступіць
з позіркам здзіўлення,
Як двухгадовае дзіця.

Падыдзе, просячы пляшчоты,
З ружовым тварыкам цяпла,
А я яго ізноў "на потым",
На час свабодны, "на пасля".

А потым згасне ноч, і ранак
Абудзіць раптам боль пакут
За мой радок неўзгадаваны,
За перакрэслены мной чуд.

І, схамянуўшыся, гукаю
Раней няўзрошчаны радок,
А ён знікае, патухае –
За крокам крок,
За крокам крок.

Світанак шчыра зазірне
У спрадвечны клопат
чалавечы,
У свет у матчыным вакне,
У хлебны пах старэнькай печы.

Расклад вясковага быцця
У вечным пошуку знаходкі...
Агонь зноў почыркам жыцця
Паўтораць почырк
шчодрых продкаў.

Углядаюся ў вочы каровы,
Бы ў жывыя скрызныя люстэркі
З заварожаным
светам вясковым,
З глыбінёй ўсвядомленай веры,

Я складаю раптоўныя словы
Аб маім чалавечым сумненні.
І шкадуе–ратуе карова
Маё сэрца сваім разуменнем.

І ў раптоўным
спагадным уздыху
Я адчую святую параду:
Прыхінуцца да зэлачак ціхіх
З ачышчэннем, віною, спагадай.

Я падам ёй кавалачак хлеба,
Што застаўся з дарогі далёкай.
Загарыцца вясёлкаю неба
І патоне ў расквечаным воку.

— Про Кулешова
нужно писать собственной
рукой, как пишут собственные
стихи! — адказаў з пагардай у голасе
Кайсын Куліеў на маю, такую, мабыць,
пошлю ў яго вачах, прапанову: нагаварыць
на дыктафон успаміны пра майго бацьку,
якіх, як было ўжо зразумела, ён інакш не
здолее напісаць.

— Я до сих пор, — зноў загаварыў ён
пасля кароткай паўзы, — помню тот
мартовскі номер журналу "Знамя" за 1943
год, где была опублікована поэма Аркадія
Кулешова в переводе Михаила Исаковского.
Я понял тогда, что Белоруссия обрела
большого поэта, великого поэта!

Словы балкарскага пісьменніка —
першае, што ўсплыло ў памяці, калі ў
адзінаццатым нумары часопіса "Полымя"
за 1946 год я ўбачыла артыкул У. Фарберава.
Цікава, што праўкі хімічным алоўкам
зроблены рукой Куляшова. Калі меркаваць
па іх колькасці і характары, то можна
дапусціць, што нейкі ўдзел у напісанні ён
прымаў.

Не ведаю, ці прыцягнуў бы да сябе маю
ўвагу стары часопіс бацькавага архіва, калі
б адтуль не выпалі такія ж, як ён сам,

— Вы, пэўна, у арміі нядаўна? — запытаў
я. — Відцаць, здорава вас напалохла
бамбардзіроўка?

— Першае — здагадаліся, у другім
памыляецца.

Тон адказу і чырвань, якая выступіла на
бледных шчоках афіцэра, неяк адразу
выклікалі сімпатыю да гэтага чалавека.
Куляшоў сказаў, што ён толькі што прыбыў
з групай палітработнікаў і накіраваны да
мяне аддзелам кадрў для перагавораў аб
рабочэ ў рэдакцыі".

— Мы сустрэліся з тваім бацькам, —
расказваў мне зямляк Куляшова, паэт-
франтавік Аляксей Русецкі, — у сярэдзіне
ліпеня на прывакзальнай плошчы ў Калініне.
Я стаяў у чарзе па морс. Раптам угледзеў
Куляшова. У вайскавай форме, з даваенным
скураным паліто праз руку, ён накіроўваўся
да мяне. "Бачыш, дзе мы апынуліся, "хлопцы
апошняй вайны"? — сказаў паэт замест
прывітання.

Пра вайну ён пачуў у Хоцімску, дзе
адпачываў у бацькоў. Адразу накіраваўся ў
Мінск, да сям'і. Не знайшоўшы іх дома,
пайшоў шукаць ваенкамат, каб трапіць у
армію. Пакуль пераходзіў ад аднаго
зачыненага ваенкамата да другога, пачалася

Фамінічне. У 1916-м ён знаходзіўся пад
Магілёвам у акапах пярэдняга краю, дзе
перажыў газавую атаку. Газам быў іпрыт,
які, на суперак міжнародным пагадненням,
выкарысталася германскае камандаванне.

Бацькаў дзядзкіца, чалавек па-купалаўску
вытанчанай шляхецкай прыгажосці і
адпаведнай духоўнасці, які па самай
прыродзе сваёй не мог не выклікаць у
людзях лірычных пачуццяў, амаль страціў
зрок і ўсё сваё кароткае жыццё выплёўваў
спаленым лёгкай.

Комплекс пачуццяў, апасродкавана
выкліканых абставінамі вайны, знаходзіў
водгук ужо ў ранняй лірыцы Куляшова.
Паэма "Крыўда" стала "хітом" беларускай
паэзіі 1930 г., а "Хлопцы апошняй вайны" —
1940-га.

Газы ўслаўляй, як туман лугавы.

Акопы ўяўляй родным домам,

Дым — вечаровай хмарай.

Гарматы — вясновым грамам —

пісаў у апошняй з прыгаданых паэм
шаснаццацігадова юнак, які быў удзельнікам
вайны пакуль што толькі "віртуальна".

Нават павярхоўны, а ў гэтым выпадку і
аднабаковы, аналіз творчасці Куляшова
гаворыць пра тое, што ён быў чалавекам

Валянціна КУЛЯШОВА

У суровы век жыву сурова

пажоўкля і папямленыя газетныя выразкі.
Прыгледзеўшыся, я зразумела, што плямы
— пацёкі крыві, а ў руках у мяне — выразкі
з франтавай газеты. "У гады Вялікай
Айчынай вайны я працаваў у газеце "Знамя
Советов" на Паўночна-Заходнім фронце ў
якасці пісьменніка-франтавіка. Штодзённай
чырвонаармейскай газеце патрэбны быў
аператыўны матэрыял, які па гарачых слядах
асвятляў ход падзей, вучыў байцоў змагацца
з франтавым ворага, які рваўся да
Ленінграда", — напіша ў сямідзесятых
Аркадзь Куляшоў. Артыкул Фарберава
"Паэт-воін" раскручвае перад намі світак
падзей, пра якія так лаканічна паведамляе
сам паэт:

**Иди устали маленькие ноги,
Но он послушно продолжает путь.
Еще вчера хотелось близ дороги
Ему в ромашках полевых уснуть.
И мать несла его, теряя силы,
В пути минуты длились, словно дни,
Все время сыну непонятно было,
Зачем свой дом покинули они.
Что значат взрывы, плач, дорога эта?
И чем он хуже остальных ребят,
Что на траве зеленой у кювета,
Раскинув руки, рядом с мамой спят?
Как тяжело выслушивать вопросы
Могла ли малышу ответить мать,
Что этим детям, спящим у березы,
Что этим мамам никогда не встать?
Но сын вопросы задавал упрямо,
И кто-то объяснил ему в пути,
Что это спали неживые мамы,
От бомбы не успеешь уйти.
Он задумался под лязг машин железных,
Как будто горе взрослых понял вдруг, —
В его глазах, недавно безмятежных,
Уже блуждал осознанный испуг.
Так детство кончилось.**

**Он презрив больше не был.
Он шел и шел. И чтобы мать спасти,
Следил ревниво за ионьским небом
Малыш, седой от пыли, лет шести.**

«На Минском шоссе», 1941
Верш — першае, што я ўбачыла,
разгарнуўшы часопіс наўздагад. "Стаяў
ліпень 1941-га. Пасля жорсткіх баёў войскі
нашай арміі адышлі ў раён Старой Русы.
Штаб арміі размясціўся недалёка ад
перадавых пазіцый у жывалісным лесе ля
вёскі Меднікава. Побач знаходзілася і
рэдакцыя армейскай газеты "Сцяг Саветаў".
Дзень і ноч не змаўкаў грукат артылерыі,
стрэльба кулямётаў.

Пасля адной жорсткай бамбардзіроўкі,
калі супрацоўнікі рэдакцыі толькі што
вярнуліся з укрываў, да мяне ў шалаш, —
піша Фарбераў, — увайшоў чалавек ніжэй
сярэдняга росту, апрануты ў форму
малодшага палітрука.

— Ці магу я бачыць адказнага рэдактара?
— запытаў афіцэр.

— Я — рэдактар.

— Добры дзень, я — Аркадзь Куляшоў.

Не ўтаю, што даклад і звыпраўка прыйшоўшага
афіцэра мяне некалькі збынтэжылі. Гімнэсцёрка
на і мела многа складак, пілотка была
няправільна надзета — зорка знаходзілася недзе
над правым вухам.

бамбардзіроўка. Падзеі таго дня знайшлі
адбіццё ў паэме "Сцяг брыгады":

**И пазнаць я не мог
Родной вулицы, лип и каштану,
Рэха тысячи ног
Аглушила мяне нечаяна,
Падхвипала мяне, маё гора,
Жаданне, трывогі
И панесла за горад
Па бітаму шклу мае ногі.**

Так і не знайшоўшы ваенкамата, які б
дзеінічаў, Куляшоў з выпадковымі
спадарожнікамі накіраваўся ў Калодзішчы,
дзе знаходзілася вайсковая частка.
"—Пакуль мы размаўлялі, — расказваў далей
Аляксей Сцяпанавіч, — маю ўвагу прыцягвалі
засмяглыя вусны Аркадзя... Зараз я ўжо
ведаю, — дадаў ён нечаяна, — што
падобныя вусны бываюць у інфарктнікаў..."

Адзін верш даваеннай лірыкі Куляшова
стала звяртаў на сябе маю ўвагу. Не столькі
тэматыкай, якую, хутчэй, здзіўляў, колькі
фіксацыяй эмоцыі, неўласцівай для юнака:
**Выходжу я ў разведку —
Рашучы заўтра бой.
Ты, ранак,
Будзь за сведку,
Услед ідзі за мной.**

**У родную країну
Дарогі перайнач.
А я? А я загіну.
А ты?
А ты не плач.**

"Ранак", 1940
Запоўнай адсутнасцю эмацыянальнай афарбоўкі
апошніх радкоў прачытаецца вынашанае
тэрмінальнае думкі, падрыхтаваная, мабыць,
сумнавадомымі падзеямі трыцятых, якія і
Аркадзь Куляшоў каштаваў страты пяці
чалавек з бліжэйшага асяроддзя: сяброў-паэтаў
Юлія Таўбіна і Змітрака Астапенкі, дзядзькі
Івана Куляшова, сваякоў Сцяпана Вільчыка і
Платона Галавача.

Дзякуючы ўсведамленню сваёй трывожнай
сітуацыі, мой бацька быў супраць афіцыйнай
рэгістрацыі шлюбу з Ксеніяй Вечар, маёй маці,
аж да 1951 года, хоць пабраліся яны ў 1935-м.
"—Калі мяне раптам арыштуюць, —
наказваў ён жонцы, — ты павінна будзеш ад
мяне адрачыся, тады табе і дзеціма удадзецца,
магчыма, ацалець."

З такім падсвядомым адчуваннем
небяспекі, якое магло з'явіцца ў пэста ўжо
ў трыцятых, калі раніцой прыбег Платон
Галавач і, плачучы, паведаміў пра спробу
самагубства Янкі Купалы, звязаны, не
выключана, бацькаў фаталізм у адносінах
да свайго лёсу, тым больш, што сам ён
нарадзіўся ў год вайны.

Тая вайна была Першай сусветнай. Аднак
рэаліі існавалі ў біяграфіі душы Куляшова.
Сам ён тых падзей памятаць, натуральна,
не мог. Яны ўвайшлі ў яго свядомасць праз
памяць пакалення бацькоў. Іх страты і нядолі.
Угадаю толькі адзін з тых лёсаў, не з
самых трагічных, праўда, але з такіх, што
найбольш балюча закранаюць сэрцы
ўражлівых дзяцей.

Сяргей Фаміч Злесец-Ратабыльскі быў
дзядзькам Аркадзя па маці, Кацярыне

хуткай і глыбокай псіхічнай рэакцыі, што,
мабыць, і абумовіла яго "хранічнае"
наватарства ў паэзіі.

Летам мінулага года на Нарач, на лецішча,
дзе мы з маці адпачывалі, завітаў
літаратуразнаўца Мікола Мікуліч, каб
запісаць на дыктафон сваю размову з жонкай
Аркадзя Куляшова. На пытанне Мікуліча
глыбока асабістага, можа, нават інтымнага
характара мая маці з нечаянай гатоўнасцю
і радасцю ў голасе адказала:

— Аркадзь прывабіў мяне вышынёй
свайго розуму!
Тады я зразумела, што значаць гены.
Дэкласаванае, малаадукаванае шляхецкае
дзіця, трапіўшы дванаццацігадовай
дзяўчынкай у адпаведнае асяроддзе
(інтэлігентную сям'ю Платона Галавача), нібы
набыла штуршок да паскоранага развіцця і
здолела ацаніць у чалавеку самае галоўнае
— розум і талент.

Што да 1941-га, то ў бацькі адносна яго
здаўна былі асабістыя прадчуванні.

Ён нарадзіўся праз стагоддзе пасля свайго
літаратурнага куміра, генія рускай паэзіі
Міхаіла Лермантава. Беларуская паэтэса Эдзі
Агняцет ва ўспамінах пра "сабрата па пры" і
аднакашніка па-Педінстытуце ўзгадвае факт
псіхалагічнай самаідэнтыфікацыі беларускага
паэта з рускім і сцвярджае, быццам Куляшоў
лічыў, што паўтарыць лёс Лермантава цалкам:
загіне ў 1941-м.

У апошні месяц свайго жыцця бацька
раптам пачаў расказваць мне найбольш
драматычныя эпізоды яго жыцця, пра якія
раней я не ведала, бо бацька даўно зразумеў,
што адкрытасць — вялікая небяспека для
чалавека навідавоку. Сэнс таго, што
адбывалася тады паміж намі, я зразумела
толькі ў студзені 1984-га, калі пачала пісаць
"Кнігу пра бацьку" (яна выйшла пад назвай
"Лясному рэчу праўду раскажу" ў 1989-м).

А тады, у снежні 1977-га, ён выстаўляў
перада мной вехі біяграфіі сваёй душы, не
вельмі, трэба думаць, спадзеючыся, што яны
некалі спатрэбяцца слухачцы, але і не
адмаўляючы сабе ў надзеі.

Там быў расказ пра тое, як спадарожнікі
пасля марных спроб знайсці ваенкамат у
Мінску накіраваліся ў Калодзішчы.

Там, аднак, ужо нікога не было, а "па-
вясноваму зялёная трава вайсковага пляча
была чырвонай ад пазрываных пятліцаў".
У бацькі і зараз перахапіла дыханне і ён
так і не змог расказаць, як, сутыкнуўшыся
з фактам дзэрціцтва арміі, страціў
прытомнасць, і хлопцы тры дні неслі яго на
самаробных наслітках праз барысаўскія
балоты, бо па дарогах шнырылі нямецкія
дыверсанты, пераапанутыя ў форму
афіцэраў Чырвонай Арміі.

Наколькі масавай была гэтая з'ява на шашы
Мінск—Масква, можна меркаваць па тым, што
на працягу жыцця я чула пра нямецкіх
дыверсантаў у чырвонаармейскай форме
некалькі разоў толькі з вуснаў родных і знаёмых.
Так, 24 чэрвеня, калі пачалася бамбардзіроўка
Мінска, апісаная Куляшавым, мой будучы свёкар,
Філіп Іванавіч Бязручкін, "кінуўшы" ў службовую
палутарку жонку з сынам, паймаў на ўсход.

У адкрытым кузаве грузавіка знаходзіўся

сейф з дакументамі таго авіяцыйнага
завода, які потым разгарнуў сваю дзейнасць
у Каменск-Уральск.

Прышлося даволі доўга пятаць па
някошанай ніве, ухіляючыся ад бомбаў, што
сыпаліся з неба, перш чым удалося зноў
выехаць на шашу. Рухаліся ў натоўпе
бежанцаў. Браць у машыну старонніх
інструкцыя забараняла. Але раптам
"прагаласавалі" ваенныя — двое лейтэнантаў-
лётчыкаў. Пры праверцы нашым вайсковым
пастом высветлілася, што ў машыну селі
дыверсанты, чью ўвагу прыцягнуў, мабыць,
сейф.

А пра бацькаў інфаркт сорак першага,
як і пра насілі, я даведлася толькі ў
1980-м ад Пімена Панчанкі, якому той
расказаў гісторыю свайго адыходу з Мінска
яшчэ ў вайну і без купюраў.

"Вораг ірваўся і ірваўся наперад.
Жорсткасць баёў з кожным днём узрасла.
Немцы, несучы велізарныя страты, у пачатку
жніўня авалодалі Старой Русай, — сведчыць
Фарбераў. — Кожны дзень баёў нараджаў
герояў. Ім Куляшоў прысвячаў свае
франтавыя вершы. У "Песні аб безыменным
героі" — подзвігу мінамётчыка. Верш быў
надрукаваны назаўтра пасля ўзгаданых у ім
падзей:

**Выходят фашисты в атаку из пуцц,
Рожь топчут и мнут сапоги,
Пьют теплую водку —
для храбрости пуцей —
Из фляг перегретых враги.
У каждого череп на черной петлице,
Дымит папироска в зубах.
Но наш минометчик
врагов не страшится,
За камнями ждет их в кустах.**

**Его окружили, и он молчаливо
Прощался с родимой землей,
Следя, как дымит подоженная нива
Над северной русской рекой.
Последнюю мину ударом о камень
Взорвал он в кустах у реки,
Мстя гадам проклятым, своими руками
Он их растерзал на куски.**

1941

"Песня", — піша далей Фарбераў, —
знайшла жывейшы водгук сярод воінаў. Яе
спявалі на матыў "Матроса Железняка".
Бываючы ў часцах, паэт мог чуць як байцы
ў хвіліны зацішша спявалі яго песню. Гэтая
песня, як і другая, створаная Куляшовым ў
1942 годзе аб баявых справах нашай арміі,
сталі любімымі ў асяроддзі воінаў".

"Калегі, — як сведчыць Фарбераў, —
любілі Куляшова за прастату душэўную, за
скромнасць, за безадмоўнасць у выкананні
любога задання рэдакцыі, за ініцыятыву".

— Але аднаго, — піша далей сведка, —
ніяк не мог пераадолець паэт — пісаў ён
вершы лежачы. Нейка для гэтых тэрмінова
спатрэбілася чатырохрадкоўе. Я выклікаў
Куляшова і даручыў яму гэта зрабіць. Ён
згадзіўся. Праз гадзін, жадаючы даведацца
аб выніку майго задання, я пачаў шукаць
паэта. Знайшоў я яго ляжачым пад кустом.
Першае маё ўражанне было, што паэт спіць.
Але калі я падышоў да яго, то пераканаўся,
што гэта не так. Куляшоў ляжаў тварам угару,
утаропіўшыся позіркам у блакітную вышыню.

— Як чатырохрадкоўе? — запытаў я.
— Зараз будзе гатова, Уладзімір Барысавіч,
— адказаў ён.

Праз некалькі хвілін Куляшоў перадаў
мне патрэбны матэрыял".

Калі верыць Фарбераву, Куляшоў
атрымліваў дзесяткі пісем, у якіх чытачы
дзякавалі яму "за цёплыя пранікнёныя
вершы, за задавальненне, якое дастаўлялі
ім яго творы".

Адчуванне запатрабаванасці сваёй працы
падштурхоўвала паэта да далейшых пошукаў
у галіне новых газетных жанраў.

"Вёска Свінарой. Недалёка ў лесе
размясцілася рэдакцыя армейскай газеты.
Тут была праведзена першая нарада
супрацоўнікаў. Гаворка ішла пра новыя,
гумарыстычныя формы ў газеце. Пасля
абмеркавання спыніліся на прапанове
Куляшова: завесці ў газеце раздзел, у якім
асвятляліся б баявыя справы аднаго байца.
Быў прыняты варыянт загаловак, прапанаваны
Куляшовым: "Рассказ о том, как бьет врагов
на фронте Алексей Петров".

Такіх фельетонаў было змешчана ў газеце
каля васьмідзесяці".

"І хаця Аляксей Пятроў быў героем, як
кажуць, выдуманым, — піша Куляшоў у
артыкуле "Фронтавы рэпартаж", — салдаты
яго любілі і ў існаванне яго верылі, таму што
ўчынкі яго не з'яўляліся вынікам паэтычнай
фантазіі, а грунтаваліся на баявых выпадках,
што мелі месца на тым ці іншым участку
фронту, што займала 11 Армія. Вершы
таксама мелі канкрэтны адрас. І вадзіцель
Палякоў, і разведчык Розаў, і павар Жукаў
— прозвішчы не выдуманыя. Аб справах
гэтых салдат і афіцэраў зналі, вядома, іх

(Працяг на стар 14 — 15)

Шматграннасць таленту

ЦІХАНУ ПАНЦЮШЭНКУ — 80

Нарадзіўся Ціхан Антонавіч у горадзе Лебядзін Сумскай вобласці (Украіна). Пасля заканчэння сярэдняй школы праходзіў вайсковую службу ў Севастопалі, дзе яго і засяла вайна. У адным з баёў быў цяжка паранены, трапіў у палон, апынуўся ў Румыніі. У 1944 годзе ўцёк з лагера ваеннапалонных. Мабілізаваны ў армію, удзельнічаў у баях за вызваленне Венгрыі, Аўстрыі, Чэхаславакіі. Пасля заканчэння ў 1952 годзе Харкаўскага медыцынскага інстытута Ц. Панцюшэнка працаваў у Гродне ардынатарам хірургічнага аддзялення абласной бальніцы. З 1965 года жыве ў Мінску. Быў старшым навуковым супрацоўнікам Навукова-даследчага інстытута анкалогіі і медыцынскай радыялогіі Міністэрства аховы здароўя БССР, на іншых адказных пасадах. Аўтар каля 300 навуковых прац, сярод іх восем манаграфій. На навуковым рахунку Ц. Панцюшэнка сем вынаходніцтваў. Доктар медыцынскіх навук, прафесар. Літаратурную працу пачаў у 1960-я гады, з першым апавяданнем "Водпуск" выступіў у 1978 годзе ў газеце "Звязда". Як нарысіст дэбютаваў у 1975 годзе на старонках часопіса "Полымя" (нарыс "Бітва за жыццё"). Ц. Панцюшэнка ў сваіх мастацкіх творах аддае перавагу ўласна перажытаму. У сваёй першай кнізе, а ёй стала аповець "Гайна древних руин" (1983), праўдзіва ўзнавіў паўсядзённы будні аднаго з падраздзяленняў берагавой аховы. Блізкасць да дакументальнай асновы адчуваецца і ў раманах "Мужчыны не плачут" (1986) і "Главный врач" (1990). Разам з тым гэта па-сапраўднаму глыбокі мастацкі творы, у якіх паўстае само жыццё такім, якім яго ёсць, вымалеваны цікавыя персанажы. З 80-годдзем, шануюны Ціхан Антонавіч! Яшчэ доўгага веку вам, новых поспехаў у навуцы і творчасці!

"Беларусам адчуваў сябе заўсёды..."

ВАСІЛІЮ ПЕТРУЧУКУ — 75

Выпадак не сказаць каб часты ў літаратуры, але разам з тым і адзінакым яго не назавеш. Хоць і рэдка, ды з яўляюцца пісьменнікі, якіх можна назваць аўтарамі адной кнігі. Ёсць усе падставы так гаварыць і пра Васілія Петручку. Яго, у многім аўтабіяграфічная, аповець "Пожня" выдавалася спачатку на польскай мове, двойчы выходзіла па-беларуску: у Беластоку (1987) і ў Мінску, у "Мастацкай літаратуры" (1991) і прынесла пісьменніку заслужаную вядомасць як на Радзіме, так і за яе межамі. Аўтар напісаў яшчэ толькі некалькі апавяданняў і навел, не кажучы, зразумела, пра публіцыстычныя выступленні, краязнаўчыя нарысы на старонках беластоцкай "Нівы". Працяг "Пожні" — аповець "Паганец". А нарадзіўся В. Петручук 23 жніўня 1926 года ў вёсцы Грабавец на Беластоцчыне. Дату ўдакладніў пазней, калі прайшоў нямаля шляхоў-дарог. Маленства ж меў сіроцкае, не да таго было, каб падобныя дробязі памятаць. Гэтым болям аб зусім не радасным, слёзным маленстве напоўнены і пачатак "Пожні": "Нарадзіўся я ў 1926 годзе, але ніхто не ведаў, у якім месяцы; і мяне таксама гэта не цікавіла. Дзядзіна гаварыла, што "дзесяці летам..." Ведаю, што, калі жыву, значыцца, нарадзіўся я, — і тое, што было мне ўсяго паўтара года, калі памерла мая маці. Пасля смерці маёй маці мой лёс цікавіў сваякоў столькі, колькі леташні снег". З гэтай самай непрыкаянасці, жыццёвай нязручнасці і беспрытульнасці, В. Петручук доўга шукаў сваё месца ў жыцці. Так, спачатку ў жыцці, бо, каб прысці ў літаратуру, яму найперш неабходна было ўпэўніцца, што зусім не лішні на зямлі. На доўгі час лёс звязаў з арміяй: закончыў афіцэрскую школу. Толькі ў 1965 годзе звольніўся ў запас, пераехаў з Варшавы ў Беласток. Зблізіўся з Нівай, цікавіўся даўно: "Беларусам жа сябе адчуваў заўсёды, дзе б ні жыў і дзе б ні працаваў. Маю на ўвазе, вядома, сваё дарослае жыццё. Прытым аніякія крутыя павароты палітычнага характару не змянілі мяне, хаця я ў іх браў непасрэдны ўдзел як афіцэр. Не перамяніла мяне і польскамоўнае асяроддзе, у якім я жыў і працаваў". Ад нататак, артыкулаў непрыкметна перайшоў да прозы, Першае апавяданне "Закалядаваў надрукаваў у 1975 годзе. Так з асобных апавяданняў, замалёвак і пачала нараджацца аповець "Пожня", якая стала вылакутаванай споведдзю аб цяжкім маленстве, аб пакручастым лёсе чалавека.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

У суровы век жыву суро́ва

(Працяг. Пачатак на стар 13)

таварышы па ўзводзе, роце, палку, прыкладам іх, што знайшоў водгук у газеце, ганарыліся". У Аляксеі Пятрове байцы бачылі майстра сваёй справы і сапраўднага смельчака. Неўзабаве ён пачаў успрымацца чытачамі як жывы чалавек. "Напярэдадні новага 1942 года, — піша Фарбераў, — да мяне прыйшоў работнік Ваенгандлю і заявіў: — Мяне прыслаў начальнік Ваенгандлю з просьбай даведацца пра адрас Аляксея Пятрова. Мы хочам на Новы год паслаць яму пасылку. Калі я выказаў здзіўленне, работнік Ваенгандлю адказаў: — Як жа, такога героя і каб мы, Ваенгандаль, не пачаставалі віном і шакаладам, гэта ж будзе злачыства. Але яшчэ больш здзіўіўся ваенгандлевец, калі я яму сказаў, што адраса даць не магу, бо байца Аляксея Пятрова не існуе". "Асаблівы поспех, — цытую таго ж аўтара, — мела другая гумарыстычная форма, актыўнейшым стваральнікам і ўдзельнікам якой быў Аркадзь Куляшоў. Пры складанні нумара, прысвечанага 24 гадавіне Кастрычніцкай рэвалюцыі, у некаторых супрацоўнікаў рэдакцыі паявілася думка даць на чацвёртай паласе пародыю на фашысцкую газету. Думалі-гадалі і расылі назваць гэты гумарыстычны куток "Вралишер Тарабахтер", парадзіруючы загаловак гітлераўскай газеты "Фелькишер Беобахтер". Паўленне ў свет газеты з гэтым матэрыялам выклікала фурор". Гэты "маленькі", як п'яшотна называў бацьку Аляксандр Трыфанавіч, аказаўся вельмі з'едлівым журналістам. Можна дапусціць, што эмацыянаму ўздзеянню твораў Аркадзя Куляшова на чытачавойскаўца па гэты бок фронту, адпавядаў не меншы па сіле адмоўнай энергетыкі водгук па той бок. А там, у акупацыі, заставаліся блізкія... Хрысціна Афанасенка, выпускніца Елавецкай школы, дзе працавала Кацярына Фамінічна Ратабыльская, апошні перадаваў год жыла ў нашай сям'і, у Мінску, даглядаючы дзяцей. 23 мая 1941 года бацька з'ехаў у Хоцімск да бацькоў. Ён з'явіўся на парозе нашай кватэры на Маскоўскай, 24 увечары 23 чэрвеня, і першае, што сказаў Хрысціне, якая адчыніла яму дзверы, было: — Уцякай адгэтуль! — На цягнік я ўжо не села, — расказвала мне Хрысціна ў 1972 годзе, — і да Хоцімска дабралася месяц, у кроў збіўшы ногі, бо гумовыя калошы, у якіх я пачынала сваю пешую "вандроўку", вытрымалі толькі палову шляху." Восем, нарэшце, родны Елавец. У гэтай маленькай вёсцы на ўскраіне нават беларускай цывілізацыі не было, здаецца, і адпачыць. Але ж дзе там! Яе арыштоўвае і тыдзень трымае паліцыя. Вядома, што з першых дзён вайны мы, жонка і дзеці Аркадзя Куляшова, жылі ў Хоцімску ў бацькоў пазта, а перад самым прыходам немцаў раптам зніклі. Былі ўсе падставы меркаваць, што мы недзе хаваемся. Бацька ўсё жыццё лічыў сябе абавязаны Алесю Кучару за тое, што той уратаваў яго сям'ю. Мая маці, вялікая прыхільніца ваеннага генія Напалеона, лічыла, што немец да Хоцімска не дойдзе, і мы бескалатна адпачывалі ў гасціннай хаце старэйшых Куляшовых: пілі жывільны сырадой і яйкі з-пад бабунчынай курачкі, елі ясквовы тварог з дзедавым мёдам і пасвіліся ў ягідніку. Калі сярод дарослых заходзіла гаворка пра небяспеку, — пачыналася дыскусія. Маці нагадвалі, што немец ужо блізка. — Гітлер, — спакойна пацягваючы сырадой, канстатавала яна, — не Напалеон! — Але ж Напалеон дайшоў да Масквы! — даводзіў Аляксандр Мікалаевіч, убіраючыся ў пчаларскія даспехі. — Дык то ж быў Геній! — ставіла кропку ў спрэчцы мая маці. Яе ўзнёслы сафізм мог каштаваць нам жыцця, бо Хрысціну распытвалі пра нас, жонку і дзяцей Куляшова, якіх, як сказала мне яна, мелі намер павесіць. Памятаю, як у спякотны ліпеньскі поўдзень мяне гвалтам цягнулі ад рэчкі, дзе я бавілася ў вадзе між драўлянымі палямі разбуранага моста. Калі мы з Тоняй (Антанінай Аляксандраўнай Куляшовай, бацькавай зводнай сястрой, якая дагэтуль жыве ў Хоцімску) убеглі ў хату, там прыемна пахла смажынка. Бабуля ліхаманкава завіхалася ля стала. Калі мы з Тоняй (Антанінай Аляксандраўнай Куляшовай, бацькавай зводнай сястрой, якая дагэтуль жыве ў Хоцімску) убеглі ў хату, там прыемна пахла смажынка. Бабуля ліхаманкава завіхалася ля стала. Перад хатай стаяла палупатка, побач з ёю смакталі папіросы трое заклапочаных мужчын. Яны рашуча адмовіліся не толькі частвацца, але нават заходзіць у хату. Выпілі адзіна па

шклянцы малака, якое ім вынесла Надзея Аляксандраўна, бацькава родная сястра. Вайна, дарэчы, дагнала яе мужа ў лютым 1951-га. Івана Іосіфавіча Маслоўскага, настаўніка матэматыкі ў Лапічах, выклікалі раптам у Асіповіцкі НКУС. У вайну ён пэўны час знаходзіўся ў нямецкім палоне. Па дарозе ў Асіповічы гэты мужны чалавек загінуў пад коламі цягніка, удала сімуляючы няшчасны выпадак на чыгунцы. Свой адказ затрымацца мужчыны патлумачылі тым, што Хоцімск знаходзіцца ў акружэнні, бо нямецкія танкі прайшлі ўжо на Рослаў. Нас, дзяцей, літаральна пакідалі ў кузаў, куды села мая маці і Надзея Аляксандраўна. Ехаць "у белы свет" больш ніхто не згадзіўся. Бабуля адно паспела — укінуць у кузаў сваю вялізную старасвецкую хусту з воўны і... алавынны чайнік. Яны нам вельмі спатрэбіліся, асабліва калі ехалі ўначы на адкрытай артылерыйскай платформе з Клінцоў у Бранск. Машына аказалася рэдакцыйнай. На ёй М. В. Зімянін з супрацоўнікамі вывозіў архіў рэдакцыі газеты "Чырвоная змена". А. Кучар падказаў, што сям'я Аркадзя Куляшова знаходзіцца ў Хоцімску і трэба было б за ёю заехаць. Зімянін, які не меў права браць у службовую машыну староннік, згадзіўся толькі тады, калі да прапаноў Кучара далучыўся трэці член калектыву, журналіст, пра якога мы зараз ведаем толькі, што прозвішча яго пачыналася на літару М і што ён не вярнуўся з вайны... Яны дзавезлі нас да Клінцоў, бо больш блізка Унеча была ўжо захопленая немцамі. Не пажадаўшы ехаць з намі "у белы свет", гаспадарлівыя бацькі Аркадзя Куляшова паставілі сябе і малодшых дзяцей Антаніну і Уладзіміра ў не менш складаную сітуацыю, якая кожнаму з іх магла каштаваць жыцця. Пачалося з таго, што Аляксандр Мікалаевіч раптам даведаўся, што сход насельніцтва вёскі Малы Хоцімск абраў яго камендантам. Дзед мой на тым сходзе прысутнічаць не мог, бо жыў у дзесяці кіламетрах ад гэтай вёскі, у мястэчку Хоцімск. Калі пазней ён спрабаваў высветліць, з чыёй ласкі трапіў на гэтую "пасаду", высветлілася, што ніхто з малахацімчан не меў да гэтага дачынення, а нехта ўспомніў, што імя Куляшова выгукнуў на сходзе невядомы мужчына. На пасадзе каменданта А. М. Куляшоў пратрымаўся 41 дзень, выкарыстоўваючы яе па-куляшоўску спецыфічна. У лісце да майго бацькі, напісаным у шасцідзятых і прыйшоўшым з Іркуцка, жанчына расказала пра свой візіт да Аляксандра Мікалаевіча ў першыя дні яго каменданцтва. Яна апісвае цёплы спагадлівы позірк вачэй свайго візаві, калі ён слухаві расказ пра яе пакуты (на руках маладой жанчыны засталіся маці і пяцёра малых дзяцей). На развітанне Куляшоў працягнуў наведвальныя запіскі, адрасаваную вяртаўніку калгаснага склада: "Подательнице этого выдать два пуда муки как многодетной жене красноармейца". Невядома, чым бы ўсё гэта скончылася, калі б аднойчы да Кацярыны Фамінічны не завітаў з Малага Хоцімска яе колішні вучань. Ён прыйшоў папярэдзіць настаўніцу, што партызаны збіраюцца пакараць каменданта. Пачакаўшы, пакуль муж павячэрае, Кацярына Фамінічна выправіла яго да сваёй сястры Соф'і ў вёску Дарагая, што на Крычаўшчыне. Уначы сапраўды прыйшлі. Страшна раз'юшыліся, не знайшоўшы Аляксандра Мікалаевіча, і... скінулі ў студню на вуліцы выпадковага прахожана. Прайшлі дзесяцігоддзі, перш чым мы сталі здагадацца, што тое, што адбылася з бацькам Аркадзя Куляшова, па пачырку вельмі нагадвае правакацыю нахшталь той, якая дасягнула сваёй мэты ў выпадку з Янкам Купалам. Не буду паглыбляцца ў разважанні наконт таго, хто, калі здагадак слушная, задумаў аперацыю, хто і як яе праводзіў, хто каго пры гэтым выкарыстоўваў і нашто было тапіць таго няшчасніка. Калі браць па вялікім рахунку, то, мабыць, гэта была спланаваная акцыя. Ведала ж аднекуль Н. Бялькевіч, жонка П. Глебкі, якая ў вайну працавала на беларускім радыё ў Мінску, што ў Маскве рыхтуецца нешта супраць Янкі Купалы. І не толькі ведала, а здолела папярэдзіць мужа не ўязвацца ў падзеі, якія насоўваюцца. Янка Купала — знакавая фігура, гэта ўпершую чаргу вялікая постаць беларускай культуры. Ён той, хто вынес у XX стагоддзе ідэй Каліноўскага, якія завялі ў часе, бо не былі спраўджаны своечасова, калі аналагічныя працэсы абнаўлення пасляхова прайшлі па ўсёй Еўропе.

Паміж Янкам Купалам і Аркадзем Куляшовым у той перыяд сапраўды існавала істотнае падабенства. Гэта іх вершы закідваліся ў якасці ўлетак за лінію фронту. Я маю на ўвазе купалаўскія "Партызанаў" і куляшоўскія "Ліст з палону", "Над брацкай магілай" і "Баладу аб чатырох заложніках". Больш таго, у канцы 1943-га за лінію фронту павандравала і паэма "Сцяг брыгады", але трапіла яна не ў нашы лясы, дзе творы сваіх пазтаў чытала ўсё насельніцтва Беларусі, уключаючы партызанаў і паліцыю, а д партызанаў Сербіі. Пра гэта яшчэ ў 1976 годзе расказаў на VII з'ездзе пісьменнікаў Ніл Гілевіч — згадваючы сваю гаворку з чарнагорскім паэтам Радаванам Зогавічам: " — Дзесяці ў канцы 43-га ў Чарнагорыю, дзе мы вялі цяжкія баі, савецкі самалёт даставіў пазэрз патрэбныя нам боепрыпасы і медыкаменты — і тое і другое катастрафічна скончылася. Там аказалася і некалькі новых савецкіх кніг аб вайне, у тым ліку — паэма Куляшова "Сцяг брыгады" ў перакладзе Ісакоўскага. Паэма літаральна ашаламіла мяне. Я чытаў яе і перачытаў шмат разоў, чытаў таварышам па зброі, якія трохі разумелі рускую мову, а для тых, хто не разумее, асобныя мясціны сам перакладаў на сербскую. Гэта была паэзія, якая радніла нас з савецкімі братамі — радніла ў янавісці да фашыстаў і веры ў перамогу, паэзія, якая прыдавала нам духоўнай моцы і сілы...". Шчыры прыхільнік паэзіі Аркадзя Куляшова, паэт Мікола Аўрамчык расказаў мне, быццам мой бацька лічыў, што сябра яго юнацтва, паэт Змітрок Астапенка, арыштаваны ў 1933 годзе і высланы ў Сібір, — жывы. Вядома, што Астапенку ўдалося ўцячы з лагера і трапіць на фронт. У 1944-м ён быццам бы загінуў у Славацкіх Татрах, дзе змагаўся ў патрызанскім атрадзе. Гісторыя жыцця гэтага неардынарнага чалавека надзвычай цікавая, але гаворка зараз не пра гэта. Пасля вайны невядома адкуль у Саюзе пісьменнікаў з'явілася паэма Змітрака Астапенкі "Эдэм" і была надрукавана. Бацьку ўразіла і ўсцешыла ў ёй тое, што сябра выкарыстаў у сваёй паэме адзін фармальны прыём са "Сцяга брыгады". Куляшоў разумее, што выкарыстоўваючы ў паэме яго наватарскі прыём, Астапенка паведамляў, што чытаў "Сцяг брыгады", што ўхваляе твор, і што сам ён жывы. На жаль, бацька, мабыць, памыляўся, лічачы, што яго сябра перажыў вайну. Куляшоў не ведаў, што той мог пазнаёміцца са "Сцягам брыгады" яшчэ ў канцы 43-га ў Славакіі, як Зогавіч у Чарнагорыі. Вяртаючыся да героя нашай гаворкі, скажу, што яму пашчасціла ў тым, што з пачатку вайны ён апынуўся на перадавой у калектыве, які складаўся з шасці чалавек. Навідавоку ён быў недасягальны для рэпрэсіўнай машыны ні з таго, ні з гэтага боку. А ўявіце сабе, што ў тую студню скінулі Аляксандра Мікалаевіча? Няцяжка здагадацца, што чалака Аркадзя Куляшова пасля вайны, калі б яго бацька быў знішчаны партызанамі як здраднік. Мяне заўсёды здзіўляла, чаму прэмію за лепшую ваенную паэму Куляшоў атрымаў не ў 1945 годзе. Магчыма, і таму, што запланаваная загадка траўля ўсё-такі пачалася. З ёю, мабыць, і быў звязаны другі бацькаў інфаркт. Падставай быў усё той жа Аляксандр Мікалаевіч. Спачатку немцы спалілі хату каменданта-вальнадумца. Калі ж ён, нарэшце, аб'явіўся ў Хоцімску, сям'ю арыштавалі, а праз пэўны час Аляксандра Мікалаевіча з шаснаццацігадовым сынам адправілі на прымусовыя работы ў Нямеччыну. Калі яны вярнуліся адтуль, ім не выдавалі дакументаў і нікуды не выпускалі. Грамадская сітуацыя для Аркадзя Куляшова была такой, што прымусіла яго паісці на "ваенную хістрасць": напісаць старшынё Саюза пісьменнікаў ліст, у якім аўтар задае Міхасю Ціханавічу пытанне: ці не парайце яму той адрасы ад бацькі, як гэта зрабіў некалі Паўлік Марозаў. Толькі дзякуючы зухаватаму капітану пазту Пятру Прыходзьку, які літаральна вырваў з рук мясцовага НКУС і цягніком давёз да Мінска чалавека без дакументаў, нягледзячы на суровы кантроль на чыгунцы, адбылася сустрэча бацькі з сынам. Яна ўсё праясніла. Схадзілі на прыём да Панамарэнка, і той даў загад чыноўнікам з Саюза пісьменнікаў спыніць траўлю "адзінага ў СП сапраўднага паэта-франтавіка". У кастрычніку 1977-га бацька вельмі здзіўіў мяне, папрасіўшы не займацца яго літаратурнай спадчынай, бо лічыў, што пасля смерці яго імя падвергнецца шальмаванню. Я з ім не згадзілася, сказаўшы, што плён

Віктар КАВАЛЕНКА

Прэзідэнта АН Беларусі быў назначаны Ганаровым дырэктарам Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы.

Беларуская навука раптоўна страціла выдатнага спецыяліста ў галіне літаратуразнаўства і крытыкі. Яго працы, прысвечаныя творчасці Змітрака Бядулі, Якуба Коласа, Івана Шамякіна, Алеся Адамовіча, Міхася Лынькова, манаграфіі аб літаратурным працэсе XIX — пачатку XX ст.

працы таленавітага чалавека — вялікая каштоўнасць нацыі. Аднак факты — рэч упартая. Праца над зборам твораў Аркадзя Куляшова, якая ўжо два гады вялася Інстытутам літаратуры АН БССР, была спынена ў год смерці Петруся Броўкі на карысць дзевяцітомніка апошняга. У Броўкі была, праўда, істотная перавага над Куляшовым: першы з'яўляўся Героем Сацыялістычнай Працы. Што да куляшоўскага сямітомніка, то да працы над ім Акадэмія навук так і не вярнулася, хоць з таго часу прайшло ўжо 23 гады. А што, калі Аркадзь Куляшоў проста паўтарае лёс Аляксандра Пушкіна? І праз два гады, калі нашчадкаў ужо не трэба будзе выплачваць аўтарскі анарар, беларускі чытач атрымае, нарэшце, доступ да твораў любімага паэта?

Памятаю, як у 1978 годзе ў рэдакцыі навукова-пазнавальных перадач сцерлі навучальную перадачу пра Аркадзя Куляшова, нягледзячы на тое, што яна атрымала вышэйшую ацэнку калектыву. Замест сцёртай мне прапанавалі зрабіць другую, якая адпавядала б назве "Я хочу, чтоб к штыку прывярнула перо!" Я рабіла вялікія намаганні, каб выканаць заданне, але пракрустава ложа вобраза Маякоўскага аказалася зацесным для паэзіі Куляшова.

На апошнім з'ездзе Саюза пісьменнікаў, што адбыўся 29 мая, Алена Кобец-Філімонава расказала мне, што 3 ліпеня 1944 года, у дзень вызвалення Мінска прысутнічала на сустрэчы Аркадзя Куляшова з мінчукамі на вуліцы Інтэрнацыянальнай. Пятнаццацігадовай дзяўчыцы запаў у душу абаяльны паэт у форме капітана з баявымі адзнакамі на гімнасцёрцы (медалём "За отвагу" і ордэнам "Боевога Краснага знамені") і яго жывы аповед пра Маякоўскага.

Што да Куляшова, то вобраз "пяра-штыка" актуальны толькі для яго ваеннай паэзіі на рускай мове. А той, хто "спусціў" мне гэтую назву, магчыма, пераносіў на паэзію Куляшова чыёсці адмоўнае стаўленне, сфарміраванае, магчыма, яшчэ ў гады вайны і ніколі не перагледжанае, або ўласнае павярхоўнае веданне.

Падобнае можа здарацца з пісьменнікамі толькі ў сітуацыі, якую можна акрэсліць як "дзе радзімы — два патрыятызмы".

Аркадзь Куляшоў быў патрыятам дзяржавы, якая называлася СССР. Адначасова ён не пераставаў быць патрыятам сваёй "малой радзімы", якой у межах СССР была Беларусь.

Калі "дзяржаўны" патрыятызм савецкага паэта Аркадзя Куляшова цаніўся адпаведна таленту аўтара, то яго "мясцовы" мог сыходзіць у пэўных колах за факт светапогляднай абмежаванасці аўтара.

Невыпадкова шчыры сябра паэта Аляксандр Твардоўскі падкідаў яму ідэю пераходзіць на рускую мову.

Разважаў ён слушна. У плане кар'еры руская мова адкрывала зусім іншыя магчымасці: на некалькі парадкаў большыя тыражы і, адпаведна, ганарары, іншыя магчымасці друкавацца. Бацькавы перакладчыкі ў Маскве атрымлівалі за пераклад яго вершаў значна больш, чым ён у Беларусі за публікацыю ўласных. Датаго жожны буйны твор Куляшова прабіваў сабе дарогу да беларускага чытача толькі пасля таго, як быў надрукаваны ў перакладзе на рускую мову.

Марыя Іларыёнаўна, жонка Твардоўскага, як, магчыма, і ён сам, не раз задавалася пытаннем пра непрактычнасць сябра: думка пра беларускі патрыятызм не прыходзіла ў галаву рускаму чалавеку. Яго патрыятызм не раздвойваўся на дзяржаўны і нацыянальны і не ўносіў у душу разладу, роднаснага амбівалентнасці.

Адсюль, я думаю, такое дзіўнае для адукаванай жанчыны і недарэчнае для знаўцы творчасці Аркадзя Куляшова меркаванне пра яго слабае валоданне рускай мовай. Насамрэч, бацька быў чалавекам бездакорнай граматычнасці і валодаў рускай мовай не горш, чым беларускай. Не трэба забываць, што ён скончыў рускую пачатковую школу, бо яго родныя Саматэвічы, як і ўся Магілёўшчына, да 1926 года заставаліся ў складзе РСФСР.

А да Марыі Іларыёнаўны, думаю, трапіла нешта, напісанае рукой маёй маці, вясковай сіраты, якая пайшла ў школу дзевяцігадовай, што адбілася на яе пісьменнасці, тым больш, што ў далейшым мела месца двухмоўе. Вынікам стала "трасянка".

Драма беларускага грамадства ў тым, што ў сьвядомасці яе жыхароў здаўна патэнцыяльна існуе паняцце "дзвюх радзім". Яно спараджае паняцце двух патрыятызмаў, што ў лёсавызначальны момант раскоўвае грамадства. Насельніцтваў краіны з такім геапалітычным статусам варта было б разумець, што яе жыхароў аб'ядноўвае лёс Беларусі, што ён — адзіная для ўсіх рэальнасць і надзея.

17 жніўня 2001 года трагічна загінуў акадэмік НАН Беларусі, доктар філалагічных навук, заслужаны дзеяч навук БССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Якуба Коласа, член Саюза беларускіх пісьменнікаў, выдатны беларускі крытык і літаратуразнавец Віктар Антонавіч.

Віктар Антонавіч Каваленка нарадзіўся 21 ліпеня 1929 года ў в. Сакаўшчына Валожынскага раёна Маладзечанскай вобласці ў сялянскай сям'і. У 1948 г. скончыў Лідскае педагагічнае вучылішча, а ў 1953 г. — Мінскі педагагічны інстытут імя А. М. Горкага, настаўнічаў.

У 1955 г. В. А. Каваленка паступіў у аспірантуру пры Акадэміі навук БССР па спецыяльнасці беларуская літаратура. Згэтага часу ўвесь далейшы лёс В. А. Каваленкі звязаны з Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы. У 1959 г. абараніў кандыдацкую, а ў 1978 г. — доктарскую дысертацыю. З 1962 па 1982 г. працаваў старшым навуковым супрацоўнікам Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, а ў 1982—1997 гг. — дырэктарам гэтага інстытута. У 1997 г. Віктар Антонавіч рашэннем

Тварыў дзеля праўды, дзеля шчасця народа

Саюз беларускіх пісьменнікаў спасцігла вялікае гора — на 73-м годзе жыцця раптоўна пайшоў з жыцця выдатны літаратуразнаўца і пісьменнік, былы шматгадовы дырэктар Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, акадэмік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі імя Якуба Коласа, член рады СБП **Віктар Антонавіч Каваленка**.

Навуковая і творчая дзейнасць Віктара Каваленкі — глыбокага мысліцеля-аналітыка, тонкага інтэрпрэтатара літаратурных тэкстаў, яркай асобы — вызначалася прынцыповасцю, адказнасцю за лёс роднай літаратуры і культуры, публіцыстычнай накіраванасцю і вострай палемічнасцю. Ён быў перакананы і не раз зазначаў, што прафесія крытыка — прафесія вялікага грамадскага абавязку, а яго неабходныя якасці — пранікліваць, праўдзіваць, вернасць ісціне. Менавіта такімі якасцямі валодаў і сам Віктар Каваленка. Яго паплекнік і аднадумца Алеся Адамовіч пісаў пра яго: "Галоўная рыса яго як асобы, як пісьменніка, як крытыка — прынцыповая дабрыва. Не ў тым сэнсе, што

дрэннае ў творы ці ў літаратуры не ацэньваецца ім з адпаведнай праўдзіваасцю. Гэта не так: крытык гэты надзвычай шчыры... І яшчэ адзін галоўны прынцып гэтага таленавітага крытыка: літаратуру ён выявае жыццём, кожную літару і коску мастацкага твора. Прытым жыццём народа, яго інтарэсамі". А сам В. Каваленка ў адным са сваіх апошніх выступленняў падкрэсліваў: "Абарона дэмакратыі і культуры — гэта не толькі дэкларацыі, тэарэтычныя праспекты, публіцыстычныя выступленні, хоць і яны, несумненна, дужа патрэбныя. Гэта ўрэшце наша штодзённая праца па стварэнні напружанага духоўнага жыцця, па стварэнні такой атмасферы, калі б немагчымым было распаўсюджванне маларазвітых і абскурантысцкіх поглядаў на стан рэчў у нашай краіне. Хай запануюць у нас спраўдныя дэмакратыя і культура! Хай прынясуць шчасце нашаму народу!"

Так, літаратуру, літаратурную дзейнасць і крытыку ён разглядаў не інакш як у самай цеснай сувязі з жыццём народа, з ідэалам

народнага шчасця.

Надзвычай адчувальная прысутнасць В. Каваленкі ў літаратурным жыцці, у жыцці пісьменніцкай арганізацыі тлумачылася яшчэ і тым, што ён заўсёды звязваў стан літаратуры, узмацненне яе мастацкага патэнцыялу з асобай пісьменніка. Ён прынцыпова выступаў супраць такіх праў у пісьменніцкім асяроддзі, як недастатковая зацікаўленасць жыццём, амбітнасць, самазадаволенасць і г. д., гаварыў пра неабходнасць "атмасферы адзінства творчых імкненняў да вялікіх мэтаў мастацтва". Ён быў для нас адначасова і простым, сціплым, добразычлівым таварышам па пры, і ўважлівым, мудрым настаўнікам, бясспрэчным, высокім аўтарытэтам. Застаюцца назаўсёды з намі яго творчая спадчына і яго маральныя ўрокі, застаецца з намі, будзе жыць у нашай сьвядомасці і нашых сэрцах яго непаўторны светлы вобраз.

Саюз беларускіх пісьменнікаў

Такім ён запомніцца

Нязвычайна і цяжка думаць пра Віктара Каваленку ў мінулы часе. І жыццём, і творчасцю сваёй, і ўсёй істотай ён моцна быў прывязаны да сённяшняга дня, да ягоных трывог і клопатаў, праблем і спадзяванняў, шмат журыўся над нашай "дарогай у нікуды" (здаецца, менавіта з такім артыкулам выступіў калісьці ў "ЛіМе"). І ўявіць сённяшні дзень без незабыўнага Віктара Антонавіча проста немагчыма. Але што зробіш, нічога не перайначыш, ён ужо на тым беразе, які, як казаў Твардоўскі, цяпер усё больш аддаляецца ад нас, адплывае, хаваецца за далягядам. Зрэшты, з гэтым можна і паспрачацца: у чымсьці аддаляецца, а ў чымсьці, наадварот, набліжаецца. Многае становіцца больш выразным і акрэсленым. Гэта ў поўнай меры адносіцца да духоўнай постаці Віктара Каваленкі. Сапраўдны інтэлігент. Сын беларускай зямлі. Жыў ён чэсна і адкрыта, не здраджаў сябрам, бараніў дабро. Калі бараніў, быў

ваяўнічы. Я помню, як ён змагаўся з літаратурнымі стараверамі, адстойваючы і сапраўды цудоўную кнігу Б. Сачанкі "Барыі ранняй восені". Гэта было даўно, у 1962 годзе, тым не менш помніцца! Але ваяўнічасць не была яго прызнаваннем. Ён больш адпавядаў блокаўскаму вобразу: "дзіця добра і святла". Быў міласэрны, любіў справядліваць. Лічыў патрэбным усім дапамагаць. Асабіста я шмат чым яму абавязаны як літаратар, навуковец, які цяпер займае

тую клопатную пасаду, з якой працяглы тэрмін бліскуча спраўляўся Віктар Антонавіч, будучы дырэктарам Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы. Акадэмік Віктар Антонавіч Каваленка — аўтар многіх грунтоўных навуковых прац. Спадзяюся, што лепшыя з іх стануць класікай нашага літаратуразнаўства. Ён стаў у шэраг выдатных дзеячаў нашага Адраджэння побач з імёнамі самых пачэсных яго рупліўцаў і натхніцеляў. Такім ён і запомніцца.

Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ

Саюз беларускіх пісьменнікаў з глыбокім жалем паведамляе аб смерці пісьменніка КАВАЛЕНКІ Віктара Антонавіча і выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Рэдакцыйная калегія і калектыв супрацоўнікаў часопіса "Полымя" глыбока смуткуюць з прычыны смерці сябра рэдкалегіі, пісьменніка КАВАЛЕНКІ Віктара Антонавіча і выказваюць шчырае спачуванне яго родным і блізкім.

Калектыв рэдакцыі штотыднёвіка "Літаратура і мастацтва" выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім пісьменніка Віктара КАВАЛЕНКІ з прычыны ягонай смерці.

Кніга пра знішчэнне беларусаў

На мінскай Міжнароднай навукова-тэарэтычнай канферэнцыі, удзел у якой бралі беларускія навукоўцы, аматары айчыннай гісторыі, а таксама замежныя госці з Англіі, Германіі і Канады, лепшай кнігай мінулага года па гісторыі Беларусі была прызнана праца берлінскага гісторыка доктара Хрысціяна Герлаха "Скальчуляваныя забойствы: нямецкая эканамічная палітыка вынішчэння ў Беларусі 1941—1944" (Гамбург, 2000).

Прэзентуючы сваю кнігу, якая за апошнія два гады мела ў Германіі тры перавыданні, доктар Герлах зазначаў, што яна з'яўляецца неад'емнай часткай сучаснай сусветнай гістарыяграфіі па вывучэнні акупацыі Беларусі падчас другой сусветнай вайны. Навукоўцы гаварылі аб неабходнасці яе перакладу і як мага хутчэйшага набліжэння да беларускай чытацкай аўдыторыі.

АГА

Pro Patria et Radivilo

Паэтычная творчасць Яна Радвана — нераскрытая старонка ў гісторыі айчынай літаратуры XV стагоддзя. Лацінская мова, на якой створаны вядомыя на сённяшні дзень вершы паэта, стала асноўнай перашкодай для вывучэння яго творчасці беларускімі навукоўцамі. Ды і не толькі моўная перашкода спрычынілася да занябанасці літаратурнай спадчыны Яна Радвана, найперш на Беларусі.

Яшчэ зусім нядаўна ў айчынным літаратуразнаўстве шырока выкарыстоўваўся не адпаведны гістарычным рэаліям крытэрыі нацыянальнай ідэнтыфікацыі творчасці таго ці іншага пісьменніка старажытнасці паводле лакалізацыі яго выданняў ці іх моўнай абалонкі. Нярэдка творцы, што убачылі свет у Кракаве, прыняты былі лічыць польскімі; творчасць паэтаў старажытнай Віленчыны разглядалася ў кантэксце гісторыі літоўскай літаратуры. Зразумела, што вышэйназваныя падыходы стратна адбіліся на ўяўленнях пра развіццё беларускай літаратуры. Беларускі літаратурны працэс XV—XIX стагоддзяў, развіваючыся ў рамках самых розных дзяржаўных утварэнняў, не супадае (і не можа супадаць!) з тэрытарыяльнымі межамі сучаснай Беларусі. Прыгадаем у тысячны раз тэзіс, які стаў ужо банальным у сучаснай беларускай медыявісціцы: літаратура — гэта не толькі феномен мовы, але і феномен ментальнасці, выражанай сродкамі мастацкага слова. "Радзівіліяда" Яна Радвана з гэтага пункту гледжання — бяспрэчна беларускі твор.

"Радзівіліяда" была выдадзена ў 1588 годзе ў Вільні ў друкарні Яна Карціана. Паэма, што складалася з чатырох кніг (3470 радкоў дактылічнага гексамэтра), была прысвечана ўшанаванню памяці віленскага ваяводы, гетмана Вялікага Княства Літоўскага, князя Мікалая Радзівіла ("Рудога"). У цэнтры ўвагі аўтара — падзеі Лівонскай вайны, але падчас непасрэдных батальных сіцен папярэдняе разгортванне паэтычнага эпічнага ў стылі антычнага гераічнага эпасу. Увогуле цесная сувязь з класічным літаратурнымі ўзорамі старажытнай Грэцыі і Рыма заўважаная ўжо ў самой назве: "Радзівіліяда", несумненна, уключаеца ў тую ж самую парадыхму (і словаўтваральную, і мастацка-выяўленчую), што "Іліяда" і "Энеіда". У слаўным гераічным эпасе аплываецца легендарны лён, які лічыцца непрыступнай цыворыняй, але быў зруйнаваны сілай, мужнасцю і хітрасцю пакрыўджаных ахейцаў. У творы Вяртлія — адзін з герояў іліёнскай (траянскай) вайны — Эней, які стаў заснавальнікам Рымскай дзяржавы. У паэме Радвана ўсплываецца легендарны княжацкі род Вялікага Княства Літоўскага, многія прадстаўнікі якога сталі гонарам і аплотам сваёй Айчыны; апісваюцца падзвігі аднаго з іх — Мікалая Радзівіла.

Прадугледжваючы прамую паралель з "Іліядай" або "Энеідай", якую абавязкова павінен правесці чытач, паэт тым не менш адмяжоўваецца ад антычнага эпасу сюжэтна. Пра гэта ён заяўляе ў самым пачатку свайго твора, збіраючыся "аздабляць сваім словам імя" Радзівіла. Разам з тым, Ян Радван захаваў многае ад класічнай паэзіі: зварот да Музаў, традыцыйную вобразнасць, звязаную з антычнай міфалогіяй, паэтычныя рэтардыцы.

Тэма "Радзівіліяды" — глыбока патрыятычная, бо сам высокі і старадаўні род патронаў і апекуноў паэта цікавіць не сам па сабе, а ў сувязі з гісторыяй Айчыны — старажытнай Літвы. "Свой твор я МАГУТНАЙ ЛІТВЕ прысвячаю", — адзначае аўтар, выдзяляючы прапіснымі літарамі імя Радзімы, як і імя князя Мікалая — героя Лівонскай вайны.

Працягваючы справу Яна Вісліцкага і Мікалы Гусоўскага, аўтар "Радзівіліяды" падае чытачам (перадусім — замежным) праўдзівыя звесткі пра флору і фауну, геаграфію, этнаграфію роднага краю, агульнымі штырамі пазначае яе слаўны гістарычны шлях. Пры гэтым ён захоўвае старажытныя гідронімы, што сустракаюцца яшчэ ў творах антычных аўтараў: Дняпро ён называе Барысфенам, Дзвіну — Дунай, Нёман — Хронам, Балтыйскае мора — Венедскім, Чорнае — Эўксінскім. Без паэтычнага надрыву, фальшывай патрыятычнай апантанасці Радван з грамадзянскай годнасцю распавядае пра сваю Радзіму. Ён не збіраецца прыпісваць ёй лішняга: няма тут, маўляў, такіх лясістых гор, як у Кампаніі; гэтая зямля не падобная да цудоўнага вострава Панхаі, бо няма тут прывабных далінаў накітал тэсалійскай Тэмпы, няма экзатычных садоў, як у Алікіяна, цара феакаў. Навошта паэту ўсе гэтыя прыпадобненні? Яго радзіма багатая іншымі прыроднымі дзівосамі, гэтакімі ж унікальнымі і вартымі захаплення. Майстар слова наўмысна адмаўляецца ад метафарычнасці і гіпербалізацыі. "Я не хачу і светлы лён параўноўваць са срэбнай прасторай", — заяўляе ён, бо бясконцае покрыва ляснянога поля самакштоўнае для яго само па сабе, а таму — ні з чым не параўнальнае.

Першая кніга "Радзівіліяды" рэпрэзентуе цэлы шэраг імёнаў, у ліку якіх — і летапісны Паламон, легендарны заснавальнік роду вялікіх князёў літоўскіх, і прапрашчур усіх Радзівілаў — Эрдзівіл, і нашчадкі "бацькі Гедыміна". Імя і асобу Мікалая Радзівіла паэт уключае ў гэты слаўны пералік. Узносячы да нябёсаў ваенны дзеі князя, Радван узвышае тым самым свайго слаўнага суайчынніка, сына старажытнай Літвы, які атрымаў сваю мудрасць ад продкаў. І ён, Паэт, таксама здзяйсняе свой творчы падзвіг. Дзеця Радзімы і Радзівіла

Жанна НЕКРАШЭВІЧ

Сотаў духмяных прынесці, і аж
на стваліне бруіцца;
Кубкі на княжскім сталі напаўняюцца
пахкім напоем.

Як апісаць мне ўсе рэкі, што
з розных крыніц выцякаюць?
Вось Барысфен, што магутна
струменіцца з рокатам гучным,
Потым шумліва абрушвае хвалі
ў бурлівае мора,
Вільгаць пляшчотную зліўшы
з даюю салёнага мора.
Вунь расцякаецца Дуна, што
круціць вірамі імкліва,
Полацкія берагі амывае ў паважным цячэнні,
Потым нарэшце схлынае шырока
ў Венедскае мора.

Ёсць у Літве і такая рака,
што не надта саступіць
Рэкам старым іліёнскім: цячэ
паміж ніваў багатых

Вілія чыстая. Вільна —
яе называюць сястрою —
Лёгка бяжыць у шырокіх абдымках
цудоўнага брата.

Хрона — вось як для мяне,
то ракі прыгажэйшай у свеце.
Многія німфы, дрыяды дубовых
дуброваў хацелі б

Хрону каханкамі стаць,
ды ён мае прывабную Свенту —
Чыстую, нібы бурштыны, нават лепей;
зямлёй самагіцкай

Свента цячэ і ўпадае ў цудоўнае
рэчышча Хрона.

Гэты вось край — для літоўцаў
айчына, для мужных судзінаў
І для бяспрашчальных явцягаў,
для полаўцаў і для намадаў,
Прусаў яшчэ старажытных,
аважжных душою аланаў

І сваякоў іх генідаў — народаў
магутных і здольных.

З гэтай зямлі — Эрдзівіл
і Трайдэн знакаміты паходзяць,
Слаўны Мінгайла, Скірмонт
неадольны і непераможны,
Потым Рамонт і Міндоўг —
валадар, што каронаю з Рыма

Быў увянчаны; і Віцень
паважны, і шматпераможны
Бацька яшчэ Гедымін,
на загаду якога ўзняліся

Вільні шматлюднай мур; і
а цяпер і сыноў яго ўспомнім,
Годных і мужных братоў
Гедымінавічаў неадольных —

Кейстута разам з Альгердам;
а потым дзяржава Ягайлы
Нават сарматам дала каралёў,
і над гунам магутным

Панства сваё ўсталявала; для чэхаў,
што з роду багемцаў,
Многіх вядомых князёў нарадзіла.

Цяпер МІКАЛАЯ,
з іх аднаго, РАДЗІВІЛА ВЯЛІКАГА,
мы апяваем.

Самі адчуеце: мудрасць
сваю атрымаў ён ад продкаў...
Пераклад з лацінскай мовы
Жанны НЕКРАШЭВІЧ

Радзівіліяда,

або ПРА ЖЫЦЦЁ І ДЗЕІ, СЛАЎНЫЯ ПОДЗВІГІ БЕССМЯРОТНАЙ
ПАМЯЦІ НАЙСВЯТЛЕЙШАГА ПАНА Мікалая Радзівіла, князя ў
Дубінках і Біржы Віленскага княства, а таксама наймацнейшага
ваяводы войскаў Вялікага Княства Літоўскага

(УРЫВАК)

КНИГА ПЕРШАЯ

Хтосьці з паэтаў апісвае сонца і месяца рухі,
Целаў нябесных выявы, таксама

Ішыя — першасновы бязмежнага
марскага прасторы,
нашага свету;

Шляхам нялёгкім ідуць яны —
толькі галінка алівы

Гонарам слаўных мужоў асвятляе
прыхільна і годна.

Хтосьці раскажа, магчыма,
пра Дзюкаліяновы воды —

Памятку злоснага веку,
а іншыя пармай Гігантаў

Славу здабудуць: раскажуць
пра войны на волі нябёсаў;

Кадмаву ганьбу апішуць
і дзеі пачварнага Марса,

Дом ненавісны Пелопна
або пачастунак Тыеста

Ці Вавілонскую везу,
ці Троі ліхія турботы —

Мноства дзівосаў старога, сцівелага свету.
Гэтыя сумныя байкі,
што вабяць адных ганарліўцаў.

Добра вядомыя ўсім,
заслугоўваюць кедр — не веры!

Песні ж мае — не хлусня,
бо яны не з такой барадою:

Я апяваю цябе, Радзівіла, твае слаўныя дзеі,
Вартыя памяці і пізрыўскі вянок ускладаю.
Чутка пра гэты твой падзвіг

дайшла і да варварскіх межаў,
о перле траісты, аднак пачынаю

Я аздабляць сваім словам
імя тваё, Старча вялікі,
Марса твайго, а таксама тваю
пракаветную славу.

О, Каліона з Эратай,
да нас павярніцеся тварам,
Подзвіг літоўскага правадыра
вы ўслаўляеце шматгучна —

Подзвіг, што ззяе да неба: герой
той і ў міры, і з Марсам

Родны свой край умацоўваў; успомніце
пра навальніцу,
Што праз Улу, на ванавах землях
ляцела шырока.

Хай нават славу яго абкарналі
ў дамовах лівонцы —

Можна лічыць, што ён сам
звязлаў усю Скіфію цалкам.

Слаўце ж героя, Багіні,
і ўсім грамадзянам падаіце

Добрыя звесткі. Свой твор
я МАГУТНАЙ ЛІТВЕ прысвячаю.

Непераможны і велічны край,
добра ў свеце вядомы, —

Гэта Літва, што шырока раскінула
плодныя нівы,

Гэта народ, што надзвычай суровы
ў памкненні да войнаў,

З марскай мужнасцю ў сэрцы:
ўспомнім выгнанне Лібона

Ці палямонаву мудрасць згадаем,
ягоныя планы

Скуль жа ідзе радавод старадаўні
літоўскі і скуль жа

Гэты народ шматуладны,
бо і на балтыйскіх узмежжах,

І на ўзбярэжжы Эўксінскім
ён славіцца аж да Алімпя.

Гожых кампанскіх халмоў,
дзе дарункі ўладарнай Цэрэры

З Бакхам спрачаюцца смела,
Панхаі ці Тэмпы цудоўнай,

Плодных садоў алкіноя і пестумскіх
ружаў пляшчотных,

Розных духмяных раслін, руднікоў
і крыніц мінералаў

Мудрая Маці-прырода зямлі
той надаць не схацела.

Колькі ж тады і якіх ураджаяў
даюць тут святых Гаргары,

Каб той народ мог штодня
здабываць сабе хлеб бестурботна?

Рэкі празрыстыя тут апырзаваюць
гонкія дрэвы

Нашых лясоў, дзе яны верхавінамі
нават да зораў,

А каранямі да самых стыгійскіх
сутоніяў сягаюць.

Лось і алень тут жывуць, люты
зубр знаходзіць прытулак

(Ён языком сваім шортскім
звычайна хапае здабычу,

Потым падкідае лёгка ў паветра —
вось гэткая сіла!),

Плямістаскурая рысь з паласатымі
знакамі пысы,

Лёгка ў руху казуля і тур —
велізарны, магутны.

Што гаварыць тут пра рэкі, азёры,
якія з морам

Могучь спрачацца? А рыбы?
Тут нават тунца можна ўбачыць!

Я не хачу і светлы лён параўноўваць
са срэбнай прасторай.

Мо палічыць мне дары
бласлаўнага сонца? Навошта?

Лепей скажу, што ў лясах нашых
велічных — безліч багаццяў.

Дуб напаўняеца тут
прамяністым, чысцоткім нектарам,

Пеніцца ў дулах празрысты мядок,
каб вясковаму люду

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЕЎ,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАПН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік

галоўнага рэдактара

АДРАС

РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,

вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461

намеснікі галоўнага

рэдактара — 284-8525,

284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-8204

пісьмаў і грамадскай

думкі — 284-7985

літаратурнага

жыцця — 284-8462

крытыкі

і бібліяграфіі — 284-7985

паэзіі і прозы — 284-8204

музыкі — 284-8153

гэатра, кіно — 284-8153

выяўленчага

мастацтва — 284-8462

фота-

карэспандэнт — 284-8462

бухгалтэрыя — 284-8462

Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба

спасылання на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя

не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі

не можа не супадаць

з меркаваннямі

і думкамі аўтараў

публікацый.

Набор і вёрстка

камп'ютэрнага цэнтра

тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень

на пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага

унітарнага прадпрыемства

"Выдавецтва

"Беларускі Дом друку"

(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2556

Нумар падпісаны ў друку

23.8.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае

пасведчанне № 715

Заказ 4822

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12